

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Kosin

Demokratizacija odnosov med starši in otroki

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Kosin

Mentorica: doc. dr. Metka Kuhar

Demokratizacija odnosov med starši in otroki

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Demokratizacija odnosov med starši in otroki

V diplomski nalogi sem se osredotočila na spremembe v odnosu med starši in mladimi odraslimi, ki še živijo doma, v primerjavi z njihovimi odnosi v obdobju adolescence. Intervjuje sem opravila v sedmih družinah skupaj z mladim, ki še živijo doma, in z njihovimi starši. Ugotovila sem, da se je v času podaljšanega bivanja pri starših izoblikovala neke vrste »izmenjava«, ko so se mladi v zameno za ugodje, finančno in emocionalno podporo pripravljene odpovedati deležu svoje avtonomije, zasebnosti in do neke mere tolerirati starševski nadzor (monitoring). Starši so po drugi strani pripravljene vzdrževati svoje odrasle otroke tudi v obdobju, ko so že sposobni (pre)živeti sami, saj jim skrb vliva občutek, da so še koristni, kar je zanje identitetno pomembno. Mladi se torej ne emancipirajo od družine, ampak znotraj nje. Starši in mladi se nenehno pogajajo glede pravic in dolžnosti. Mladi venomer poudarjajo osebne pravice in neodvisnost, starši pa dolžnosti, ki pritičejo statusu odraslega. Oboji iščejo pozitivne vidike sobivanja, zato njihov odnos lahko primerjamo z Giddensovim konceptom »čistega razmerja«.

Ključne besede: družinski odnosi, podaljšano bivanje mladih odraslih pri svojih starših, čisto razmerje, komunikacija, nadzor

Democratization of relationships between parents and children

In my thesis, I focused on transformation of intra-family relationships between parents and young adults compared to their relationships during adolescence. The data are drawn from seven semi-structured interviews with young adults (still living at home) and their parents. The results of this analysis show that young adults with enough autonomy and privacy are willing to tolerate parental monitoring in exchange for all the comfort and also parental financial and emotional support. On the other hand, parents are willing to support their grown-up children, because the nurturance acknowledges them as still being beneficial. Instead of becoming emancipated from the family, young people become emancipated within the family. The relationship between young adults and parents is marked with a continual negotiation about rights and duties, with young adults constantly emphasizing personal rights and independence and parents focusing on the duties that restrict the behavior of their children more than rights. Both, parents and young adults are in constant pursuit of their interests, which can be compared to Giddens' concept of "pure relationship".

Key words: family relations, prolonged cohabitation of young adults and their parents, pure relationship, communication, control

Kazalo

1	UVOD	6
1.1	OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA	10
2	TEORETIČNA IZHODIŠČA.....	11
2.1	SPREMEMBE DRUŽIN	12
2.2	PODALŠEVANJE BIVANJA PRI STARŠIH	14
2.3	VLOGA STARŠEV V PODPORNİ DRUŽINI	17
2.3.1	<i>Vzgojni stili</i>	20
3	DEMOKRATIZACIJA ODNOSOV V DRUŽINI.....	23
3.1	KOMUNIKACIJA ZNOTRAJ DRUŽINE.....	26
3.2	KONFLIKTI.....	29
3.3	LEGITIMNOST AVTORITETE	31
3.4	NADZOR.....	33
3.5	PRAVICE IN DOLŽNOSTI.....	35
3.6	SANKCIJE	36
4	RAZISKAVA	37
4.1	OPIS VZORCA IN METOD	37
4.2	UGOTOVITVE	39
4.2.1	STARŠI KOT MATERIALNI IN SOCIO-EMOCIONALNI PODPORNİKI	39
4.2.2	SPREMINJANJE ODNOSA S STARŠI	45
4.2.2.1	<i>Komunikacija</i>	48
4.2.3	SPREMINJANJE STARŠEVSKIH REGULATIVNIH STRATEGIJ	51
4.2.3.1	<i>Nadzor, monitoring, ki sproža konflikte</i>	52
4.2.3.2	<i>Sankcije</i>	57
4.2.3.3	<i>Domača opravila – predmet stalnih pogajanj</i>	58
4.2.4	PRIČAKOVANJE IZBOLJŠANJA ODNOSA PO ODSELITVI.....	62
5	ZAKLJUČEK	65
5.1	PREDLOGI ZA NADALJNE RAZISKAVE	69
6	LITERATURA.....	70

PRILOGE	83
<i>PRILOGA A: Vprašalnik – vodilo pri intervjuju .....</i>	<i>83</i>
<i>PRILOGA B: Transkripcija intervjujev .....</i>	<i>85</i>
<i>PRILOGA C: Tabela s socio-demografskimi značilnostmi intervjuvancev .....</i>	<i>98</i>

1 Uvod

Razmerja med starši in otroki so že od nekdanj deležna izjemne pozornosti. Različni priročniki ponujajo številne nasvete, kako prebroditi razlike in s katerim vzgojnim stilom oziroma metodami vzgajati otroka. A primerna vzgoja lahko le zmanjša napetosti med dvema generacijama, saj se tako mladi kot starši strinjajo, da brez konfliktov, v katerih moč merita energija in idealizem na prvi ter pamet in realizem na drugi strani, žal, ne gre. Čeprav izraz »generacijska luknja« prvič uporabi Goethals (1975), pa zgodovina z mitom o Dedalu in Ikaru kaže, da izvira že iz antičnih časov. Ikar namreč zaradi neposlušnosti in (pre)drznosti tragično umre. Moralni nauk te zgodbe je, da ima lahko neposlušnost do staršev katastrofalne, če ne celo fatalne posledice; sklepamo pa lahko tudi drugače, in sicer da morajo mladi na svoji koži izkusiti negativne posledice. Tako konflikt – v življenju je treba marsikaj doživeti, znanje starejših pa lahko mladim služi le kot delni vodič, povzroča staršem nenehno skrb.

Študije dokazujejo, da sta se v zadnjih dveh desetletjih umirila mladocentriem in posledično generacijski konflikt. Na veljavi so znova pridobili »pomembni drugi« (»significant others«) oziroma »tradicionalni pomembni drugi« – to so starši, bližnji sorodniki in najozži prijatelji. Novi »postavtoritarni« slog je posledica sprememb življenjskih poti mladih, ki imajo med odraščanjem mnogo možnosti za prihodnost, med katerimi lahko izbirajo, a gotovosti in predvidljivosti je vedno manj. Kljub številnim možnostim se pogosto odločijo za pot, kjer se izognejo odločitvam in morebitnim negativnim posledicam. Očiten je tudi kontrast med sproščanjem norm in nadzora nad mladino na eni in povečanim pritiskom v nekaterih osrednjih aktivnostih (šola, zaposlitev) na drugi strani. Mladi s prehodom v odraslost odlašajo, kar pomeni, da so dlje časa odvisni od podpore svoje družine. Starši danes poleg finančne in nastanitvene pomoči mladim odraslim omogočajo še dostop do socialnega kapitala in neformalnih mrež, emocionalno in moralno podporo in osebno skrb. Zdi se, da starševstvo postaja dosmrtna vloga z neomejenim številom starševskih obveznosti. Ob upoštevanju dejstva, da se centralni premiki v razvoju dogajajo vedno kasneje in so zgodnji dosežki relativno trivialni, a kljub

temu pomembni za razvoj osebne identitete, je potrebno vedeti, kako se, če sploh, mladi odrasli pogajajo s starši glede avtonomije in odgovornosti in koliko še upoštevajo avtoriteto staršev.

Razmerja med starši in mladimi odraslimi so se demokratizirala v primerjavi z družinskimi odnosi izpred desetletij. Sodobni trendi kažejo, da so vsi člani družine primorani vsakodnevno definirati in redefinirati lastne družinske vloge in odnose in tako postajajo emocionalno enako pomembni partnerji. V odnosu, ki mu Giddens (1992) pravi »čisto razmerje«, posamezniki neprestano vrednotijo ugodje, ki jim ga nudi. Obstaja pa očitna ločnica med iskanjem intimnosti, ki naj bi ga vsebovalo Giddensovo čisto razmerje, in življenjsko realnimi neenakostmi med starši in otroki. Zaupanje se v čistem razmerju lahko razvije le z vzajemnim razkritjem, v odnosu med starši in otroki pa ga slabi stremenje k nadzoru in premoči. Kritiki se sprašujejo, v kolikšni meri ideal demokracije znotraj družine sploh lahko dosežemo? Zaradi strukturnega in psihološkega neravnovesja moči se starši in njihovi otroci oddaljujejo od Giddensove ideje demokratizacije. Jamieson (1999, 477) trdi, da je čisto razmerje med starši in njihovimi otroki nedosegljivo, saj večina osebnega življenja temelji na neenakosti. Starši ne morejo biti enakopravni svojim otrokom, ne glede na to kako se trudijo, saj bo to vedno odnos med podrejenim in nadrejenim – starševstvo je namreč del vseh praktičnih, finančnih in domačih dogovorov, ki staršem dajejo še dodatno moč, poleg večjega znanja, socialnih sposobnosti in modrosti, kar starši že tako posedujejo, ker so starejši (Jamieson 1998, 162–3).

Razlike v moči in posledično v relativnem vplivu pa določajo strategije interakcije in komunikacije, katere starši in otroci (ne glede na starost) uporabljajo v konkretnih situacijah, ki vključujejo konflikte, sprejemanje odločitev in podobno (povzeto po Solomon in drugi 2002, 967). Zato dvojni ideal demokracije in intimnosti med starši in otroki zagotovo trči, kar se odraža v nadaljnjih zapletih v menjavi informacij (Brannen 1996; Brannen in drugi 1994; Hofer in drugi 1999; v Solomon in drugi 2002, 965). Medtem ko se tako mladi kot starši poslužujejo odkritega in iskrenega diskurza, da bi dosegli intimnost in demokratičnost, pa se pri odkritosti rado zatakne, saj imata obe strani nasprotujoče si cilje v izmenjavi informacij. Starši z informacijo pridobijo moč in nadzor ter intimnost na račun

demokracije, mladi pa si z zamolčanjem informacije pridobijo zasebnost, moč in identiteto, vendar na račun intimnosti. Tako adolescenti kot kasneje mladi odrasli želijo, da starši upoštevajo njihovo željo po zasebnosti in ne sprašujejo glede intimnih podrobnosti iz zasebnega življenja, kar lajša odnose med generacijama. Starši se otrokom lahko približajo tako, da postanejo njihovi zaupniki in prijatelji. Mladi raje razkrijejo »skrivnosti«, če nimajo občutka nadzora, pa čeprav Langford in drugi (2001) ugotavljajo, da se nekateri izmed njih starševskemu nadzoru pravzaprav ne upirajo, saj jim nudi razumljive meje in predstavlja t.i. »poštenega policaja«. Starši se odgovornosti in želji po vplivanju na svoje otroke z leti ne odrečejo. Spremenijo le mehanizme nadzora iz vidnih oblik v mlajših letih v nevidne oblike kasneje. Z dobljeno informacijo imajo lahko drugačne namene, »poseči v dejanja otroka preden bo prepozno«, kar kaže na konflikt interesov. V razmerju med starši in že odraslimi otroki je zaupanja in odkritosti v odnosih več, saj starševski strah nekoliko pojenja. Ker starši otroke vidijo kot enakopravne in kompetentne sogovorce, se jim tudi sami zaupajo in pri njih poiščejo pomoč. Prijateljski odnos pa ustvarja ugodnejše pogoje za podaljšano sobivanje.

Zadnje desetletje je namreč zaznamoval fenomen podaljšanega bivanja mladih odraslih pri svojih starših. Doma raje ostajajo zaradi strahu pred osamljenostjo in tudi, ker nočejo izgubiti kvalitete življenja, ki jo uživajo pri starših. Podatki iz raziskave Eurostat (2008) kažejo, da v Sloveniji v starostni skupini od 18 do 24 let s svojimi starši živi približno 86% mladih žensk in 92% mladih moških, v starostni skupini od 25 do 29 let pa še malo manj kot polovica žensk (približno 47%) in celo 70% moških. To je v popolnem nasprotju s splošnim prepričanjem, da starši in otroci pripadajo različnim generacijam in so zato konflikti neizbežni, želja po »življenju na svojem« pa vedno večja. Če poslušamo pripovedovanja naših staršev, so v njihovi mladosti vsi komaj čakali, da čim prej opravijo šolanje, se zaposlijo in preselijo na svoje, njihovi starši pa so takrat začeli uživati v novem obdobju, saj je bilo za njimi pomembno obdobje vzgajanja in priprave otrok na samostojno življenje. Danes se zdi, da so ambicije mladih istih let popolnoma drugačne. Čas študija vlečejo, kolikor se le da, žepnino si služijo s priložnostnimi deli preko študentskega servisa, živijo pa doma na stroške staršev. Veliko jih doma ostane tudi, ko dobijo prvo redno službo. Gotovo ne moremo za ta novi stil okriviti le kapitalizma, ki, finančno gledano,

mladim ni tako naklonjen kot je bil nekoč socializem. Ni vse le v visokih cenah stanovanj, ampak predvsem v izjemni lagodnosti »bivanja pri starših«. Tako celo vsakodnevni konflikti dveh generacij ne odženejo mladih odraslih na svoje. Mnogi se sicer v močni želji po občutku samostojnosti takoj po dopolnjeni polnoletnosti odselijo na svoje. Vendar so pogosto potem bolj zadovoljni starši kot pa njihov otrok. Ob plačevanju najemnine, stroškov, hrane, v končni fazi pa tudi pospravljanju, kuhanju, pranju in likanju (kar so prej postorile kar njihove mame), se življenje na svojem kar naenkrat ne izplača več. Nekateri se zato preselijo nazaj k staršem. Tudi raziskave potrjujejo, da mladi ne odlašajo z odselitvijo od staršev zaradi strukturnih ovir, ampak zaradi bolj subjektivnih razlogov in osebne izbire. Še posebno relevantni so na splošno precej dobri in podporni odnosi s starši (Rener 2006; Ule in Kuhar 2008). Kar je po raziskavah značilno za južnoevropske države, velja tudi za Slovenijo. Starši ne pričakujejo, da se otroci odselijo, če za to ne obstaja nek razlog (npr. poroka), godi pa jim tudi prisotnost njihovih otrok, saj jim daje občutek koristnosti in mladosti. Poleg tega mladi še vedno želijo pri pomembnih odločitvah za mnenje najprej vprašati starša. Zasebni svet mladih in pomoč staršev ponujajo mladim zatočišče in točko umika pred pritiski iz čedalje manj preglednega in čedalje bolj surovega sveta odraslih (Ule v Mihelj 2002, 27).

Kaj torej predstavlja oviro za enakopravnost v odnosu med starši in mladimi odraslimi, ki še živijo pri starših, saj zaradi podaljševanja obdobja izobraževanja in finančne odvisnosti ali pa le želje po udobju »hotela mama« ne dosežejo popolne avtonomije? Otroci niso več ekonomska dobrina, ampak velik finančni zalogaj, od katerega si starši – v materialnem smislu – ne morejo obetati povračila. Lahko se z otroki identificirajo in so zadovoljni z njihovim uspešnim prestopom v samostojno življenje. Giddens (1998, 92) pravi, da »živimo v času 'dragocenega otroka' – to je otroka, ki daje našemu življenju smisel in pomembnost«.

1.1 Opredelitev raziskovalnega problema

Namen diplomskega dela je raziskati, kakšna sta odnos in komunikacija med starši in odraslimi otroki, ki še živijo doma oziroma podrobneje: pri katerih temah prihaja do konfliktov in kako jih poskušajo razrešiti? Ali starši še imajo avtoriteto oziroma koliko jo mladi odrasli legitimirajo? Ali starši nadzorujejo svojega otroka in na kakšen način? Kako se določajo pravila skupnega bivanja dveh generacij odraslih ljudi? Ali imajo starši še sankcije? Zanima me tudi, kako mladi odrasli sami reflektirajo spreminjanje odnosa s starši od adolescence do mlade odraslosti: kakšno je medsebojno razumevanje in na kakšen način komunicirajo v mladi odraslosti v primerjavi z obdobjem adolescence?

Predpostavke

- 1) Starši mladim omogočajo lagodno podaljšano bivanje, mladi odrasli pa staršem dajejo občutek mladosti in koristnosti, od katerega so starši identitetno odvisni.
- 2) Vsakdanja komunikacija med starši in (odraslimi doma živečimi) otroci je odprta, kar omogoča njenim članom vzajemno izpovedovanje občutij.
- 3) Starši poskušajo spremljati aktivnosti svojih otrok s subtilnimi oblikami nadzora (monitoringa).
- 4) Mladi odrasli imajo občutek dovoljšnje avtonomije, monitoring staršev sprejmejo le v določeni meri v zameno za vsakodnevno podporo, toplino in odprtost.

2 Teoretična izhodišča

Politične in teoretične diskusije pri opredeljevanju mladih in mladosti niso vedele, ali naj mladost definirajo glede na starostno skupino, prehodno obdobje, katerega glavna značilnost so statusni prehodi v odraslost, ali kot posebno obdobje z lastnimi značilnostmi. S sociološkega vidika je mladost družbena kategorija, ki preide individualno in jo enakovredno oblikujejo politike, strukture, institucije in zakonska regulacija ter strategije, s katerimi se mladi spopadajo z izzivi, ki jih nudijo prav te strukture in institucije (povzeto po Biggart in drugi 2004, 11–12). Sodobna mladost vsebuje tudi visoko stopnjo avtonomije pri ustvarjanju lastnih življenjskih stilov in uživanju v kulturi, ki razglaša neodvisnost, samozavest in socialne kompetence. Med osnovne kazalce tranzicijskih procesov mladih v Sloveniji štejemo izobraževanje in (ne)zaposlenost/(ne)dejavnost mladine, neodvisno, samostojno življenje, partnerstvo/zakonska zveza in starševstvo (v Kuhar 2010). Roberts (v Biggart in drugi 2004, 9) opisuje različne trende, povezane z modernimi družbenimi spremembami, ki so pripomogli k individualizaciji prehodov mladih, kot so: daljše prehodno obdobje do zaposlitve, razpad obsežnih tradicionalnih industrij, višja stopnja bivanjske mobilnosti in razvoj različnih življenjskih stilov znotraj vsakega spola, še posebno ženskega. Ker mladi s prehodom v odraslost odlašajo, se dlje zanašajo na svoje družine (Bendit in drugi 1999; Iacovou 1999; v Biggart in drugi 2004, 9). Prehod na trg dela je le eden izmed številnih prehodov, ki lahko tudi istočasno potekajo na različnih življenjskih področjih. V industrializiranih (post)modernih družbah so postali prehodi od izobraževanja na trg dela mnogovrstni in individualizirani, mlade pa s popuščanjem kolektivne narave prehodov tradicija manj ovira in lahko aktivno snujejo lastne biografije. Vendar pa svojega življenja ne oblikujejo popolnoma sami, saj so v času šolanja in iskanja ustrezne zaposlitve oziroma uvajanja vanjo odvisni od zmožnosti in pripravljenosti staršev in njihove podpore na različnih področjih. Vloga družine je odvisna tudi od potrebe po podpori glede na različne institucionalne podobe blaginje, organizacije izobraževalnih in pripravniških sistemov, procese razporeditve na trg dela ter od širših kulturnih norm in prepričanj (povzeto po Biggart in drugi 2004, 8).

2.1 Spremembe družin

Kot navajata Uletova in Kuharjeva (2003, 49)

se ob klasični jedrni družini uveljavljajo še mnoge družinske oblike: enostarševske, reorganizirane, razširjene, ki se jih v politično korektnem besednjaku ne imenuje več »nepopolne«. Poleg biološkega starševstva se vedno bolj uveljavljajo različne oblike socialnega starševstva. Ženske so si pridobile številne pravice, npr. na področju izobraževanja, zaposlitve. Obenem pa družina izgublja pomen ekonomske skupnosti in vse bolj postaja socialno-emosivna skupnost. Na mesto materialnih interesov stopi romantična ljubezen kot način, kako ljudje stopajo v partnerstvo, zakon, družino. Predvsem pa mladi ljudje zelo različno prehajajo v partnersko skupnost, lastno družino, prehodi niso več vnaprej usmerjeni, ritualizirani, kolektivni, ampak so vedno bolj individualizirani, diferencirani. Težko je torej govoriti o družini, vsaj v klasičnem smislu. Da bi vnesli več reda in jasnosti v nove oblike družinskega življenja, smo se odrekli enovitemu pojmu družine in namesto tega uvedli pojem pluralizacije družin oziroma družinskega življenja.

In prav proces družinske pluralizacije omogoča, da se družina ohranja kot totalni družbeni fenomen oziroma pomaga vzpostaviti ravnovesje med individualizmom in skupnostjo (oziroma med racionalnim in iracionalnim), kar je sicer bistvena funkcija moderne družine (Giddens 2000, 223–224).

Trendi pluraliziranja družinskih oblik in načinov družinskega življenja ter tudi trendi individualizacije biografij in življenjskih stilov družin pa pripomorejo tudi k modernizaciji življenj mladih. Veliko otrok ima več skrbnikov in ne samo biološka starša. Mnogo takih družin se je pojavilo z ločitvijo. So-starševstvo (*ang. co-parenting*) je nov način spoprijemanja s posledicami ločitve z upoštevanjem vpletenih otrok. Ločitev se ne obravnava več kot polom, ampak kot izraz fleksibilnosti modernega življenja, individualnosti in pogajanj med partnerji za otroke in v imenu otrok. Tako otroci sami, hote ali nehote, modernizirajo življenja staršev skladno s starševskimi dogovori (povzeto po du Bois in drugi 1993).

Stierlin (v Čačinovič Vogrinčič 1998, 129) družino kot malo skupnost bolj določno opredeli v dialektičnem odnosu med starši in mladimi, ki na enkratni način določa pogoje za rast in razvoj skupine ter opredeljuje konflikte, ki jih je mogoče reševati le »progresivno«. Lidz (v Čačinovič Vogrinčič 1998, 131) meni, da se vedenje enega člana tako kot v vsaki skupini odraža na vedenju vseh drugih članov. Člani skupine morajo izdelati recipročne vloge, da ne bi prišlo do konfliktov. Skupina kot celota zahteva lojalnost članov, njene potrebe pa imajo določeno prednost pred osebnimi željami. Da bi obvladala tendence razbijanja, potrebuje sleherna skupina strukturo, pravila in vodenje ter enotne cilje. Za znotraj-družinske odnose na splošno oziroma odnose med starši in njihovimi otroki je značilna intenzivna družinska »kultura pogajanja«. To nakazuje, da se je razmerje medgeneracijske moči odnosov in pridruženih oblik družbenega nadzora znotraj družin zares spremenilo oziroma se še vedno spreminja. Za znotraj-družinske odnose so v večji ali manjši meri značilni situacijsko pogojeni vzorci pogajanja med starši in otroki. Omenjeni procesi nadomestijo tako »avtomatsko dano« moč pozicioniranja staršev nasproti otrokom kot tudi tradicionalno legitimirane vidike pri vzgoji otrok, ki so povezani z vzorcem odnosov moči (M. du Bois-Reymond 1993, 87).

Tudi osnovni razvojni trendi spreminjanja družin v Evropi kažejo na intenzivno pluralizacijo družinskih oblik in družinskih stilov. Renerjeva (1995, 132–133) zato predlaga, da je bolj smiselno kot o »družini« govoriti v množini – o »družinah«, saj je za ta čas bolj kot kdajkoli prej značilno, da si ljudje sami izbirajo oblike in načine družinskega življenja. Formalizirana zakonska zveza izgublja svoj status in pomen, mladi vedno pogosteje zaživijo v zunajzakonskih partnerskih skupnostih in zvišuje se tudi število enostarševskih družin. Po raziskavah živijo zlasti materinske enostarševske družine v najtežjih razmerah. Povečuje se časovno obdobje prehoda iz družine staršev v lastno družino. Vse več mladih se namreč ob koncu šolanja in po prvi zaposlitvi ne odloči za lastno družino, ampak na prav poseben, polsamostalen način živi še naprej pri starših.

Tudi Holter (v Biggart in drugi 2004, 25) v svoji študiji potrjuje spremembe v družinah. Tradicionalna družina in družina delavskega razreda sta bili odvisni od družinskih odnosov, moderna družina pa je odvisna od socialnih omrežij in ustvarjanja prijateljskih

vezi. Morda lahko govorimo o spremembi iz modela »družinske odvisnosti« v »družinsko omrežje« - ali v »prijateljsko družino« (*ang. friendly family*), v kateri se otroci in starši razumejo kot prijatelji in posledično spremenijo razumevanje avtoritete, odvisnosti in odgovornosti. Idealno je torej, da starši postanejo njihovi prijatelji in spoštujejo njihovo zasebnost, vendar je to možno le do določene mere. Za mlade je družina predvsem izredno pomembna podporna institucija v materialnem, čustvenem in intelektualnem pomenu. Družino bi lahko razumeli kot socialno maternico, ki deluje kot prostor za pobeg in nudi zavetje pred neusmiljenim zunanjim svetom. Za razliko od mladih v šestdesetih letih, ki so jo doživljali kot prostor za nadzor in prisilo, se zdi, da jo mladi danes sprejemajo z veseljem in hvaležnostjo. »Mladi odrasli« imajo značilnosti pasivne generacije, ki se najbolje počuti v varnem krogu zasebnosti in svojih izvornih družin, ljubi predvsem mir, manj pa aktivno in vznemirljivo življenje, je v manjši meri pripravljena na izzive in tveganja javnega življenja in tudi ne kaže želje po družbenem uveljavljanju (povzeto po Ule v Mihelj 2002, 34).

2.2 Podaljševanje bivanja pri starših

Doba soodvisnosti in sobivanja staršev in otrok se je v večini držav EU podaljšala v njihova zgodnja trideseta leta. Kot primer navajam podatke Eurostata (2008), ki ugotavlja, da je v letu 2005 v članicah EU pri svojih starših živelo 66 % mladih žensk in 78% mladih moških v starosti od 18 do 24 let. V Sloveniji s svojimi starši v tej starostni skupini živi približno 86% mladih žensk in 92% mladih moških, v starostni skupini od 25 do 29 let pa še malo manj kot polovica žensk (približno 47%) in še 70% moških. Pri 31 letih ne živi več pri starših 80% žensk, medtem ko ta meja za moške znaša 34 let. Slovenija je tako med članicami EU med državami, ki imajo največji delež žensk in moških v starosti 18–34 let, ki še živijo pri starših (Mandič 2008). Po Eurostatovi raziskavi Labour Force Survey (v Comission of the European Communities 2009) v Sloveniji moški v povprečju zapustijo dom staršev pri 31,5 letih (podobno tudi v Bolgariji in na Slovaškem, medtem ko na Finskem pri 23), ženske pa pri 29,5 letih (podobno kot v Bolgariji). Po podatkih

Eurobarometra 2007 ima skoraj polovica mladih (47,7%) materialne razloge za podaljšano bivanje pri starših, saj menijo, da si odselitve ne morejo privoščiti, 26,3% jih meni, da na voljo ni dovolj stanovanj, ki bi si jih lahko privoščili, 11,1 % jih meni, da si mladi želijo vseh ugodnosti bivanja pri starših, brez sprejemanja odgovornosti, 9,6% mladih navaja kot razlog kasnejše poroke, kot nekoč, 3,2% mladih mora finančno podpirati starše, 1,5% pa jih navaja druge razloge (povzeto po Kuhar 2010). Kot najpogostejši razlog za podaljšano bivanje s starši navajajo daljše obdobje izobraževanja in zato tudi daljše obdobje ekonomske odvisnosti. Mladi odrasli pogosto ostajajo doma tudi, če so brezposelni. Vendar pa tudi zaposlenost še ne zagotavlja, da se odselijo. Razlog so lahko relativno slabe plače v prvih letih službe, vendar nekateri ostajajo doma tudi navzlic dobremu plačilu, kar sta Santoro (2000) in Sgritta (2001) opazila še posebej pri mladih Italijanih. Fenomen sta povezala s kulturno določenimi pričakovanji glede prehodov v odraslost in primernim časom za odselitev. V srednjeevropskih državah naj bi ta čas nastopil pred določeno starostjo oziroma glede na določeno statusno normo (dokončanje študija). Zanimivo je, da po podatkih Eurobarometra 1997 tudi starši menijo, da je podaljšano bivanje s starši za mlade odrasle pozitivno. Menim, da bi odgovore italijanskih mater, ki svoje otroke vidijo kot bolj nezrele v primerjavi z njimi samimi v njihovih letih in manj sposobne reševati finančne in druge vrste težav, zlahka lahko primerjali z mnenji slovenskih staršev. Zato popolna podpora odločitvi mladih odraslih, da dlje bivajo s starši, pomeni strategijo zmanjšanja zunanjih tveganj in jih zato podaljšana kohabitacija redko vznemirja (povzeto po Biggart in drugi 2004, 87). Italijanski starši svojih otrok ne morejo soočiti z dejstvom, da bi bil primeren čas za selitev na svoje, saj menijo, da jim takšne odločitve ne morejo vsiliti, ampak se morajo raje sami odločiti za ta korak. Starši menijo, da je njihova dolžnost ščititi in podpirati odločitve mladih, ne pa ustvarjati pritiska nanje (Santoro 2000; v Biggart in drugi 2004, 85).

V Sloveniji in novejših pridruženih državah članicah EU (NMS12) so po podatkih Eurobarometra 2007 ključni razlogi za podaljševanje bivanja mladih v izvorni družini v »objektivnih« dejavnikih. To so predvsem neugodni finančni in stanovanjski pogoji. Vendar pa je pri nas dobra petina v ospredje postavila tudi »subjektivne« dejavnike. Zato ne gre zgolj za to, da si mladi ne bi mogli privoščiti odselitve od doma (Kuhar 2010). V

Sloveniji in skoraj vseh post-socialističnih državah je družina najpomembnejši prostor za podporo mladim, zanašanje na izvorno družino je izredno močno in celo narašča (Ule in Kuhar 2003; Rener in drugi 2006, 89–126; Ule in Kuhar 2008, 153–183). Študije fenomena podaljševanja bivanja v domu staršev v Sloveniji kažejo na študentsko naklonjenost bivanju doma zaradi udobnosti in ugodnosti. Doma imajo relativno visoko stopnjo avtonomije in prijateljske odnose s starši, ki jim zagotavljajo materialno in čustveno varnost (Ule in Kuhar 2002, 40–78; Ule in Kuhar 2003; Rener 2007; Ule in Kuhar 2008, 153–183). Kot navaja Aquilino (v Kuhar 2010) so mladi v svojem življenjskem obdobju v kontradiktorni poziciji. Fizično so zreli, legalno odrasli, niso pa še dosegli samozadostnosti in neodvisnosti od staršev. Starši so v podobni situaciji. Sprejeti morajo, da je njihov otrok odrasel in se odpovedati nadzoru nad njim, istočasno pa morajo svojim potomcem še naprej nuditi skrb in materialno podporo. Odslej ni več pričakovanj in družbenih norm za starše in njihove potomce te starosti (v bistvu dve odrasli generaciji), kako gojiti odnos. V tej fazi morajo starši in njihovi otroci na novo vzpostaviti interakcije, definirati potrebe in želje in določiti odgovornosti obeh strani. Idealno bi bilo, če bi starši emotivno podpirali mlade, medtem ko ti iščejo neodvisnost in avtonomijo. Van de Velde (v Biggart in drugi 2004, 21) razlikuje med avtonomijo v smislu izgradnje identitete in neodvisnostjo (materialna neodvisnost) in trdi, da avtonomija in neodvisnost danes pomenita za mlade dva ločena procesa. Mladi odrasli so lahko avtonomni, medtem ko so še vedno odvisni od izvorne družine. Podaljšano obdobje izobraževanja in spremembe v družbi in družini so mladim omogočile zmanjšanje psihološke odvisnosti od staršev. Mladi se tako identificirajo z odraslimi kljub materialni odvisnosti. Takšen občutek pogojuje tudi dejstvo, da se odraslost definira kot identiteta in ne status (imeti službo, partnerja) in jih starši razumejo kot sebi enake.

Na področjih prostega časa, prijateljstev, intimnih razmerij, življenjske filozofije in zasebne sfere postanejo adolescenti avtonomni že okoli 13. do 15. leta (Ule, Rener, Miheljak in drugi 1996; Ule 2000). Starši in mladi odrasli pa se morajo pogoditi glede nekaterih osebnih zadev, obveznosti do družine in dolgoročnih ciljev, npr. selitve na svoje in redne zaposlitve (finančna neodvisnost). Zadnje čase v ospredje silijo anomalije v sistemu študentskega dela, ki podaljšujejo »mladostno odvisnost« in le malo se jih redno zaposli pred 30. letom. V tem dolgem obdobju kohabitacije staršev in otrok so nedvomno izjemno

pomembni postopki pridobitve avtonomije. Za mlade odrasle je pomembno, da obdržijo ravnotežje med svobodo in odgovornostmi znotraj družine. Skupno bivanje dveh odraslih generacij zahteva od staršev upoštevanje želje po zasebnosti mladih, obenem pa jim morajo nuditi čustveno in materialno podporo. Teorija, ki sta jo razvila Finkel in Moghaddam (v Kuhar 2010) poudarja, da se starši in otroci nenehno pogajajo glede pravic in dolžnosti. Mladi (ki imajo manj moči) nenehno poudarjajo osebne pravice in neodvisnost, starši (z več moči) pa dolžnosti. Po besedah Sgritte (v Biggart in drugi 2004, 25) se mladi ne emancipirajo od družine, ampak znotraj nje.

2.3 Vloga staršev v podporni družini

Lidz (v Čačinovič Vogrinčič 1998, 52) meni, da imata generacija staršev in generacija otrok zelo različne naloge in pravice: *»Starši morajo zadovoljiti temeljne potrebe otroka, mu zagotoviti zaščito in pogoje za osebni razvoj. Pri tem sta roditelja v starševskih vlogah odvisna drug od drugega, ne smeta pa biti odvisna od svojih otrok. Starši morajo otroku zagotoviti vstop v sistem norm in vrednot družbe, torej morajo v družini vzpostaviti vloge, ki so v skladu s pričakovanji družbe«* (Čačinovič Vogrinčič 1998, 52).

Zadovoljevanje otrokovih potreb se kaže tudi pri mladih odraslih. Starši jim takrat finančno pomagajo neposredno ali posredno, neposredno s posojili denarja, posredno pa z nudenjem nastanitve. Pomagajo jim tudi s t.i. socialnim kapitalom, kar v večini evropskih držav pomeni zagotovitev zaposlitve svojim hčeram in sinovom z uporabo neformalnih mrež. Robert Putnam (v Biggart in drugi 2004) loči med »bridging« (ustvarjanjem povezav med socialnimi skupinami) in »bonding« (ustvarjanjem povezav med podobno mislečimi). Druga razlaga socialnega kapitala temelji na zaupanju in mreženju. Szreter (2001, 57) pojasnjuje: *»Socialni kapital se pretaka v odnosih, ki temeljijo na vzajemnem spoštovanju in zaupanju, kar omogoča skupini bolj učinkovito sledenje skupnim ciljem kot bi bilo sicer mogoče«*. Socialni kapital se lahko krepi le, kjer so vsi vpleteni kompetentni za skupno

komunikacijo. V evropski študiji je Kieselbach (2002) poudaril način, na kateri socialni kapital, ki ga nudi družina, blaži občutke socialne izolacije med mladimi ljudmi. S tega vidika lahko ločimo med dvema oblikama družinske pomoči mladim: družina omogoča dostop do drugih socialnih omrežij izven nje in socialna podpora, ki jo mladim nudi znotraj konteksta družine (povzeto po Biggart in drugi 2004, 17–18).

Kot dodatek k socialnemu kapitalu omenjam tudi kulturni kapital družine, ki se kaže v sposobnostih in znanju staršev, še posebej v njihovem poznavanju izobraževalnih poti in poklicnih možnosti, ki se odpirajo njihovim otrokom. Sharp in Green (1975) definirata dobrega starša kot tistega, ki pozna šole in pomembnost izobrazbe, ima močan interes za izobrazbo in za motivacijo za uspeh, zna igrati vlogo učitelja in biti otroku vzor ter je sposoben kvalitetne predaje znanja. Seveda pa je »dober starš« neizogibno odvisen tudi od socialnega razreda, narodnostne pripadnosti, urbanega/ruralnega okolja ipd.

Družina mora otroku zagotavljati številne pogoje, ki zagotavljajo njegovo varnost in razvoj. Lidz (v Čačinovič Vogrinčič 1998, 53) pojmuje enotnost in povezanost med starši kot koalicijo staršev, kar pomeni, da starša drug drugega podpirata v svojih vlogah, da vzajemno povečujeta občutek varnosti in gotovosti. Starša v odnosu do svojega otroka upoštevata drug drugega in tako ustvarjata pogoj za to, da se vlogi zakoncev in vlogi roditeljev ne izključujeta, temveč dopolnjujeta. Koalicije ni mogoče vzpostaviti tam, kjer starša drug drugega ne spoštujeta in kjer tekmujeta za otrokovo naklonjenost.

D. Baumrind (1980, 1981) pojasnjuje, da mora biti starš brezpogojno zavezan otroku, da bi slednji zrasel v ljubečo osebo. Zavezanost pomeni, da so otrokovi interesi za starša najbolj pomembni interesi in ga ne bo zapustil, ne glede na to, kaj naredi. Takšno predanost avtorica pripisuje mami, kar pa je izzvalo ostre kritike nekaterih psihologov, ki so menili, da je enako lahko vpleten tudi oče, če mu mati seveda to dopusti (Hoffman in Teyber 1981). Otroci danes pomenijo simbol ljubezni in si zaslužijo toliko pozornosti in nege, kot je le možno. Na otroka v moderni družini gledamo kot na posameznika z lastnimi pravicami, osnovno kulturno orientacijo in vzorci socialnih interakcij. Od otroka pričakujemo avtonomijo, samonadzor in samoregulacijo, k temu pa je pripomoglo tudi pluraliziranje družinskih oblik in načinov družinskega življenja. Nekoč je bila vzgoja otrok usmerjena k brezpogojnemu spoštovanju avtoritete staršev, danes pa postaja pomembna

ideja vzajemnega sprejemanja in razumevanja med starši in otroki, ki raste toliko časa, dokler otroci ne postanejo staršem enakovredni partnerji v komunikaciji, prijatelji in zaupniki.

Z raziskavami so leta 1998 potrdili, da se je v Sloveniji zgodil »generacijski mir«, neke vrste generacijska simbioza, ki govori o tem, da se je zgodil tudi premik iz modela etično-vzgojne v čustveno-podporno družino. Hkrati pa so potrdili tudi hipotezo o tem, da na materah sloni odnos mladih v Sloveniji tako zelo, da utegne biti blagostanje mater že kar vprašljivo pod težo izjemnih pričakovanj in odnosnega dela. Velika večina otrok ima s starši dobre stike, četudi so periferni. Zato lahko z nekaj tveganja sklepamo, da je pri nas veliko več podpornih kot toksičnih staršev (povzeto po Rener v Mihelj 2002, 96). Pri študijah starševske podpore v evropskih državah so se pojavile tudi domneve, da naj bi starševstvo vedno bolj predstavljalo dosmrtno vlogo z neomejenim številom starševskih obveznosti.

Na družinsko življenje pa tudi vedno bolj vpliva podaljšana odvisnost mladih odraslih. Starši poleg finančne in nastanitvene pomoči mladim omogočajo še dostop do socialnega kapitala in neformalnih mrež, emocionalno in moralno podporo in osebno skrb. Predvsem socialna in emocionalna družinska podpora sta se izkazali za zelo pomembni pri preprečevanju socialne izolacije nezaposlenih mladih. Nasploh postaja močna podpora družine vedno pomembnejša, saj mlade ženske in moški skozi prehodno obdobje intenzivno izkušajo življenjska obdobja ne le v času podaljšane mladosti ampak izmenjaje med obdobji mladosti in odraslosti. V raziskavi Biggart in drugi (2004, 8) jih avtorji imenujejo yo-yo strukture, nanašajo pa se tako na reverzibilne kot tudi na simultane ločene prehode (pri delu, odnosih, življenjskih stilih, oblikovanju neodvisnega gospodinjstva, državljskih pravicah itd.). Zahteve odraslih ali trg dela ne oblikujejo več mladosti, ker ima ta sedaj svojo vrednost in ni več le ena izmed stopenj z vidika prehodov, ampak zbir kontekstov, ki jim ljudje pripadajo različno dolgo v življenju. Pomemben del zavzamejo izobraževalne institucije, ki soustvarjajo avtonomne mlade ljudi. Ti konteksti postajajo »avtonomni« delci celega življenja, znotraj katerega posameznik izbira in usklajuje svojo celoto. To pomeni, da poleg kontekstov izobraževanja, vrstniške skupine, zaposlovanja in preživljanja prostega časa pomemben del posameznikove mreže postane družina, ki s podpiranjem participacije,

demokracije in avtonomije krepí splošne kvalitete in kompetence mladih (povzeto po Biggart in drugi 2004, 10).

2.3.1 Vzgojni stili

Zgodovinsko se je koncept vzgojnega stila razvijal skupaj s psihologijo z doktrino, ki je bila v določenem obdobju najbolj izpostavljena (Freudov psihodinamični model, behaviorizem itd.). Diana Baumrind (1971, 1103), ki je prva vključila tako čustveno kot tudi vedenjsko komponento vzgoje, je natančno opredelila tri vzgojne stile glede na štiri vidike družinskega funkcioniranja. Vzgojni stili so avtoritarni, permisivni in avtoritativni, opredeljujejo pa jih stopnje topline, nadzora in komunikacije ter način kaznovanja. Trije omenjeni starševski stili so bili sestavljeni po vzorcu: za avtoritativne starše sta značilna toplina in nadzor, avtoritarni izražajo veliko nadzora in malo topline, permisivni starši pa malo nadzora in veliko topline. Kasneje predstavljeni t.i. zanemarjajoč stil je bil značilen za starše tako z malo nadzora kot topline (povzeto po Darling in Steinberg 1993, 487–496).

Psihoanalitiki so npr. menili, da je za odrasle nevrose kriv pretiran starševski nadzor, zato so pripadniki freudizma staršem svetovali, naj vzgajajo permisivno. Nasprotno pa so behavioristi menili, da je za vedenjske težave otrok kriv nezadosten starševski nadzor in zato svetovali avtoritarno vzgojo. Rešitev Baumrindove je zajemala združitev najboljšega obeh vzgojnih stilov: topline pri permisivnem in nadzora pri avtoritarnem stilu in s sintezo kreirala avtoritativni stil. Po njenem mnenju so psihoanalitiki dajali preveč poudarka na neodvisnost in ločitev mladih kot kriterij za zdrav mentalni razvoj (predvsem v času adolescence) in premalo poudarka na soodvisnost. Močne, a ljubeče smernice avtoritativnih staršev so po mnenju Baumrindove potrebne za razvoj otrok v odrasle osebe z uravnoteženimi orientacijami. Kritiko na njene ugotovitve je podala Catherine C. Lewis (1981), ki je menila, da visoka stopnja starševskega nadzora sicer lahko vpliva na navidezno vedenjsko ubogljivost, vendar pa tudi zavira ponotranjenje vrednot odraslih. Po mnenju Lewiseve bi se otrok uspešno razvijal tudi brez striktnih pravil in standardov. Kritiko poudarka Baumrindove na močnem starševskem nadzoru je kasneje podala tudi

Wendy S. Grolnick (2003), ki meni, da je Baumrindova premalo upoštevala kontekst in specifične potrebe otroka med izvajanjem starševskega nadzora. Ugotovila je, da lahko avtoritativni stil podcenjuje motivacijo in samo-determinacijo predvsem pri starejših otrocih. Grolnickova se je tudi strinjala z ugotovitvami Steinberga in kolegov (Steinberg in drugi 1992), ki so podpirali misel, da je kritični vidik starševstva spoštovanje avtonomije in upoštevanje želje svojih otrok.

D. Baumrind je preučevala odnos med socialno kompetentnostjo in stilom vzgoje, ki ga starši uporabljajo, in ugotovila, da imajo otroci, katerih starši izražajo pozitivna čustva, višje samospoštovanje, so bolj empatični in altruistični ter dosegajo višje rezultate na testih inteligentnosti v vrtcu in osnovni šoli (Baumrind 1971, 1103; Bee 1994). Prav tako je ugotovila, da so starši, ki so uporabljali jasna pravila in se jih konstantno držali, vzgojili bolj kompetentne in samozavestne ter manj agresivne otroke. Osebnostni razvoj otroka je povezovala z načinom nadzora v družini. Starši, ki niso prekomerno omejevali otrok, se izogibali fizičnemu kaznovanju, imeli visoka pričakovanja in visoke zahteve ter so vedeli, kaj želijo od otroka in to tudi znali utemeljiti, so vzgojili potomce z višjim samospoštovanjem, bolj altruistične in manj agresivne. Odprta in redna komunikacija med starši in otrokom je namreč povezana s čustveno in socialno zrelostjo otroka.

Maccoby in Martin (v Papalia, Olds in Duskin Feldman 2000; Darling in Steinberg 1993, 487–496) sta k modelu dodala še četrti vzgojni stil in ga poimenovala »zanemarjajoč« stil vzgoje. Zanj je značilno, da starši ignorirajo svojega otroka, so manj vpleteni v njegovo življenje in čustveno nepovezani. Gre torej za nizko odzivnost na otrokove potrebe in nizko zahtevnost staršev. Takšen stil je značilen predvsem za starše s stresnimi in depresivnimi motnjami, ki se bolj osredotočajo na lastne potrebe in težave kot pa na otrokove. Za te otroke je značilno, da so nagnjeni k različnim vedenjskim motnjam v otroštvu in mladostništvu.

Darling in Steinberg (1993, 487–496) sta osnovala integrativni model vzgoje, ki naj bi pojasnjeval, kako vzgojni stil učinkuje na otrokov razvoj. Upoštevala sta tri vidike vzgoje: cilje socializacije, metode, ki jih starši uporabljajo, da pomagajo otroku doseči te cilje, in vzgojni stil oziroma čustveno vzdušje, v katerem poteka socializacija. Model tako

temelji na vzgojnih ciljih, metodah in stilih. Upoštevala pa sta tudi druge dejavnike, ki bi bili lahko povezani z vzgojo, to so npr. kultura, socialni razred in sestava družine. Vzgojni stil sta opredelila kot lastnost staršev, ki pojasnjuje, kako učinkovito poteka primarna socializacija s pomočjo specifičnih vzgojnih metod in kako spreminja otrokovo pripravljenost na socializacijo. Kot pomemben del vzgoje sta vzela tako ciljno orientirano vedenje staršev, kot tudi nebesedno komunikacijo, kot na primer geste, spremembe glasu ali spontano izražanje čustev. Avtorja sta vzgojne metode ločila od vzgojnega stila in jih definirala kot vedenja, ki so značilna za specifičen kontekst in povezana s cilji socializacije. Starši, za katere je značilen enak vzgojni stil, lahko uporabljajo različne metode za doseg istega cilja. Cilji in vrednote v družini vplivajo na izbor vzgojnega stila in metod, tako stil kot metode pa vplivajo na razvoj otroka in njegovo socializacijo. Učinki se pokažejo v adolescenci in so razvidni v pripravljenosti na prilagajanje okolju.

D. Baumrind (v Darling in Steinberg 1993, 487–496) je poskusila ločiti starševsko vedenje od otrokovega, tako da je merila njihove poskuse za pridobitev privolitve neodvisno od otrokove dejanske popustljivosti, s čimer je definirala starševski stil kot lastnost staršev in ne lastnost odnosa med staršem in otrokom. Njen model torej predstavlja predvsem vplivanje različnih vzgojnih stilov na otrokov osebnostni razvoj in ne obratno. Vendar pa so raziskave pokazale, da lahko tudi otrok s svojimi osebnostnimi značilnostmi vpliva na izbor vzgojnega stila staršev (Bell 1968, 8195); najverjetneje gre za interakcijo, kot je kasneje ugotovila tudi D. Baumrind (Darling in Steinberg 1993, 487–496). Proces socializacije je videla kot dinamičen proces, saj vzgojni stil učinkuje tudi na otrokovo odprtost za vplive socializacijskih procesov. Avtoritativni stil naj bi povečal učinek vzgoje, s tem da vzgaja otroka, ki je bolj pripravljen sprejeti vzgojne metode svojih staršev in postane posledično socialno bolj prilagojen. Moč sicer ne potrebuje priznanja s strani šibkejšega, medtem ko ga potrebuje avtoriteta in zato je tudi legitimna. Avtoriteta staršev je v prvi vrsti gonilna sila starševske regulacije – lahko tudi manipulacije – vedenja mladih, ki bazira na neenakosti moči, kar mladi prepoznajo in legitimirajo. Avtoritativno družinsko okolje je torej tisto, ki omogoča otroku optimalen socialni in čustveni razvoj.

3 Demokratizacija odnosov v družini

Dojemanje starševstva in vzgoje otrok se je skozi obdobja spreminjalo, v zadnjih desetletjih pa je v ospredje stopila kakovost starševskega razmerja s poudarkom na intimnosti, ki je zamenjala starševsko avtoritarnost, saj si obe strani želita razumevanja in občutljivosti. Za sodobno družinsko življenje naj bi bilo značilno intenzivno odnosno delo, nenehna medsebojna prilagajanja in dogovarjanja na vseh ravneh. V tem pomenu so seveda tudi razmerja med starši in njihovimi otroki potencialno lahko čista razmerja, ker potekajo med (emocionalno) enako pomembnimi partnerji. Ne slonijo na preizkušeni shemah, so naporna, ker terjajo neprestano delo, in so zahtevna, ker slonijo na aktivnem zaupanju (Rener v Mihelj 2002, 88–89). Iz novih demokratiziranih razmerij so družboslovci potegnili dve ugotovitvi: otrok je zelo zahtevna investicija v ekonomskem pogledu in postaja »luksuzni produkt« ter razmerja med starši in otroki se intenzivno demokratizirajo. Nekateri avtorji (v Giddens 1990) pa celo menijo, da je na tem področju pojem spreminjanja prešibak, ker gre v resnici za ustvarjanje oziroma invencijo »nove intimnosti«, za katero postaja bistvena emocionalna komunikacija med partnerji »v razmerju«, pa naj gre za ljubezenske, prijateljske ali starševske vezi. Intimno razmerje vsebuje tako demokracijo kot enakost.

Ker vedno več mladih ostaja v izobraževalnem sistemu dlje časa, po mnenju Parsonsa (1974, 193–225) prestanejo in izkusijo individualizacijo, kar pomeni, da postanejo tradicionalni vzorci življenjske poti manj obvezujoči ali celo izginejo, mlade generacije pa so podrejene naravnim silam pri ustvarjanju svojih biografij na lastno pobudo. »Biografizacija« mladine pomeni, da postajajo aktivni, si prizadevajo za lastno življenje in ga oblikujejo. Težko ga izsilijo, divje branijo in bistro varujejo pred vdorom odraslih, ki jih pri tem še vedno ne razumejo. Poleg tega mladi ne postanejo individualizirani, ampak se individualizirajo sami. Svojo individualnost pa oblikujejo in krepijo znotraj svoje družine, v kateri naj bi po Giddensu veljala nova oblika odnosov, t.i. čista razmerja. Izraz čisto razmerje pomeni razmerje, pri katerem gre za trajno čustveno vez z drugim človekom in je del splošnega prestrukturiranja intimnosti (Giddens 2000, 64). Uspešno čisto razmerje krepi psihološko stabilnost, saj temelji na ontološki varnosti (tj. zaupanju, ki ga ima večina ljudi

v kontinuiteto osebne identitete in temeljno gotovost družbenega in materialnega okolja delovanja) in osnovnem zaupanju do drugih, kar se razvije v netravnmatiziranem in uspešnem otroštvu in izvira iz zaupanja otrok in njihovih skrbnikov. Zaupanje pa ni »dano«, ampak si je treba zanj prizadevati oziroma si ga pridobiti. Ker je zaupanje tesno povezano z intimnostjo, implicira ravnotežje med avtonomijo in vzajemnim razkrivanjem, ki je nujno za vzdrževanje intimnih izmenjav. Giddens (1998, 93) je menil, da družina postaja demokratizirana, kar pomeni, da se združujejo individualne izbire in družbena solidarnost. Demokracija naj bi imela enake karakteristike v družini kot v javni sferi: formalno enakost, pravice vsakega posameznika, javne diskusije brez uporabe sile, avtoriteta pa je prej podeljena kot dana po tradiciji. Življenje, znotraj zavarovano pred zunanostjo, je prevzelo mesto materini ali očetovski avtoriteti ali pa učiteljski, vzgojiteljski, policijski in politični avtoriteti. Duhovno življenje pa še vedno vodijo skupina vrstnikov, televizija, oglaševanje ipd. in ne več le konvencionalne funkcionalne avtoritete. Helen Wilkinson in Geoff Mulgan (1995) sta v svoji raziskavi ugotovila, da je večini mladih razumljivo, da sami sprejemajo odločitve glede kariere, življenjskih stilov in prepričanj. Staro prepričanje, da si moraš pridobiti poklic, položaj v družbi, pripadati določeni religiji in imeti standardizirano družinsko življenje, je dokončno izginilo. Z novo svobodo pa prihajajo nove težave: kako zagotoviti večjo pripadnost družini, kako si zagotoviti obstoj na trgu dela, kako oblikovati občutek skupnih ciljev in lastništva v političnih sistemih in kako uravnotežiti avtonomijo in medsebojno odvisnost (Wilkinson in Mulgan 1995, 9–10; v Beck 1997, 166).

Jamieson (1999, 477–493) meni, da je čisto razmerje med starši in otroki teoretično nemogoče, saj so neprestano vpleteni v pogajanja o finančnih in materialnih zadevah. Tudi med odraslimi, ki si delijo odgovornost do fizičnega prostora, denarja in materialnih dobrin, postane način, kako s tem upravljati, simbolično in refleksivno sestavni del odnosa. Z vsakdanjimi pogovori se izražajo skrb oziroma njeno pomanjkanje, enakopravnost ali hierarhija, enotnost ali razkol v družini. Družine tudi niso demokratizirane zaradi strukturnega in psihološkega neravnovesja moči med starši in mladimi; vsak ima namreč svojo namero z dobljeno informacijo. Starši lahko svoj nadzor nad otroki in kasneje mladimi spremenijo z različnimi komunikacijskimi strategijami iz vidnega pri otrocih v

nevidnega, ko ti odrastejo. Kot kažejo študije (v Kuhar 2010) starši razvijejo posreden in subtilen vpliv ter strategijo nadzora, ki ji otroci povečini ne oporekajo. Lewis (2002) dokazuje, da odnos med starši in mladimi ostaja enostranski kljub navidezni demokratično odprti komunikaciji. Prevladujoče posredne oblike nadzora dokazujejo bolj kompleksen in manj transparenten značaj odnosa moči med starši in njihovimi otroki. V študiji Solomon in drugi (2002, 965–983) potrjujejo, da višja stopnja samorazkritja in intimnosti sama po sebi še ne implicira demokratizacije v odnosu staršev in otrok, saj obe strani razvijata svojo strategijo »manipulacije«. Mladi na primer svoj odpor do starševskega nadzora pokažejo z zamolčanjem informacije oziroma grožnjo, da jim česa ne bodo povedali.

Po Krofliču (2007, 56–71) so najbolj razširjene oblike izražanja starševske avtoritete, kot so diplomatska manipulacija, kaznovanje ali discipliniranje s tišino in nejasna pričakovanja, oblike emocionalnega treninga in same po sebi represivne. Takšna situacija prej pripelje do konflikta kot pogajanj med starši in mladimi, zato je potrebno poglobljeno raziskati namere tako staršev kot tudi njihovih otrok, da ugotovimo, kje si nasprotujejo. Običajno pa v pogajanjih za obseg in pogoje avtonomije mladih oboji spoznajo vidike in razloge nasprotne strani. Beck (v Childhood 1997, 151) se strinja, da postaja pogajanje dominanten vzorec pri ohranjanju odnosov med generacijami, in meni, da o pravi demokratizaciji družine (še) ne moremo govoriti, vendar pa je stara struktura avtoritete omajana in predvsem obrabljena. Številna nasprotja med starši in mladimi so povzročila dolgotrajno, skoraj nagajivo preizkušanje meja, ritem pa jim določajo mladi (Abels 1993, 546). Abels govori o ločenih razumevanjih življenjskih stilov in ciljev, ki nato dosežejo kompromis v »skupnem barantanju« generacij. Tako obe strani ohranita ponos in gresta svojo pot. Starši kljub temu, da zaostajajo v razumevanju, da njihovi otroci postajajo avtonomni, postopoma zmanjšujejo nadzor vsaj na nekaterih področjih (Smetana in Asquith 1994, 1147–1162). Drugače gledano pa starši nudijo vedno več podpore avtonomnosti s spodbujanjem mladih naj pokažejo več odgovornosti, se neodvisno odločajo in razvijajo lastna mnenja in čustva (Smetana in Chuang 2001, 177–198). Starši so dosegli nekakšno pogodbeno razmerje, v katerem mladi brez večjih odporov uresničujejo želje staršev po socialni promociji svojih otrok, starši pa morajo ščititi in podpirati svoje potomce daleč čez obdobje psihosocialne odraslosti. Van de Velde (v Biggart in drugi 2004, 19–20) meni, da

je vzajemnost v medgeneracijskih odnosih ključni element kohabitacije mladih in njihovih staršev. Mladi ostanejo pri starših, če se vzajemnost kaže na čustvenem, materialnem in/ali finančnem področju; če vzajemnosti na enem izmed področij ni, postane bivanje s starši za mlade nevzdržno in se raje odselijo, tudi če bodo potem živeli v slabših razmerah. Drugi ekstrem predstavlja situacija, kjer vzajemnost postane institucionalizirana, kar se zgodi ko mlada oseba prevzame nenadomestljivo vlogo v družini, kar jo potem ovira pri osamosvajanju. Morda so danes starši bolj odvisni od svojih otrok kot obratno, kajti samopodoba mnogih staršev je bistveno vezana na uspeh njihovih otrok.

3.1 Komunikacija znotraj družine

V vsakem odnosu je poleg medsebojnega spoštovanja pomembna tudi komunikacija. Od nje je odvisno dogovarjanje, usklajevanje in reševanje konfliktov, ki so del vsakega odnosa. Vsaka družina ima značilen in svojstven način komuniciranja, kar jo dela še boljše in posebno. Vzorci so tisti, ki članom družine omogočajo učenje, delo in medsebojne odnose. Česar se otrok v družini nauči, bo nosil s seboj vse življenje in posredoval svojim otrokom in lastni družini. Pavao Brajša (1982, 74–75) meni, da je tisto, kar komunikacijo pravzaprav dela skupno in obojestransko vzajemno, enakopravna, obojestranska, vzajemna komplementarnost, v kateri ni ne rivalstva in ne ogrožanja položajev, pač pa stvarno in vsebinsko medsebojno dopolnjevanje. *Zdrava komunikacija* je tista, v kateri sta simetričnost in komplementarnost enako dostopni za oba partnerja in v kateri ni potrebno gledati na položaj, ko gre za medsebojne odnose. Pogoj za tako komunikacijo je enakopraven položaj partnerjev in dejstvo, da enako doživljata pomen lastne osebnosti. Po Blumenthalu

medosebni pogovor ne pomeni govoriti drug poleg drugega, niti drug mimo drugega in tudi ne drug čez drugega. Ni niti govor, niti pridiga. Prava komunikacija je osnova za pogajanje in sodelovanje za doseganje popolne enotnosti in je zaradi tega ena izmed najvišjih in najbolj duhovnih oblik človekove interakcije. Poleg zaupanja je mogoče najpomembnejša metoda za izboljšanje odnosa, metoda, ki je lahko in bi morala biti uporabljena v večini situacij (Blumenthal 1987, 50).

M. Tomori (1994, 62) poudarja pomen jasne komunikacije in pravi, da »očitek, izražen z nasmehom, sporočanje preko drugega, molk o določenih temah – vse to negativno vpliva na samopodobo družinskih članov, kajti na enak dvoumen, posreden in prikrit način člani družine izražajo tudi to, kako drug drugega doživljajo in kakšen je kdo v njihovih očeh. Nikoli pa mu tudi ne dajo jasno vedeti, ali je izpolnil pričakovanja«.

Nedvomno so komunikacije osrednja tema pri raziskovanju družine. Zgodovina poskusov in zmot, v kateri se oblikujeta za družino značilni struktura in interakcija, je zgodovina za družino značilno izdelanih komunikacijskih procesov. Komunikacije nosijo breme izdelave pravil, oblikovanja vlog, ustvarjanja relativno trajne strukture in določanja pogojev za spreminjanje (M. Selvini Palazzoli v Čačinovič Vogrinčič 1998, 192).

Pomembni vrednoti moderne družine sta pogovor in demokracija in mnogo mladih bi pogosto raje staršem zaupalo svoje misli in občutke, kot pa jih zadržalo zase. Na pomembnost starševske podpore mladi kažejo s pogostim pogovarjanjem (Langford in drugi 2001; v Solomon in drugi 2002, 967), starši pa želijo bolj kot pridobivanje informacij spoštovati zasebnost svojih otrok. Gillies in drugi (v Solomon in drugi 2002, 967) ugotavljajo, da »starši pravijo, da so občasna zamolčanja in skrivnosti nujna... nekateri starši so celo izrecno poudarili, da ne želijo izvedeti preveč o zasebnosti svojih otrok...« V zaupanih skrivnostih, razkritju in iskrenosti se kaže odkritost. Znotraj konteksta novega oblikovanja odnosa med starši in mladimi pa odkritost kaže na dva medsebojno odvisna cilja: bližnji odnos v smislu intimnosti in, kar je še pomembneje, možnost za enakopravnost staršev in njihovih otrok. Bližina kaže na prijateljstvo, nekaj kar je možno takrat, ko otroci staršem postanejo enakovreden partner, torej ko odrastejo tako fizično kot psihično. Prijateljstvo temelji na vzajemnosti, kar pomeni obojestransko razkritje. Mladi naj starša ne bi dojemali kot starša, marveč kot bolj izkušenega prijatelja. Zato je v odnosu pomembno, da starši vidijo, da so njihovi otroci sedaj odrasli in imajo lahko svoje življenje tudi izven družinskega kroga, kar implicira demokratičen odnos.

Jamieson (1998, 161) trdi, da je mogoče opaziti večji poudarek staršev na prijateljstvu s svojimi otroki, tako pri strokovnjakih kot v popularni kulturi. V javno objavljenih zgodbah idealna mati ne nudi le skrbnosti in občutka ljubezni, ampak pozna, razume in se odziva tudi na otrokov notranji jaz. Čustva imajo namreč zelo pomembno vlogo, še posebej v zahodnih družbah. Njihovo izražanje določa stopnjo intimnosti in s tem intenzivnosti naše medsebojne povezanosti. Bolj ko smo z nekom intimni, bolj neposredno smo pripravljeni kazati svoja čustva in sprejemati čustvene izraze drugega. V študiji Solomon in drugi (2002, 965–983) so ugotovili da je bližina povezana s tovarštvom, z nečim, kar je v veliki meri mogoče, ko otroci postanejo fizično in emocionalno zreli in potencialno zmožni vzajemnega prijateljstva s starši.

Kot prikazuje West (v Solomon in drugi 2002, 969), odrasli trdijo, da si želijo doseči enakost z mladimi skozi odkritost, zaupanje in spoštovanje glede osebnih zadev, vključno s spolnostjo. Takšno razkritje mladih pa prej ali slej naleti na zmanjšano sprejemljivost, ki onemogoča nadaljnjo komunikacijo. Iskanje informacij za starševski nadzor in iskanje informacij z namenom pridobiti si bližino sta kompetitivna cilja. Komunikacijo med najstniki in starši lahko torej spodbujajo tudi nasprotni si cilji. Brannen in drugi (v Solomon in drugi 2002, 980) tovrstno komunikacijo zato imenujejo 'dvoeglava' (Janus-headed). Različna izhodišča staršev in otrok vodijo v različna mnenja glede odkritosti in ciljev komunikacije. Povečana enakopravnost mladih lahko pomeni priznanje njihovi identiteti kot ločenih odraslih, sposobnih lastnega odločanja in vodenja lastnega življenja. Takšno razmerje je tudi osnova za uspešno podaljšano sobivanje dveh generacij odraslih. V podaljšanem obdobju izobraževanja si mladi pridobijo sposobnosti, ki jim omogočijo psihološko neodvisnost od svojih družin ne glede na bivanje v istem gospodinjstvu.

3.2 Konflikti

Glede na ugotovitve študij, naj bi imele družine v državah Evropske unije skupno značilnost – transformacijo medosebnih odnosov med starši in otroki, ki temeljijo na harmoniji, razumevanju in strpnosti. Ko otroci odraščajo, sprejemanje odločitev temelji na sporazumu in ne na avtoriteti. Zanimiv je podatek, da evropska mladina meni, da se razlike med generacijami manjšajo, medtem ko starejši menijo ravno nasprotno (Eurobaromètre 1993). Dokler starši in mladi bivajo v skupnem gospodinjstvu, konflikti največkrat vzniknejo zaradi pomanjkanja zasebnosti, omejenih možnosti razvijanja individualnega stila življenja, težav glede upoštevanja svojstvenih urnikov na eni in drugi strani ipd. (Bendit in drugi 1999). Ob upoštevanju naštetih sprememb v odnosu med starši in mladimi ter podaljševanju dobe izobraževanja, se torej mladi znajdejo v situaciji povečane psihološke neodvisnosti, obenem pa materialne odvisnosti.

Po IARD (2001) je družina izgubila sposobnost nadzora in usmerjanja obnašanja mladih, še posebno enostarševska. Starši pogosto vidijo spor s svojim otrokom kot grožnjo starševskemu nadzoru, matere pa bolj stresno sprejemajo mladostne težnje po avtonomiji. Mladi in starši pripisujejo sporom v družini različne pomene, različne interpretacije pa izrazijo, izpopolnijo in spreminjajo skozi pogovor. Znotraj diskurzov demokracije in intimnosti je v odnosu med starši in mladimi pogovor najpomembnejši in obenem indikator bližine (Warin in drugi 1999).

Mladi se s starši najpogosteje sprejo zaradi pomanjkanja občutka avtonomije, želje po psihološki ločitvi od staršev in iskanja lastne identitete. Starši pa najpogosteje sprožijo spor, kadar uveljavljajo avtoriteto zaradi obnašanja, ki ni v skladu z družbeno sprejemljivimi normami in ne dosega njihovih pričakovanj (povzeto po Smetani 1988, 1989). Ko so otroci mlajši, jih starši pogosto želijo odvaditi od napačnega vedenja z ukazovanjem, redkeje pa jim obrazložijo, zakaj je tovrstno vedenje nepravilno in kakšne so lahko posledice. Starši namreč pogosto sklepajo, da je njihova perspektiva jasna in pravilna. Epilog še najpogosteje dobijo kršitve moralnih norm, ki so pomembne za dolgoročne socializacijske cilje staršev. Po ugotovitvah Youniss, DeSantis in Henderson (v Kuhar 2010) predvsem starši starejših adolescentov pogosteje izrazijo razočaranje glede

problematičnega vedenja, se pogovorijo o posledicah, apelirajo na odgovornost in predlagajo alternativne rešitve namesto prepovedi ali neposrednega nadzora. Ko otroci odrastejo, starši namesto popuščanja nadzora nad mladimi raje redefiniirajo svoj odnos do njih in pomen avtoritete. Turiel (v Montemayor 1983, 90) ugotavlja, da adolescenti pri 12., 13. letih sprejemajo družbene konvencije kot povsem neobvezujoče, čeprav jih opredeljujejo formalna pravila. Konvencionalnim pravilom popuščajo zaradi pragmatičnih razlogov, zavračajo pa njihovo legitimnost. Tako se otrok strinja z dejstvom, da starši postavijo pravilo, čeprav se potem upira njegovemu uveljavljanju, post-adolescent ali mlad odrasel človek pa podvomi v sam smisel pravila in končno v avtoriteto staršev. Otrok nato ugovarja »zakaj mora biti doma do 20. namesto do 21. ure«, medtem ko post-adolescent ali mladi odrasel staršem zabrusi »Kdaj se vrnem domov ni tvoja stvar!«. Tovrsten napad je precej bolj uničujoč za starševsko avtoriteto kot pa pogostejši, a ne tako zahtevni prepiri z otroki.

Teoretiki se na splošno strinjajo, da je faza adolescence stresna in da so zato odnosi bolj konfliktni med starši in adolescenti kot med starši in otroki. Teoretiki pa niso istega mnenja glede vzroka za to. Tradicionalno naj bi bil stres posledica sprememb, ki jih adolescenti doživijo v puberteti: biološke spremembe in stopnja agresije (Hall v Montemayor 1983, 84), pojav odrasle seksualnosti (Blos 1962; Freud 1905/1953), želja po neodvisnosti (Ausubel, Montemayor in Svajian v Montemayor 1983, 84) in iskanje identitete (Erikson 1968). Kasneje so nekateri večjo konfliktnost odnosov delno pripisali tudi staršem in »krizi srednjih let« (Hill; Prosen, Towses in Martin v Montemayor 1983, 84). Delno h konfliktu pripomorejo tudi matere, ki še vedno želijo nadzirati svojega otroka in ga obdržati znotraj družinskega kroga, medtem ko se adolescent poskuša osvoboditi (Turner v Montemayor 1983, 84).

Sodobnejši poskusi obrazložitve stresa v odnosu med starši in adolescenti pa se ne ozirajo na individualne značilnosti mladih ali staršev, ampak poudarjajo spremembe družinskih vzorcev interakcij. Socialni sistem predstavlja družino kot relativno stabilen in predvidljiv sistem. Družina namreč leta in leta gradi in razvija vzorce interakcij, ki so sprejemljivi za vse. Fizične, psihološke in socialne spremembe v času odraščanja otrok pa to utečenost zmotijo in sistem se mora domisliti načina, kako doseči novo homeostazo (Morton, Alexander in Altman v Montemayor 1983, 84). Po Montemayorju (1983, 84) mora star

hierarhični sistem starš–otrok nadomestiti egalitaren prijateljski odnos, kjer imajo starši in adolescenti skoraj enak status. V času menjave se morajo družinski člani naučiti novih oblik vedenja, ki pripada njihovem novemu statusu. Ponovno učenje predstavlja stres vsem udeležencem, slaba komunikacija in nedosežena pričakovanja pa povzročajo konflikte, dokler se ne vzpostavijo nova razmerja (Boszormenyi-Nagy v Montemayor 1983, 84). Posamezniki, ki si bolj želijo spremembe in se znajdejo v novi vlogi, se bodo izognili stresu v prehodnem obdobju.

3.3 Legitimnost avtoritete

Med postmodernimi trendi je potrebno izpostaviti zavračanje modernističnega koncepta avtoritete, vzpon novih vrednot življenjskih slogov, ki dajejo več prostora individualni avtonomiji in različnosti ter kvaliteto življenjskim zadevam in samoizražanju; popuščanje tradicionalnih spon ter očitno izboljšanje ženske vloge razmerju; pluralizacijo družinskih oblik in individualizacijo družinskih slogov; vmešavanje izobraževalnih in svetovalnih institucij; zgodnje srečanje otroka s potrošniško kulturo (gl. Inglehart in Lasch v Kuhar 2010). Našteti trendi pripomorejo k izginjanju tradicionalne patriarhalne družine in še posebno spreminjajo očetovsko avtoriteto in njegovo vlogo posrednika družbenih norm in idealov (Horkheimer in Lasch v Kuhar 2010). Izguba tradicionalne starševske avtoritete je bistven vidik v spremembi iz predmoderne v postmoderno družbo in dodatek k večji intimnosti med starši in otroki. Starševska avtoriteta pri starejših adolescentih in mladih odraslih ne more biti več prisilna, saj mladi zahtevajo argumente in razlago posledic. Starševsko avtoriteto spoštujejo, če temelji na njihovi legitimnosti in znanju.

Starši imajo (legitimno) avtoriteto in občutno formalno moč nad svojimi otroki zaradi svojega statusa zakonitega skrbnika do določene starosti. Avtoriteto pa gradijo tudi na podlagi svojih izkušenj, znanja, privilegija posedovanja imetja ipd. (Jamieson 1998). Avtoriteta se od moči razlikuje v tem, da podrejeni člen (v našem primeru mladi) legitimira zahteve, pričakovanja ipd. nadrejenega člana (staršev).

Solomon in drugi (2002, 965–983) so v svoji raziskavi dokazali, da lahko imajo tako starši kot mladi nasprotujoče si vrednote in želje o svojem odnosu, kar pomeni, da se ne le neskladno vedejo, ampak imajo tudi nekompatibilne želje, zaradi česar se neskladju v odnosu ni mogoče izogniti. Starši sicer imajo moč, ki izhaja iz njihovega položaja – lahko dovolijo ali prepovedo. Vendar to še ne pomeni, da imajo tudi avtoriteto. So v avtoritarnem položaju in lahko s stavkom »Ne dovolim!« uporabijo moč, ki jo prinaša položaj. Njim podrejeni otroci jih bodo morali brezpogojno poslušati. Avtoriteto pa dobijo šele, če kljub moči, ki jim jo daje položaj, tedaj, ko postavijo trditev, zahtevo ali prepoved, uporabijo tehtne, stvarne argumente in znajo sprejeti tehtne nasprotne argumente. Avtoriteta postane legitimna šele, ko otroci ponotranjijo želje staršev. Proces ponotranjenja se razvija od komaj površinske odzivnosti brez prave zavezanosti do ponotranjene konformnosti glede zahtev ali pričakovanj staršev (Peterson; Grusec in Goodnow; Grolnick, Deci in Ryan; Mackey in drugi v Kuhar 2010). Mnogo staršev se z opira le na moč in otroke vzgaja avtoritarno, saj je to bližnjica do navidezne avtoritete. Vendar otroci z odraščanjem brez tehtnih argumentov ne bodo več popuščali, posebej še, ko postanejo polnoletni. Tu se konča starševska moč, če se slednji niso naučili argumentirati svojih razlogov in braniti svoje »pozicije«. Do sedaj jim tega ni bilo treba, saj so imeli opravka s šibkejšimi.

Z odraščanjem postanejo odnosi v družini, ki ni zmožna dogovorov, veliko bolj konfliktni. Starši se jezijo, da jih mladi ne spoštujejo, namesto da bi si spoštovanje ustvarili s svojim ravnanjem, tudi tako, da spoštujejo svojega otroka (ne glede na starost) in njegove tehtne argumente. Neka stopnja neenakosti v odnosu med starši in otroki sicer zaznamuje določena področja tudi, ko je otrok že avtonomen (Hofer 2003; v Kuhar 2010). V kolikšni meri lahko starši nadzorujejo in manipulirajo z vedenjem otrok in z njihovo pripravljenostjo legitimirati starševsko avtoriteto, je odvisno od različnih faktorjev. Med njih štejemo razvojno obdobje otroka, področje spora, stopnjo avtoritarnosti staršev (npr. Smetana 1995, 299–316), osebnost/ temperament otroka in staršev, zgodovino odnosa med njimi, vzgojo, ki so je bili deležni starši, njihovo filozofijo starševstva (gl. Pettit & Laird 2002, 97–123), kulturne značilnosti (gl. Peterson, Steinmetz in Wilson 2005) itd. (povzeto po Kuhar 2010). Kot trdi Giddens (v Giddens 1998, 93–94), je starševsko avtoriteto možno obdržati tudi v kontekstu pravega pogajanja v odprti komunikaciji med starši in mladimi. Medtem ko se v

Giddensovem idealu odkritosti demokracija in intimnost dopolnjujeta, si po študiji Solomon in drugi (2002, 965–983) lahko tudi nasprotujeta. Giddens namreč spregleda dejstvo, da vsakršno pogajanje za moč in nadzor znotraj odnosa med starši in mladimi izhaja iz neenakosti moči, kar pa Jamieson še poudari (1998, 162–163):

Starši ne morejo biti enaki s svojimi otroki, ni važno kako demokratični želijo biti, odnos bo še leta ostal odnos med nadrejenimi in podrejenimi...Starševstvo še vedno vključuje praktične, finančne in domače obveznosti, ki staršem tipično dajejo moč nad otroki, kot dodatek k njihovi premoči v znanju, družbenih sposobnostih in modrosti, kar je odraz njihove starosti.

3.4 Nadzor

Odnos med mladimi in njihovimi starši se kaže v stalnem pogajanju za nadzor nad življenjem mladih, kar vključuje odločitve, identiteto in neodvisnost mladega odraslega. Elkind (1980, 432–444) je podal elegantno interpretacijo »strateških interakcij«, ki naj bi po njegovo imele namen okrepiti, obdržati in braniti samopodobo mladih. Goffman (1969) pa jih je opredelil kot razkritje informacije z namenom premagati nasprotnika ali pridobiti si prednost. Ob upoštevanju, da se osrednje življenjske spremembe mladih dogajajo pri vedno višji starosti, medtem ko se trivialne, pa vendar za identiteto pomembne spremembe dogajajo vedno mlajšim, je smiselno ugotoviti kako, če sploh, se mladi pogajajo s starši glede avtonomije in odgovornosti pri tovrstnih odločitvah.

Judi Smetana (1989, 1052–1067) je raziskovala, kako adolescenti in njihovi starši interpretirajo različna področja, kot recimo moralne zadeve (zbujanje poštenosti in pravičnosti ali dobrote do drugih), običajne teme (kaj je družbeno primerno v vsakdanjem življenju, npr. olika za mizo, odgovarjanje), nasvete (glede varnosti in zdravja otrok, npr. kajenje, pitje alkohola, jemanje drog), osebne zadeve (kar se tiče le otrok), zadeve o prijateljstvu ipd. Ugotovila je, da starši pre-adolescentov in mlajših adolescentov smatrajo, da je vse, kar zadeva otroke, pod njihovim nadzorom. Medtem, ko mladi odraščajo, starši

zmanjšujejo nadzor nad prijateljstvi in osebnimi temami, ne pa nad moralnimi, običajnimi in svetovalnimi temami. Mladi se še vedno strinjajo, da starši ohranjajo nadzor nad dolgoročnimi, pomembnimi in težkimi življenjskimi odločitvami, kot so odločitve glede moralnih nazorov, izobrazbe, financ in zaposlitve. Konflikt med starši in mladimi odraslimi nastane, ko starši posežejo v osebne teme svojih otrok, kar slednjim daje občutek manipulacije, ne pa starševske skrbi in vzgoje. Uveljavljanje avtoritete na osebnih področjih naj bi se končalo v pozni adolescenci, kar zmanjša prepirljivost med družinskimi člani. V tem obdobju se lahko pogajajo o praktično vseh temah, o nekaterih (npr. spolnost, droge) pa se s starši niti ne pogovarjajo več (Smetana 1995, 299–316; Smetana in Asquith 1994, 1147–1162; West 1999, 525–547).

Mladim pomeni ideal bližine prijateljski odnos s svojimi starši z zmanjšanjem starševskega nadzora in z več pogovora. Nekateri pa z razkrivanjem informacij staršem tvegajo izgubo nadzora nad zasebnim življenjem. In kot pravi Jamieson, je včasih ravno zasebnost tista, ki podpira in vzdržuje njihov status odraslega in enakopravnega v odnosu do staršev. Razkritje lahko naredi mlade bolj ranljive. Ti so torej razpeti med dve odločitvi: če staršem zaupajo informacijo o zasebnosti z željo po priznanju, da postajajo odrasli in zato njihovi prijatelji, tvegajo, da staršem dajo vse, kar ti potrebujejo za starševsko avtoriteto. Posledično je njihovo edino sredstvo moči zamolčanje informacij o njihovih življenjih, dejavnostih in čustvih. Vendar pa so tudi njihovi starši ujeti med dve odločitvi: željo po izboljšanju demokratičnega in odkritega odnosa lahko spodbija občutek izgube statusa in starševskega nadzora. Če nadaljujejo z iskanjem informacij, tvegajo bližino v odnosu do svojega otroka. Prav tako je nedopustno, da se ne ozirajo na otrokove potrebe na poti v odraslost. D. Baumrind (v Barber in drugi 1994, 1122) je v raziskavah potrdila, da starši z elementi permisivne vzgoje, to je z neučinkovitim nadzorom, vzgojijo otroke z manj učinkovitimi prilagoditvenimi sposobnostmi. Neučinkovit nadzor opredeljuje kot nekonsistenten način kaznovanja, kjer roditelj ne nagrajuje želenega vedenja in kaznuje nezaželeno vedenje, prav tako pa kazni ali nagrade ne podkrepi z razlago, na podlagi katere bi otrok povezal vedenje s posledico in razumel, kaj od njega pričakujejo. D. Baumrind ugotavlja, da popustljiva vzgoja ne omogoča otroku, da postane socialno odgovoren posameznik.

3.5 Pravice in dolžnosti

Elementarni recept politične demokracije, da ni pravic brez dolžnosti, velja tudi za sfero čistega razmerja. S pravicami uničimo samovoljno moč le toliko, kolikor pravice pomenijo odgovornost do drugega in uravnotežijo privilegije z dolžnostmi. Z dolžnostmi v razmerjih moramo, enako kot drugje, ravnati kot z nečim, kar lahko spreminjamo v luči pogajanj, ki potekajo v razmerjih. Posamezniki morajo biti dejavni pri določanju pogojev za medsebojno povezovanje. V čistih razmerjih se globoko povezujeta tudi odgovornost in oblast – kjer obstaja, in sicer z zaupanjem. Zaupanje brez odgovornosti zelo verjetno postane enostransko, se pravi zdrsnje v odvisnost. Prav zato je naloga starševstva, da otroku resnično pomaga, da se razvije v odraslo in zrelo osebo. Otroka ne sme spreminjati v osebo, ki bo vse življenje odvisna od lastnih staršev ali od koga drugega, ampak mu omogočiti, da postane odrasel partner drugim odraslim. Po Giddensu (2000, 192–193) bi morale biti razmerje med mladim odraslim in starši demokratično, in sicer na enak način kot to velja za politično demokracijo.

Starši, ki bivajo z mladimi odraslimi, razvijejo svojevrsten »nenapisan pakt, ki ureja pravila vedenja na osnovi bistvenih zahtev, potrebnih za skupno bivanje v istem stanovanju« (Sgritta v Biggart in drugi 2004). Drugače rečeno, drug drugemu se prilagajajo. Starši pa imajo tudi pravico, da zahtevajo od otrok izpolnjevanje dolžnosti, vendar obenem ne smejo pozabiti na njihove pravice. Z odgovornim uveljavljanjem pravic lahko mlade naučijo tudi njihovih obveznosti. Naučijo jih moči dogovora, na primer: »Lahko si sposodiš moj avto, če prej pospraviš stanovanje, kot smo se dogovorili«. Če se otrok svojega dela dogovora oziroma svojih obveznosti ne drži, mu starši ne bodo posodili avta. Morda bo užaljen, vendar bo natančno vedel, zakaj je tako.

3.6 Sankcije

Indikator oblike starševstva je tudi stopnja in oblika starševskih sankcij v primeru, da njihovi otroci prekršijo pravila. V nekaterih družinah bo otrok deležen bolj ali manj določenih sankcij, ki bodo sledile in trajale tako dolgo, dokler se otrok ne bo podredil pravilom. V drugih družinah so sankcije bolj fleksibilne, odvisne od posamezne situacije. Dienstbier (v Kochanska 1995, 228–240) je opozoril na še eno razlikovanje, in sicer, da otroci (ne glede na starost), ki so manj občutljivi na neugodje zaradi neprimerne vedenja, pri svojih starših izzovejo bolj stroge in moralno bolj represivne načine vzgajanja; podobno pa lahko otroci, ki so bolj občutljivi na neugodje zaradi neprimerne vedenja, spodbudijo manj stroge načine discipliniranja. Razlikovati je potrebno tudi med sankcijami, ki so določene brez razlage, in tistimi, ki sledijo intenzivnemu pogovoru med starši in otroki o neprimernem obnašanju oziroma dejanju. V pogajalskih družinah se pogovarjajo tudi o napakah staršev in ne samo otrok. Bolj kot se družina nagiba k vzorcem pogajanja, bolj bodo otroci sankcije razumeli in medsebojno razumevanje v prihodnje bo boljše. Družina s tradicionalnimi omejevalnimi (*ang. restrictive*) nazori lahko v določenih okoliščinah sili otroka v zgodnjo neodvisnost s strategijo odpora ali kompenzacije. Na drugi strani pa je pri otroku, ki odrašča brez starševskih omejitev (*ang. long lead*), to dobra osnova za zgodnje ustvarjanje svoje življenjske poti in visoko individualiziran prehod v adolescenco in nato v odraslost (povzeto po du Bois-Reymond in drugi 1993, 92).

Zanimiva je tudi ugotovitev du Bois-Reymondove (1993, 113–144), ki pravi, da se otroci radi zgledujejo po starših in ne doživljajo družinskih pravil, dokler so ta utemeljena in razumska, kot omejevanja njihove neodvisnosti. Študije, ki jih povzemata du Bois-Reymondova (1991, 297–306) in Zinnecker (1987), dokazujejo, da neutemeljeni ukazi staršev in »slepa« poslušnost niso več del modernega življenja mladih. Mladi so v mnogih pogledih svojim staršem prej »partnerji« v procesu vsakodnevnih pogajanj, zato se o morebitnih težavah pogovorijo na »odrasel« način (povzeto po du Bois-Reymond in drugi 1993, 94). Sebi enakega ne moreš kaznovati s prepovedmi ali zapovedmi, lahko pa ta zate izgubi status zaupnika in prijatelja, kar zna biti še večji udarec. Predvidevam, da se starši in mladi odrasli, ki se ne morejo pogovoriti in skupaj najti rešitve oziroma konsenza,

kaznujejo z »obdobji tišine«. Če sporu ni videti konca, se bo mladi najverjetneje čim prej odselil.

4 Raziskava

4.1 Opis vzorca in metod

Svoje teoretične predpostavke sem preverila s konkretnimi pogovori s člani družin. Za metodo sem se v okviru kvalitativne raziskave odločila za delno strukturiran intervju z vnaprej pripravljenimi glavnimi vodili, anonimnost je bila zagotovljena. Začela sem s precej široko zastavljenim vprašanjem »kako so se spremenili odnosi, zaupanje, komunikacija, pravice in dolžnosti članov družine tekom vašega odraščanja«, nato pa po potrebi zastavljala podrobnejša vprašanja.

Družine sem zbrala po vzorcu snežne kepe, pogoj pa je bil, da živijo v skupnem gospodinjstvu. V raziskavo sem vključila tudi enostarševsko družino, saj sem pričakovala, da je med materjo in hčerjo, ki živita sami, več zaupanja in medsebojne podpore.

Opravila sem sedem intervjujev: s petimi dekletimi in dvema fantoma, starimi od 24 do 31 let. Intervju sem opravljala skupaj z mladimi odraslimi in s starši (v večini primerov je bila prisotna le mati). Za intervju sočasno s starši in mladimi odraslimi sem se odločila, ker se tako prej pokažejo razlike v mnenju, pa tudi občutljivost na obeh straneh pri določenih temah, kar se je pokazalo z vpadanjem v besedo in takojšnjimi popravki.

Intervjuji so potekali v oktobru in novembru 2009. Dva intervjuvanca živita na podeželju, ostali v Ljubljani. Vsi intervjuvanci še vedno živijo pri starših, nekateri so šolanje že zaključili in se zaposlili, nekateri ga še zaključujejo. Intervjuvanci, razen enega, imajo dokončano sedmo stopnjo izobrazbe oziroma so absolventi. Tri študentke služijo denar s študentskim delom, trije so zaposleni za določen čas, en intervjuvanec pa ima zaposlitev za nedoločen čas. Štirje od sedmih imajo partnerja, s katerim se v bližnji prihodnosti nameravajo preseliti na svoje. Večina, ki ima partnerje, bivanje kombinira in

nekaj dni na teden preživi pri partnerju. Našteto je značilno za LAT (»living apart together«) fazo, ki je kombinacija socialne odvisnosti in neodvisnosti oziroma razmerja med njima. Mesečni prihodki posameznega intervjuvanca se gibljejo od cca. 500 do 1000 evrov. Vsi intervjuvanci imajo svojo sobo in skupne dnevne in toaletne prostore, ena intervjuvanka ima tudi lastno kopalnico.

Izmed intervjuvancev ima le eden redno službo, dve sta zaposleni za določen čas, štirje pa si denar služijo s študentskim delom. Ker vsi živijo v istem gospodinjstvu s starši, jim za sprotne stroške ni treba prispevati. Intervjuvanka (6) je otrok ločenih staršev, sicer še študentka in živi z materjo, od očetove preživnine prispeva 300 evrov v skupno blagajno, s čimer pokrijeta del stroškov za stanovanje in hrano. Intervjuvanka (5), ki ima zaposlitev za določen čas, mora prispevati za večje investicije (npr. nakup goriva pred zimo, obnova kopalnice, strehe). Ostalim ni potrebno prispevati v skupno blagajno in kljub temu, da delajo pogodbeno ali preko študentske napotnice, jih večina dobiva še žepnino od staršev.

Prilagam tudi tabelo s socio-demografskimi značilnostmi intervjuvancev.

Tabela 4.1: Socio-demografske značilnosti intervjuvancev

Intervjuvanec št.	Spol	Starost	Kraj bivanja	Izobrazba	Prostori
1	moški	24 let	ruralno	srednja	skupni
2	ženski	31 let	urbano	visoka	skupni
3	ženski	25 let	urbano	absolventka	skupni
4	moški	27 let	urbano	visoka	skupni
5	ženski	27 let	ruralno	visoka	skupni, lastna kopalnica
6	ženski	25 let	urbano	absolventka	skupni
7	ženski	24 let	urbano	absolventka	skupni

Intervjuvanec št.	Živi z...	Zaposlen/delo
1	mama, oče, sestra	zaposlen za nedoločen čas
2	mama, oče	zaposlena za določen čas
3	mama, oče	dela preko študentskega servisa
4	mama, oče, sestra, brat	dela preko študentskega servisa
5	mama, oče, brat	zaposlena za določen čas
6	mama	dela preko študentskega servisa
7	mama, oče, sestra	dela preko študentskega servisa

Intervjuvanec št.	Mesečni prihodek	Žepnina	Selitev
1	1000€	ne dobiva	v sosednjo hišo od staršev
2	850€	dobiva	ni načrtovana
3	500€	dobiva	ni načrtovana
4	800€	ne dobiva	ni načrtovana
5	700€	ne dobiva	v hiši staršev, le nadstropje višje
6	600€	dobiva	ni načrtovana
7	800€	dobiva	ni načrtovana

4.2 Ugotovitve

4.2.1 Starši kot materialni in socio-emocionalni podporniki

Za mlade je družina predvsem izredno pomembna podporna institucija v materialnem, čustvenem in intelektualnem pomenu. Vse družine, ki sem jih intervjuvala, so podporne v vseh pomenih. Materialna podpora mladim omogoča relativno brezskrbno podaljšano mladost. Bivanje pri starših je izjemno udobno in večinoma zastoj, zato mladi prihodke iz študentskega dela oziroma dela za določen čas, pa tudi žepnin lahko varčujejo za lažji samostojen začetek v prihodnosti. Nekateri po potrebi prispevajo za skupne stroške, študentje večinoma še prejemajo žepnino, vsi pa lahko vedno računajo na finančno pomoč, če bi jo potrebovali.

Intervjuvanec št. 1, 24 let: Ker imam redne prihodke, doma tudi prispevam – občasno, odvisno za kaj se gre.

Intervjuvanka št. 5, 27 let: Glede na to, da sem pogodbeno zaposlena, moram prispevati, ko gre za večje investicije, npr. nakup goriva za ogrevanje (pred zimo), obnova kopalnice, strehe itd., kar se tiče gospodinjstva, pa ne.

Intervjuvanka št. 2, 31 let: Ni mi treba prispevati nič za stroške pri gospodinjstvu, ponavadi mi še starši kaj dajo, čeprav sem že zaposlena - za določen čas.

Intervjuvanec št. 4, 27 let: Delam, da mi za denar ni treba prositi staršev, ampak dokler pa živim doma, pa starši plačujejo račune za gospodinjstvo, ni mi treba nič prispevati.

Tudi starši se čutijo dolžne podpirati svoje otroke, četudi so ti že odrasli in imajo celo svoj vir dohodkov. Kljub temu, da si vsi intervjuvani mladi služijo svoj denar, jih starši v celoti podpirajo: ne le posredno z nudenjem nastanitve, ampak tudi z neposredno finančno pomočjo. Mladi se zato počutijo finančno odvisni, kar staršem morda na nek način celo godi, saj lahko od otrok pričakujejo kaj v zameno.

Mati intervjuvanke št. 3: Mislim, da sva kot starša dolžna poskrbeti za osnovne življenjske potrebe in kakršnokoli pomoč, če otrok zanjo prosi. Dajeva ji tudi žepnino...

Intervjuvanka št. 3, 25 let: Ja, z njo si tudi kupujem kar veliko hrane, ker sem pogosto cel dan zdoma. Moji dohodki so bolj mizerni, vendar tudi če bi bili višji mi starši ne bi nič odvzeli.

Intervjuvanka št. 7, 24 let: Dobivam žepnino, kljub temu, da delam, če službe ne bi bilo, bi bila 100% odvisna.

V družinah, kjer so odnosi med starši in mladimi odraslimi bolj konfliktni, so prav težave z denarjem eden izmed glavnih razlogov, zakaj ostajajo doma kljub nerazumevanju s starši. Finančna odvisnost mladih pa omogoča staršem tudi neko stopnjo nadrejenosti in s tem moči. Mladi odrasli se sicer lahko sklicujejo na polnoletnost in samostojnost, zaradi česar jim ni potrebno poslušati in izpolnjevati zahtev staršev oziroma odgovarjati na

njihova vprašanja, a na koncu lahko slednji ustrezno reagirajo: zmanjšanje ali ukinitve žepnine je za mlade gotovo najučinkovitejša sankcija. *Mati intervjuvanke št. 7* celo pravi:

Ko sta bili hčeri še najstnici, sem se sicer včasih zbala, da bi zašli na kriva pota; takrat sem jima povedala, da od mene ne dobita več denarja ali podpore, če slišim za droge, alkohol...neumnosti.

Intervjuvanka št. 5, 27 let: Ko sem bila mlajša, je bila kazen odvzem žepnine in pa skrajšan čas ponočevanja.

Poleg za mlade zelo pomembne materialne podpore, pa starši svojim otrokom brezkompromisno nudijo tudi socio-emocionalno podporo. Mladi se danes več ukvarjajo s samim seboj in relativno neznano in tvegano prihodnostjo kot pa z družbo, javnimi institucijami in različnimi ideologijami. Veliko jim pomenijo bližnji, to so ožja in širša družina, prijatelji in partnerji, zato so si bili odgovori intervjuvancev precej podobni. Tisti, ki imajo partnerje, največ zaupajo njim, drugi pa težave rešujejo sami oziroma se zaupajo najožjim prijateljem, vsi pa vedo, da lahko vedno računajo tudi na pomoč staršev. Kot zatrjujejo tako starši kot mladi, si doma vedno lahko zaupajo ali najdejo pomoč.

Intervjuvanec št. 1, 24 let: Težave največkrat rešujem sam. Včasih jih razkrijem tudi svoji družini, večinoma pa se o problemih in ostalih zadevah pogovarjam s punco.

Intervjuvanec št. 4, 27 let: Staršev ne sprašujem kaj dosti za nasvete, k sreči nimam veliko težav, ki jih ne bi znal sam rešiti...če ima kdorkoli težave, pa se vedno lahko obrne na domače, vedno se poskusi najti rešitev.

Intervjuvanka št. 7, 24 let: O težavah nerada govorim z drugimi in jih rešim sama, sicer največ govorim s fantom, če je resneje z mamo in sestro. Tudi starši se mi zaupajo, sem vedno pripravljena poslušati.

Glede osebnih težav se s starši načeloma ne pogovarjajo, ampak se raje zaupajo prijateljem. Zanimivo je tudi, da se vsi raje zaupajo materam kot očetom, celo oba moška

intervjuvanca; to je verjetno pogojeno z dejstvom, da je pri vseh oče strožji od matere. Lahko potrdim, da se v življenju mladih pomen staršev povečuje; zlasti matere nastopajo kot izjemno pomembne »terapevte« in blažilke stisk in konfliktov z zunanjim svetom. Kot pravi tudi Renerjeva (2000, 18), je mati poglavitna tolažnica, pomočnica in svetovalka, ko gre za najhujše življenjske stiske otrok. V sedmem intervjuju je mati večkrat poudarila, da mora ona pogosto miriti napete odnose v družini ter spodbujati in posredovati pri spravi obeh strani oziroma iskanju kompromisov.

Mati intervjuvanke št. 6: Dostikrat se kljub slabim odnosom, kot ona pravi, obrne tudi name, sploh kadar gre za večje težave. Kljub občasno slabemu razumevanju, si pri vseh težjih odločitvah večinoma stojiva ob strani in se podpirava.

Intervjuvanka št. 6, 25 let: V res hudi stiski se ponavadi obrnem še na očeta. O manjših težavah se z mamo ponavadi ne pogovarjava. O tovrstnih težavah se mi mama zaupa redko, vendar mi je takrat (vsaj kot se meni zdi) pripravljena razkriti veliko in mi zaupa tudi »skrivnosti«. Ko imam težave, se vedno obrnem na partnerja, v veliki meri tudi na prijateljice in prijatelje.

Intervjuvanka št. 2, 31 let: ...največ se zaupam sestri, večinoma se pogovorim tudi s starši, edino morda o težavah s fanti ne... s starši hočem govoriti o pomembnejših temah, službi, denarju, večjih nakupih...

Intervjuvanka št. 5, 27 let: Večinoma se obrnem na starše, ker so edini iskreni prijatelji.. lahko tudi na partnerja ali prijateljice – odvisno od težav.

Intervjuvanka št. 6, ki živi sama z materjo, pravi, da se na mamo obrača predvsem zato, ker noče obremenjevati očeta, ki ima sedaj novo družino, pa čeprav imajo očetove besede večjo težo:

Oče je bolj strog oziroma bi lahko rekla, da imajo njegove besede veliko večjo težo in vpliv name. Mame ponavadi ne jemljem resno... Raje zaupam mami kot očetu, ker ga ne želim obremenjevati s svojimi problemi, če to ni res nujno potrebno, saj spoštujem, da ima zdaj novo družino.

Vzajemno razkritje ustvarja enakopravnejši status med prijatelji in je zato pomembno tudi v odnosu med starši in mladimi, če hočejo doseči enakopraven prijateljski odnos. Z leti, ko se starši in mladi pogovarjajo tudi o bolj osebnih temah, pogovori preidejo na novo raven. Tudi intervjuvanci menijo, da je med starši in otroki velika mera zaupanja in podpore in da se tudi starši lahko po pomoč obrnejo na svoje otroke. Vendar je očitno, da mladi večkrat iščejo zaupnika kot pa starši.

Intervjuvanec št. 4, 27 let: Starši se mi zelo redko zaupajo, včasih mama, kaj potoži, za nasvet me redko vprašajo, čeprav imam občutek, da me smatrajo kot enakovrednega sogovornika... mislim, da večino stvari vemo en o drugem, saj skupaj živimo, ni nekih skrivnosti. Tudi ko se odselim, bodo po moje odnosi ostali enaki, že sedaj so v redu...

Mati intervjuvanke št. 5: Poveva ji praktično vse, kar je primerno za otroka, da ve. Tudi osebne zadeve, skrivnosti nimamo.

Intevjuvanka št. 5, 27 let: S starši, predvsem mami, se lahko pogovorim o vseh težavah. Sicer se mi pa tudi sami zaupajo in vedno poskusim pomagati.

Intervjuvanka št. 7: Tudi starši se mi zaupajo, sem vedno pripravljena poslušati.

Mati intervjuvanke št. 7: Kakšne zelo osebe stvari ohranim zase, sicer pa karkoli družinskega vedno povem...

Nekatere družine so zelo odprte in tako staršem kot otrokom omogočajo enako moč besede, pravila pa se postavljajo demokratično z dogovorom med enakovrednima subjektoma, kar je že bliže »čistemu razmerju« kot ga opisuje Giddens (2000). Odnosi med subjekti se vsakodnevno definirajo in vzpostavljajo, medsebojno pa jih povezuje intimnost, pripadnost in zaupanje. Komunikacija ne poteka enosmerno, ampak se odnos gradi z medsebojnim vplivom na način daj–dam. Odprtost gradi dobre odnose, ki ne potrebujejo preverjanj, izkazovanj večvrednosti in merjenja moči. Iz teorije je razvidno, da je idealno, če starši postanejo otrokovi prijatelji in spoštujejo njegovo zasebnost, vendar je to možno le do določene mere. Pogosto namreč je ravno zasebnost tista, ki podpira in vzdržuje status

mladega kot odraslega in enakopravnega v odnosu s starši. Starši se zavedajo, da imajo tudi sami skrivnosti (*Mati intervjuvanke št. 7: Kakšne zelo osebe stvari ohranim zase...*) in spoštujejo zasebnost svojih otrok, kar v bistvu pomeni, da jim zaupajo.

Intervjuvanka št. 3, 25 let: Pogovarjamo se o pomembnih opravkih (pošti, prijavnica) in domačih opravilih, ki jih je treba postoriti, osebne reči pa pustimo ob strani in se tudi ne vtikajo več v moje zasebno življenje.

Mati intervjuvanke št. 3: O osebnih stvareh se nama noče pogovarjati in je ne siliva v to...

Pri dveh intervjuvankah, kjer odnosi doma morda niso tako dobri kot pri drugih, je pogovorov o osebnih zadevah manj. Domnevam, da je ključni razlog to, da ju starši ne vidijo kot enakovrednih sogovornikov in ju še vedno obravnavajo kot otroka. V večini intervjuvanih družin pa so mladi odrasli in starši precej enakopravni partnerji v komunikaciji, kar pomeni, da imajo besede enih in drugih enako težo. Starši morda ne upoštevajo vedno mnenja svojih otrok, a jim vsaj prisluhnejo.

Intervjuvanka št. 3, 25 let: Mislim, da me smatrata za otroka. Se mi ne zaupata v prijateljskem pogovoru in me prosita za nasvet samo če je kaj v zvezi z umetnostjo (ker intervjuvanka št. 3 to študira, op.p.), pa še to se mi zdi, da se malo šalita.

Intervjuvanka št. 6, 25 let: Odnos z mamo se ni spremenil v veliki meri, še vedno se obnaša kot, da sem otrok, ki ni sposoben skrbeti zase... Mislim, da me v veliki večini ne smatra za enakovrednega sogovornika, saj me ne obravnava kot odrasle osebe z izkušnjami, ampak kot svojega otroka (jaz kot otrok nimam besede v primerjavi z njo, ker je starejša in bolj izkušena oseba). Redko se zgodi, da se mi zaupa v prijateljskem pogovoru in takrat me sicer prosi za nasvet, vendar ga upošteva samo, kadar moj odgovor sovпада z njenimi že vnaprej določenimi namerami.

Intervjuvanec št. 1, 24 let: Kritike ne sprejemajo preveč dobro – bolj se opazi to, da želi vsak prevladati s svojim predlogom kot se ukloniti.

Intervjuvanka št. 3, 25 let, opaža predvsem skrivanje informacij glede družinskih financ: Od naštetih težav (npr. težave v ljubezni, službi, šoli, prijateljstvu, op.p.) se za nobeno še nisem posvetovala s starši. Sami se mi o tem nikoli ne bi zaupali, velikokrat skrivajo podatke glede denarja. Z mano ne delijo skrivnosti.

V družini intervjuvanke št. 3 so odnosi s starši precej odtujeni. Večinoma se izogibajo interakcijam in živijo eden mimo drugega. Zato intervjuvanka meni, da nima smisla posegati v dejanja staršev in je raje tiho tudi, ko se ne strinja: *Če se mi zdi njuno ravnanje napačno, jima rečem, da naj se malo zamislita, ampak ponavadi si raje mislim svoje in grem. Na mojo kritiko se čudno spogledata. Mislim, da me smatrata za otroka.*

Intervjuvanka št. 6, ki po ločitvi staršev živi z materjo, meni, da jo oče sprejema kot odraslo osebo in ji tudi zaupa, mati pa hčerinega mnenja pogosto ne sprejme in so konflikti neizbežni. V tem primeru menim, da oče intervjuvanki veliko lažje pusti prosto pot, saj ne živi z njo in zato tudi dobi manj kritik, odnos med njim in hčerjo pa je zato tudi manj konflikten.

4.2.2 Spreminjanje odnosa s starši

Če je včasih veljalo, da mladi z dokončanim šolanjem in zaposlitvijo postanejo ekonomsko, socialno, statusno, kulturno in moralno neodvisni, v današnjem času tega ne moremo več trditi. Mladi odrasli, ki sem jih intervjuvala, so vsaj finančno odvisni od svoje družine, ki jim nudi brezplačno bivanje, večini pa še mesečno žepnino. Zanašanje na stalno pomoč sicer lahko zatira njihov prehod v pravo neodvisnost in osebno samostojnost, a mladi so danes morda navajeni lažjega življenja kot ga omogoča začetniška plača ali študentsko delo in jih finančna odvisnost od staršev sploh ne moti.

Po drugi strani so intervjuvani mladi popolnoma socialno neodvisni, torej imajo relativno svobodo pri odločanju in urejanju svojega življenja oziroma visoko stopnjo

osebne avtonomije. Proces osamosvajanja in pridobivanja neodvisnosti zavirajo negotovost zaposlitve (trenutno imajo pogodbo le za določen čas ali delajo preko študentske napotnice), pomanjkanje financ, stanovanjska stiska ali zahteve staršev. Mladi odrasli zato živijo v LAT (»living apart together«), za katero je značilna vsestranska starševska pomoč mladim, kar pa ni zgolj samo stanovanjska oskrba; intervjuvanci poudarjajo, da dobivajo tako emotivno kot instrumentalno pomoč, in so prepričani, da bo tako tudi, ko se odselijo, kar kaže na razmeroma dobro razumevanje med starši in otroki. To so potrdili tudi odgovori na prvo »splošno« vprašanje, ali so se znotraj-družinski odnosi spremenili glede na pretekla leta. Ti so bili pri večini intervjuvanih precej podobni: sedaj se razumejo bolje kot nekoč oziroma je njihov odnos dober, razumevajoč in prijateljski. Pri večini ni več očitne delitve na otrok – starš, čeprav ostaja subtilen nadzor staršev in še vedno močna »skrb za otroka«. Otrok ostane otrok ne glede na njegovo starost.

Intervjuvanka št. 5, 27 let: Odnos je bil vedno prijateljski, iskren, ljubeč. Vedno so mi zaupali, pa tudi jaz njihovim odločitvam, sedaj, ko smo vsi odrasli, pa je še bolje. Če je kaj narobe, se vedno usedemo in pogovorimo.

Intervjuvanec št. 1, 24 let: Na splošno se dobro razumemo, čeprav so tudi prepiri, a nič hujšega. Glede zaupanja je boljše zdaj, ko sem odrasel.

Intervjuvanka št. 6, 25 let: Odnos z očetom se je spremenil po ločitvi staršev, mislim, da oče name gleda kot na odraslo osebo in zaupa tudi moji presoji.

Pri konkretnih vprašanjih se je tako izkazalo, da so v odnosu tudi konflikti, vendar večinoma glede vsakodnevnih malenkosti, najpogosteje glede opravljanja gospodinjskih del, v nekaterih družinah pa tudi zaradi občutka nadziranja mladih. V družinah, kjer mladi odrasli še niso zaključili študija, se starši občasno obregnejo tudi ob to dejstvo, vendar resnejših sporov glede šole ni več, za razliko od časa adolescence, ko je bil ravno neuspeh v šoli glavni povod sporov med adolescenti in starši. Očitno je, da imajo sedaj starši manj potreb po izkazovanju avtoritete kot v časih, ko so bili otroci še mlajši, mladi odrasli pa se

na starše obračajo predvsem takrat, ko se znajdejo v ekonomskih in psihičnih težavah. Starši postajajo vse bolj zagovorniki in svetovalci kot pa nadzorniki in oblikovalci življenjske poti svojih otrok. Spodbujajo avtonomijo otrok in jih povečini sprejemajo kot prijatelje. Pa vendar zaradi dolgoletnega vlaganja v svoje otroke težko popolnoma dvignejo roke, zato je nadzor pri nekaterih bolj, pri drugih pa manj opazen. V družinah, kjer starši še vedno želijo vedeti, kaj njihov otrok počne, s kom se druži in podobno ter nanj vplivati, prihaja do konfliktov, še posebno tam, kjer odnosi med mladim odraslim in starši niso tako odprti, da bi se redno pogovarjali. Mlade torej motijo predvsem vprašanja osebne narave ali pa »nasveti«, za katere niso prosili, kar jim daje občutek, da jim starši ne zaupajo in da se do njih še vedno vedejo kot do otrok. V teh družinah mladi čutijo, da bi bilo bolje, če se odselijo na svoje.

Intervjuvanka št. 3, 25 let: Zdi se mi, da mi bolj zaupajo sedaj kot ko sem bila mlajša, vendar bi bil že čas, da se odselim, ker se ti pri 25ih še vedno počutiš kot otrok, ki ga je moč nadzorovati, premalo je tudi zasebnosti; živcirajo me vprašanja glede mojega vsakdana, čeprav se, po moje, le delata prijazna. Se pa sedaj bolje razumemo, kot smo se v mojih najstniških letih, takrat sem bila namreč do njih velikokrat sovražno nastrojena.

Intervjuvanka št. 6, 25 let: Odnos z mamo se ni spremenil v veliki meri, še vedno se obnaša kot da sem otrok, ki ni sposoben skrbeti zase... (Mati, op.p.) me ne obravnava kot odrasle osebe z izkušnjami, ampak kot svojega otroka. Jaz kot otrok nimam besede v primerjavi z njo, ker je starejša in bolj izkušena oseba.

Intervjuvanka št. 7 in tudi njena mati se strinjata, da so odnosi sedaj slabši:

Mati intervjuvanke št. 7: Zadnje leto je razumevanje med nami slabo, povezave med člani družine ni.

Intervjuvanka št. 7, 24 let: Včasih se mi je zdelo zelo dobro in vsaj kar se tiče mene, smo se razumeli zelo dobro, vedno starejša ko sem, bolj škriplje, ampak samo na očetovi strani, ki je bolj konservativen in se ne strinja z mojimi odločitvami.

V družini št. 7 naj bi se odnosi v zadnjem letu celo poslabšali, saj spori ostajajo in se jih niti ne trudijo odpraviti s pogovorom. Hčeri se zdi selitev na svoje s partnerjem enostavnejša, saj je jasno, da kompromisa ne bodo dosegli. Starši se s selitvijo ne strinjajo, kar le še prilije olja na ogenj.

Kot sem opisala v teoretičnem delu, naj bi družina s tradicionalnimi omejevalnimi nazori v določenih okoliščinah silila otroka v zgodnjo neodvisnost. Zdi se mi, da se je prav to zgodilo v primerih dveh intervjuvank (št. 5 in št. 7), ki sta se relativno mladi (v primerjavi z drugimi intervjuvanci) odločili za selitev na svoje. *Intervjuvanka št. 7 (24 let)* pravi, da v medosebnih odnosih »sedaj bolj škriplje, ampak samo na očetovi strani, ki je bolj konservativen in se ne strinja z njenimi odločitvami«.

Intervjuvanka št. 6, 25 let: Ko se ne strinjam z mamo ali z očetom, vedno povem, najprej na lep način, vendar mama ne sprejme moje konstruktivne kritike, kar neizbežno vodi v prepir... prevečkrat izkorišča svojo bolezen in name prelaga obveznosti, ki bi jih lahko storila tudi sama. To je tudi najpogosteje razlog spora.

4.2.2.1 Komunikacija

Vidi se, da so v družinah, kjer je pomen zdrave komunikacije prezrt, odnosi neprimerno slabši. Tri intervjuvanke (št. 3, 6, 7) poudarjajo, da jih imajo doma še vedno za otroke oziroma jih ne vidijo kot enakovrednih partnerjev v komunikaciji. V teh družinah so konflikti pogostejši, opažam pa, da jih ne rešujejo s pogovorom, ampak s tišino.

Intervjuvanka št. 6, 25 let: Nasploh z mamo konflikta ne znava rešiti s pogovorom, običajno nekaj časa ne govoriva in igrava »tiho mašo«, sploh mama. Ponavadi jaz naredim prvi korak k spravi.

Mati intervjuvanke št. 7: Situacijo rešujemo s tišino...trma traja odvisno od situacije, konflikti se vlečejo včasih zelo dolgo, predolgo, pa četudi posredujem, da bi se pogovorili, se na obeh straneh trma nadaljuje...

Intervjuvanka št. 3, 25 let: Konflikta ponavadi ne rešimo, ampak se sama odstranim od situacije, nato pa se čez kako uro ali dve že vse pozabi... Enkrat se spomnim, sta se domislila, da bom morala iti živeti na svoje, vendar sem potem vseeno ostala doma, oče pa kar pol leta ni skoraj nič govoril z mano.

Mati intervjuvanke št. 3: Korak k spravi je naredila sama...

Dejstvo, da je korak k spravi naredila hči, se mi zdi zelo pomembno. Opazno je, da jo je napetost v družini motila in je želela zopet normalno komunicirati z vsemi člani družine. To kaže na odraslo dožemanje odnosa, kjer morata biti obe strani s situacijo zadovoljni. Intervjuvanka št. 3 pa ni edini takšen primer:

Intervjuvanka št. 2 pravi: Po navadi naredim jaz prvi korak...ali pa mami, oče je bolj strog, trmast...

Intervjuvanka št. 5, 27 let: Ponavadi jaz naredim prvi korak k spravi.

Intervjuvanka št. 7, 24 let: (ko doma ne govorijo dlje časa, op. p.)... je v bistvu še bolj neprijetno, ker si ne upaš prvi spregovoriti, ne veš, kako bi, nerodna situacija.

A prav komunikacija je osnova za pogajanja in sodelovanje za doseg razumevanja, poleg zaupanja pa je mogoče najpomembnejša metoda za izboljšanje odnosa, metoda, ki je lahko in bi morala biti uporabljena v večini situacij. Vendar lahko poteka le med enakovrednimi partnerji, za kar pa nekatere intervjuvanke trdijo, da niso. Prepričana sem, da težava izvira še iz otroških let, ko so starši s preveč avtoritarnim pristopom otroku zapovedali namesto razložili. Če je bil prej otrok poslušen, je z leti postal uporen, trmast »pubertetnik«, sedaj pa je prerasel tudi to fazo, a odnosi in način komuniciranja se niso izboljšali. Predvsem je težava v tem, da se ne znajo pogovoriti niti o pomembnih zadevah, ki se tičejo prihodnosti

mladih odraslih. Kot primer navajam odgovore iz sedmega intervjuja, kjer sta se mati in hči strinjali, da so se nekoč prepirali zaradi malenkosti, v zadnjih letih pa zaradi življenjskih odločitev, a kljub pomembnim odločitvam je medsebojne komunikacije in zaupanja danes manj. Intervjuvanke 3, 6 in 7 so tudi najmlajše med intervjuvanimi in vse želijo na svoje, intervjuvanki št. 6 in 7, ki imata partnerja, si že celo iščeta svoje stanovanje.

Predvidevam, da se starši niso spreminjali z otrokom med njegovim odrasčanjem, sedaj pa so odnosi že tako načeti, da bi bilo težko vzpostaviti enakopravno, prijateljsko razmerje. Dodam naj še, da so imeli njihovi starši z njimi podobno konflikten odnos. A tudi kadar so odnosi napeti in je možnost konflikta velika, v krizi vedno stopijo skupaj in očitno je, da eden drugemu želijo le najboljše:

Intervjuvanka št. 7, 24 let: Ampak če bi bilo kaj narobe v določenem trenutku, bi stopila družina skupaj.

Popolnoma drugačen primer sta intervjuvanec št. 1 in intervjuvanka št. 5, ki pravita, da se doma dobro razumejo in si vse povedo:

Intervjuvanec št. 1, 24 let: Sicer delujemo zelo složno in se dobro razumemo, o službenih zadevah, kot tudi privat se pogovarjamo vsak dan.

Intervjuvanka št. 5, 27 let: Odnos je bil vedno prijateljski, iskren, ljubeč. Vedno so mi zaupali, pa tudi jaz njihovim odločitvam, sedaj, ko smo vsi odrasli, pa je še bolje. Če je kaj narobe, se vedno usedemo in pogovorimo.

Ta intervjuvanca se bosta v roku enega leta prav tako s partnerjem preselila na svoje in to v neposredno bližino staršev: intervjuvanec št. 1 v sosednjo hišo, intervjuvanka št. 5 pa nadstropje višje v hiši staršev. Spala bosta sicer na svojem, koristila pa gospodinjske usluge svojih staršev. Gre za obliko razpršene razširjene družine, kar je dandanes precej pogosto in kaže na izjemno dobre odnose med dvema generacijama, ni pa naklonjeno samostojnosti, saj omogoča stalen starševski nadzor. V nekaterih primerih gre prej za strukturno prisilo kot izbiro, a ne v primerih obeh intervjuvancev, kjer je izredno močna neformalna, sorodstvena

mreža. Od intervjuvanca št. 1, ki živi na kmetiji pričakujejo predvsem storitveno menjavo, saj oče že sedaj poudarja, da je dela na kmetiji veliko, sin pa premalo pomaga. Vendar lahko sklepam, da se oba izredno dobro razumeta s starši, saj bi ne glede na koristi zaradi bližine staršev in njihovega pričakovanja zlahka našla novo bivališče drugje. V družinah št. 1 in 5. je torej odnos harmoničen z neogroženo avtonomijo.

4.2.3 Spreminjanje starševskih regulativnih strategij

Kot sem že omenila, nadzor z odraščanjem otrok postaja subtilen in ga starši izvajajo nevidno, saj obstaja velika verjetnost, da bi kakršno koli preverjanje pri mladih vzbudilo odpor in jezo. Mladi namreč cenijo družinsko življenje, a tudi zasebnost, partnerstvo in prijateljstvo, zato starševsko posredovanje pričakujejo zgolj takrat, ko zanj prosijo. Starše skrbi prihodnost otrok, zato spodbujajo in zahtevajo pridobitev ustrezne izobrazbe. V času odraščanja je največkrat prišlo do spora prav zaradi šole, če je adolescent ni jemal resno. Šolski uspeh močno zaznamuje odnose v družini in je eden ključnih dejavnikov, ki vplivajo na samozavest odraščajočih in pozneje odraslih. Intervjuvani starši so bili na tem področju nepopustljivi, saj je izobrazba danes izjemno cenjena in lahko otroku zagotovi dobro prihodnost. Starševska avtoriteta zato na področju šolanja ostaja legitimna tudi po polnoletnosti. Intervjuvanci, ki sicer niso končali študija v predvidenem časovnem roku, se zavedajo, da ga bodo nekoč morali, starši pa jih na to nenehno opozarjajo. Če to izrečejo kot očitek, zanetijo sicer spor, a mladi vseeno dobro vedo, da imajo popolnoma prav; vznemirja jih le neprijetna resnica. Ker otrok predstavlja danes velik finančni zalogaj, od katerega si starši težko obetajo povračilo v ekonomskem smislu, lahko prej računajo na neko obliko čustvenega povračila; uspešen prehod v odraslost njihovih otrok in dobro tlakovana pot v prihodnost jim vzbujata ponos in zadovoljstvo.

Drugi test starševske avtoritete se pokaže pri opravljanju domačih opravil. Med starši in otroki pride na tem področju do veliko več nasprotnih stališč kot pa pri šoli. Starši dajejo pomoči pri domačih opravilih velik pomen, saj sicer, in po intervjujih sodeč tudi

največkrat, vse delo leži le na materah. Zakaj je pravzaprav nujno, da se mladi seznanijo z opravljanjem gospodinjskih del? Akademski diskurz (npr. White in Brinkerhoff v Kuhar 2010) razlikuje med vsaj štirimi pogledi na opravljanje domačih opravil: poleg očitne pomoči staršem, ki jim je naloženo to breme, dobijo otroci priložnost, da se teh nalog dejansko naučijo; razvojni učinek je »izgradnja karakterja« in možnost, da otroci postanejo avtonomni in odgovorni; in ne nazadnje, pomoč pri hišnih opravilih ponuja možnost za učenje in razumevanje recipročnih (moralnih) obveznosti. White in Brinkerhoff (ibid.) ugotavljata, da v starejših skupinah otrok in med bolj izobraženimi starši prevladuje zahteva po recipročnih dolžnostih, medtem ko preobremenjeni in samski starši poudarjajo potrebo po otrokovem prispevku pri številnih opravilih (povzeto po Kuhar 2010) – v mojem primeru mati intervjuvanke št. 6.

4.2.3.1 Nadzor, monitoring, ki sproža konflikte

Starši z leti izgubljajo nadzor nad zasebnim svetom odraščajočih otrok, kar jim lahko vzbuja strah in nezadovoljstvo. Večerni izhodi brez nadzora staršev so eden izmed prvih kazalcev želje po samostojnosti in zato pri starših predmet spotike. V času adolescence postane ravno prepoved večernih izhodov in druženj s prijatelji najpogostejša sankcija, saj so šibka točka odraščajočih, kar potrjujejo tudi odgovori intervjuvancev. Vendar, ko adolescenti postanejo polnoletni, prepovedi staršev izgubijo moč. Sodobni trendi sicer kažejo na veliko avtonomijo mladih, kar je seveda olajšala tudi mobilna telefonija, ki staršem omogoča večji nadzor. Nadzor pa je potrebno ločiti na psihološki in vedenjski (»monitoring«). Psihološki nadzor se nanaša na poskuse staršev nadzirati dejavnosti otrok na način, ki negativno vpliva na otroški psihološki svet in podcenjuje njegov psihološki razvoj (Smetana in Daddis 2002, 563), vključuje pa verbalno nasprotovanje, zaničevanje občutenj, vzbujanje krivde ipd. Psihološki nadzor starši pri samostojnih odraslih otrocih izgubijo, saj se poskusom vplivanja in prepovedim mladi uprejo. Ta oblika nadzora je v manjši meri vidna le še pri intervjuvaki št. 6, katero mati

nenehno opominja na svojo bolezen in stalno potrebo po pomoči. S tem hčeri, ki bi se rada odselila na svoje, vzbuja slabo vest in prepričanje, da ni dobra hčerka.

Druga oblika nadzora, ki jo starši izvajajo ne glede na starost svojih otrok, pa je nadzorovanje aktivnosti mladih (monitoring). Nad takšno obliko nadzora ne prevlada v celoti niti zaupanje. V vsakdanji komunikaciji in aktivnostih jo starši redno izvajajo, morda le z opazovanjem, čemur pa mladi seveda nasprotujejo. Starše na primer moti družba mladih ali neprimerne dejavnosti, vendar bodo očitki prej sprožili konflikte, kakor pa spremembe po želji staršev. V času zgodnje adolescence naj bi konfliktnost narasla tudi zaradi izgube materinega vpliva in moči nad adolescentom.

Mati intervjuvanca št. 1: Veliko so hodili ven, vemo, da je bil prisoten tudi alkohol ipd. Skrbelo me je zanj...

Vendar pa je potrebno ločiti med nadzorom aktivnosti ali zgolj poznavanjem aktivnosti svojih otrok, saj je dejstvo, da mladi odrasli staršem sami razkrijejo svoje početje, pomembno za dober odnos in večjo stopnjo zaupanja. V intervjujih družin, kjer si doma vse povedo in skrivnosti praktično ni, tudi mladi niso omenili, da se počutijo nadzorovane ali da starši kakorkoli poskušajo poseči v njihov zasebni svet.

V intervjuvanih družinah, ki niso odprte, nadzorovanje aktivnosti mladega odraslega zmoti, saj želi zasebnost varovati pred vdorom odraslih. Kot primer navajam tretjo intervjuvano družino, kjer se hči še vedno počuti nadzorovano. Kljub temu da so s starši precej odtujeni in se o osebnih zadevah ne pogovarjajo, se intervjuvanki zdi, da nima dovolj zasebnosti, ker jo starša sprašujeta o raznih podrobnostih vsakdana. Odnos je hladen, avtonomija pa ogrožena.

Intervjuvanka št. 3, 25 let: ...vendar bi bil že čas, da se odselim, ker se ti pri 25ih še vedno počutiš kot otrok, ki ga je moč nadzorovati, premalo je tudi zasebnosti; živcirajo me vprašanja glede mojega vsakdana, čeprav se, po moje, le delata prijazna.

Intervjuvanka št. 2, 31 let, sicer najstarejša med intervjuvanimi, pravi, da jo starši še vedno sprašujejo glede družbe – zdi se mi, da je pri hčerah strah pred slabo družbo še toliko večji.

Intervjuvanka št. 2, 31 let: Sedaj sem skoraj popolnoma neodvisna, me ne sprašujejo več toliko kam grem, vprašajo pa s kom.

Kar starši zahtevajo ne glede na leta in samostojnost, je, da jim mladi sporočijo, če jih dlje časa ne bo domov oziroma bodo prespali drugje. V času mobilne telefonije je to precej preprosto, tudi če se mladi odločijo spontano na kraju dogodka.

Intervjuvanka št. 5, 27 let: Pričakujejo pa tudi, da povem, kje se nahajam, vsaj okvirno, kdaj se vrnem, ali pa če prespim pri fantu...

Starši tudi pričakujejo informacije, ko gredo mladi na dopust. *Intervjuvanka št. 7* mora recimo očetu tudi sporočiti, »kam in s kom gre na dopust, naziv hotela, kontaktno telefonsko številko, številko leta, za koliko časa ipd.«

Oče včasih ugovarja, če se mu družba, destinacija ali čas ne zdijo primerni. S tem dobi občutek nadzora in vpliva na hčer, čeprav sama pravi, da je izjemno trmasta in bo zamišljeno storila kljub neodobravanju staršev. Konflikt doma »rešujejo« s tišino namesto s pogovorom. Obdobje je mučno predvsem za mater, ki je vmesni člen, zato spodbuja k pogovoru. A hči (*intervjuvanka št. 7, 24 let*) odgovarja, da »je v bistvu še bolj neprijetno, ker si ne upaš prvi spregovoriti, ne veš, kako bi, nerodna situacija«.

Oče pa je v svojih stališčih še bolj neomajen in nepopustljiv.

Željo po podrobnih informacijah lahko pripisujemo skrbi za otroka, ki bo pri starših prisotna vse življenje. Z večjo avtonomijo otrok imajo starši občutek izgube nadzora, zato še vedno zastavljajo vprašanja, ki pa se mladim zdijo vsiljiva in moteča in nanje ustrezno reagirajo. Odgovor »To ni tvoja stvar!« je uničujoč za avtoriteto staršev.

V razumevanju avtoritete pride tekom odraščanja do številnih sprememb; v času adolescence sicer niso opazne na področjih, ki zajemajo moralno in normativno vedenje,

ampak pri izbiri prijateljev, oblačil in osebnega videza. Od presoje staršev sta odvisni tudi ura prihoda domov in možnost izhoda.

Mati intervjuvanke št. 7: Hči se je vedno jezila na naju z očetom zaradi prezgodnje ure za domov, saj so vsi lahko dlje ostajali, pa da ne sme nikamor, kamor gredo drugi, a nisva dosti popuščala, oče pa sploh ne.

Intervjuvanka št. 7, 24 let: Pomembni konflikti so bili tudi špricanje šole, vedno okoli novega leta, tako da 3 leta zapored nisem smela ven za novo leto. Enkrat sem mu rekla v obraz, da ga sovražim..

Konfliktnost glede tem kot so šport, hobiji in oblačila, je razmeroma majhna, ker so v glavnem v domeni mladih. Starši jim najpogosteje nasprotujejo, kadar mečejo slabo luč na družino. Skrb »kaj si bodo ljudje mislili« je še posebej opazna v družinah iz manjših krajev in pri bolj konservativnih starših:

Mati od intervjuvanke št. 5: Jezni smo bili tudi, ko smo ugotovili, da kadi. Meni tudi ni bilo všeč, kako se je oblačila, ali pa barva las, make up pri tako mladem dekletu... ne zdi se mi primerno, sploh pa ne za v šolo.

Intervjuvanka št. 7, 24 let: ...piercing v nos, za kar je vedela, da oče ne odobrava...

Nadzor hčera se mi zdi še bolj opazen kot nadzor sinov, kjer so »fantovske neumnosti« v času odraščanja bolj sprejemljive ali pa kar pričakovane. Oba moška intervjuvanca na primer navajata kot razlog za prepir doma poleg šole še »neumnosti, ki jih mladi fantje počno«. Oba tudi poudarjata svojo trmo. Zgleda, da starši niso poskušali uveljavljati avtoritete oziroma se jim ni zdelo smiselno, saj »fantje so pač fantje«.

Intervjuvanec št. 1, 24 let: Kazni nikoli ni bilo. Če je bilo kaj narobe, sem trmasto odšel oziroma se nisem nikoli uklonil. Če sem se odločil za nekaj, sem to izpeljal kljub kljubovanju.

Intervjuvanec št. 4, 27 let: ...oče se je ene pol ure jezil, potem pa se je vse umirilo, ker ni bilo prav dosti efekta, tudi sedaj si ne pustim veliko reči...preprosto zapustim prostor...

Kot pravi Montemayor (1983, 83–103), se teme konfliktov niso spremenile od šestdesetih let pa do sedaj. Očitno se adolescenti danes upirajo enakim zahtevam staršev, kot so se njihovi starši, ko so bili sami adolescenti. Razlika od prejšnjih generacij je, da se v mlajša leta (otročstvo) pomika premagovanje raznih tabujev (predvsem seksualnih omejitev), dostop do »odraslih« oblik potrošnje in zabave, v starejša leta pa se pomikajo konec šolanja, trajna zaposlitev, snovanje družine, ekonomska neodvisnost ipd.

Ko je Montemayor (1983, 83–103) povzel raziskave, je ugotovil, da ima povezava med konfliktnostjo in leti obliko narobe obrnjene črke U: konfliktnost se večja v obdobju zgodnje adolescence, ostaja relativno stabilna v času srednje adolescence in se zmanjša, ko se adolescent odseli od doma. Vendar mladi odrasli v Sloveniji pogosto doma bivajo tudi v postadolescenci, v tem obdobju pa svoj odnos do staršev zelo spremenijo in tudi starši njih vidijo in razumejo drugače kot v puberteti.

Intervjuvanka št. 3, 25 let: Se pa sedaj bolje razumemo, kot smo se v mojih najstniških letih, takrat sem bila namreč do njih velikokrat sovražno nastrojena.

Adolescenti skozi komunikacijski proces pogajanja uvidijo, da so skrbi staršev v njihovo korist. Z leti se konflikti med starši in otroki zmanjšajo, odnosi nadzorovanja, kontrole in poslušnosti pa se umikajo razmerjem spodbujanja, zaupanja in pomoči. Mladi odrasli naj bi v starših videli svoje prijatelje in zaveznike, ki jim zaupajo in se k njim vračajo po nasvete in oporo. Starši ne morejo več pričakovati, da bodo mladi slepo sledili njihovim zahtevam; vsi so ujeti v stalen proces pogajanj in iskanja kompromisov. Naučili so se barantati, opravičevati svoje prepovedi in zahteve in si tako izboriti priznanje in spoštovanje svojih otrok.

V sedmi intervjuvani družini, se za razliko od drugih konfliktnost ni zmanjšala, ampak se je povečala:

Intervjuvanka št. 7, 24 let: Včasih se mi je zdelo zelo dobro in vsaj kar se tiče mene, smo se razumeli zelo dobro, vedno starejša ko sem, bolj škriplje, ampak samo na očetovi strani, ki je bolj konservativen in se ne strinja z mojimi odločitvami.

V intervjuju so bile jasno navedene vse »napake«: konflikte rešujejo s tišino, ki včasih traja tudi po več mesecev; tako oče kot hči sta izjemno trmasta in ne popuščata, tako da se razmere le še zaostrejejo, kompromisa pa ni mogoče doseči; oče je po besedah hčere načelen in tudi precej konservativen, kar hčeri otežuje avtonomnost – njenih odločitev oče ne odobrava, zato mu hči svojih namenov niti ne omenja več.

Med opravljanjem intervjujev sem sicer opazila, da so matere vedno poskušale omiliti izjavo svojega otroka, če je on opisal odnos z domačimi kot slab oziroma konflikten.

Strokovni diskurz opisuje razliko v dojemanju odnosa kot materino nepripravljenost, da bi o tem govorila, lahko pa kaže tudi na to, da situacije z materjo adolescent večkrat dojema kot konfliktno kot njegova mati; npr. če mati naroči adolescentu, naj obesi perilo, lahko s tiho privolitvijo prikrije odpor do dela in interakcijo razume kot konfliktno, mati pa ne. Kadar merimo splošen vtis o konfliktnosti ali zadovoljstvu v odnosu starš–adolescent, ga obe strani opišeta kot nizko konfliktnega in večinoma dobrega, čeprav matere vendarle bolj pozitivno ocenjujejo kvaliteto svojega odnosa z mladimi kot obratno (kar opaža tudi Montemayor 1983, 83–103).

4.2.3.2 Sankcije

Največ konfliktov med starši in otroki sta že v času odraščanja sprožila šola in delitev domačih opravil. Če otroci niso bili dovolj odgovorni ali z doseženim starši niso bili zadovoljni ali pa so mladi celo prikrili slabe novice, so temu seveda sledile sankcije – prepoved tistega, kar je v določenem obdobju otroku največ pomenilo: pri mlajših prepoved gledanja televizije, uživanja sladkarij, kasneje prepoved uporabe računalnika, v času

srednje šole pa prepoved večernih izhodov in druženj s prijatelji ter seveda zmanjšana ali ukinjena žepnina. Tovrstne sankcije so imele vlogo opomina in spodbude, da bi se naslednjič otrok bolj potrudil. Dandanes je razširjeno prepričanje, da pozitivna spodbuda vodi k boljšim rezultatom kot pritiski in sankcije.

Ko otroci odrastejo, imajo starši manj moči kaznovati napačno vedenje. Vseeno pa lahko na nek način sankcionirajo mladega odraslega, najpogosteje z omejitvijo materialnih dobrin, npr. prepoved vožnje družinskega avtomobila ali zmanjšanje žepnine. Učinkovito pa je tudi t.i. »kaznovanje s tišino«, saj je situacija za mlade precej neprijetna, kar lahko razberem iz odgovorov intervjuvanih, ki najpogosteje sami naredijo prvi korak k spravi.

Intervjuvanci razen »grdih pogledov« niso kaznovani, če ne upoštevajo mnenj staršev. *Intervjuvanka št. 6* celo pravi: »Za kazni sem pri 25 letih prestara, zato jih nimam več«.

Intervjuvanec št. 4, 27 let: Ampak kazni pa nikoli ni bilo, kolikor se spomnim, nikoli mi niso prepovedali iti ven ali kaj podobnega... oče se je ene pol ure jezil, potem pa se je vse umirilo, ker ni bilo prav dosti efekta, tudi sedaj si ne pustim veliko reči...preprosto zapustim prostor...

4.2.3.3 Domača opravila – predmet stalnih pogajanj

V Sloveniji nimamo natančnih podatkov o participaciji mladih pri družinskih opravilih (v Kuhar 2010). Podatki Eurobarometra 2007 in raziskave na reprezentativnem vzorcu od 15 do 30-letnih mladih Slovencev kažejo, da jih 16,9% v svojem prostem času redno pomaga pri domačih opravilih; povprečje za EU15 je bilo 8,1%. Med mojimi intervjuvanci jih mora večina pomagati doma zaradi moralne obveze, medtem ko pri enem, kjer imajo doma kmetijo, *oče (intervjuvanca št. 1)* jasno poudari, da je doma veliko dela, sin pa je preveč zdoma: »Doma je veliko za pomagati, sin pa ni dosti prispeval, dosti je bil odsoten«.

Intervjuvanka št. 3 pravi, da s pomočjo pri gospodinjskih opravilih na nek način staršem vrača uslugo – kot povračilo za njihovo finančno oskrbo: »Sicer sem samo finančno odvisna od njih, zato čutim dolžnost, da jim pomagam pri gospodinjskih opravilih«.

Kot sem omenila, naj bi pri starejših otrocih oziroma mladih v mojem primeru prevladovalo mišljenje, da so k pomoči pri hišnih opravilih moralno obvezani; delo je potrebno razdeliti tako, da ni nihče preobremenjen. Vendar pa intervjuvani nimajo razdeljenih del v tem smislu. Od njih predvsem zahtevajo, »da pospravijo za sabo«, od intervjuvanca, ki živi na kmetiji, pa da pomaga, ko je doma.

Mati in oče od intervjuvanca št. 1: Predvsem hočeva, da doma pomaga pri sprotnih opravilih – predvsem popoldan in ob vikendih. Treba bo pokazati malo spoštovanja in pripravljenosti pomagati.

Mati od intervjuvank št. 2: ...kar se tiče obveznosti, pa zahtevava, da pospravlja vsaj za sabo, če že ne pomaga doma.

Mati od intervjuvanke št. 6: Že ko je bila mlajša in smo še živeli z njenim očetom, smo se največkrat prepirali zaradi pospravljanja. Tudi zdaj je podobno, midve pa se prepirava, če hčerka ne izpolnjuje dolžnosti (intervjuvanka je to poimenovala »zahteve«, op.p.), ki naj bi jih kot hčerka imela.

Starši z obstoječo delitvijo domačih opravil in pomanjkanjem samoiniciative otrok niso zadovoljni. Mladi si po eni strani želijo več samostojnosti, neodvisnosti in enakosti, dolžnosti, ki so neločljivi del takšnega statusa, pa ne izpolnjujejo. Večina domačih opravil je na materah:

Mati intevjuvanke št. 7: (Delitev dela, op.p.) ni dobro organizirana, sploh ni dorečena, odkar se seli mlajša hči, ja še slabše, saj tudi starejša bojkotira. Največkrat vse opravim kar sama, sploh če kdo pozabi na opravilo, ki bi ga on moral storiti ...

Mati intevjuvanke št. 3: Večino domačih opravil postorim sama, nato oče, hči najmanj...

Intervjuvanka št. 3, 25 let: Večkrat mi očitata, da sem najbolj lena, po drugi strani pa vem, da imata prav. Če delo ni opravljeno, mi rečeta, naj to naredim in pa grdo gledajo.

Intervjuvanec št. 4: Doma nikoli nisem imel kakih obveznosti glede pospravljanja hiše ipd., večino je opravila mama, sicer smo se pa zmenili ob priliki, nikoli nismo imeli vnaprej razdeljenih del.

Poudariti je potrebno, da delitev domačih opravil ostaja ena izmed osnov za nadaljevanje asimetrije spolov v slovenskih družinah (Kuhar, 2010). Še vedno so v večini ženske (vseh starosti), ki opravijo največ domačih opravil in skrbijo za vse družinske člane. Moški prispevek je razumljen kot dodatna pomoč (prav tam).

Intervjuvanka št. 5, 27 let: Mami kuha, pere, lika, opravlja manjše nakupe in v družbi nekoga izmed članov družine tudi večje; oče skrbi za infrastrukturo, jo obnavlja in skrbi za vrt; z bratom pomagava pri vseh teh opravilih, ko je potrebno, in skrbiva za red in čistočo v najinih sobah.

V enostarševski družini, ki sem jo intervjuvala, prihaja do drugačne oblike prelaganja dela kot v družinah, kjer so vsa dela očitno na materah. Intervjuvanki št. 6, 25 let, se zdi najbolj sporno, da mati določenih del noče opravljati sama in se sklicuje na zdravstvene težave: *Kljub temu prevečkrat izkorišča svojo bolezen in name prelaga obveznosti, ki bi jih lahko storila tudi sama. To je tudi najpogosteje razlog spora.*

Glede na to, da je mati izjemno navezana na hčerko in da na vsak način poskuša odložiti njeno selitev s partnerjem na svoje, je nenehna potreba po pomoči lahko način, kako pokazati, da jo potrebuje pri vsakdanjih opravilih. Intervjuvanka št. 6 je hči ločenih staršev in je očitno po ločitvi prevzela pomembno vlogo v družini; vzajemnost je postala institucionalizirana, kar sedaj hčeri ovira prehod v samostojno življenje.

Po odgovorih nekaterih intervjuvancev sklepam, da vsi pomagajo, če se prej tako dogovorijo, kar kaže na bolj odrasel pristop. Ni več urnikov in zadolžitev samih po sebi, ki bi jih morali otroci redno opravljati brez vnaprejšnjih dogovorov ali prošenj. Starši

večinoma zahtevajo, da pospravijo za seboj in svoje sobe. Lastna soba adolescenta je njegov zasebni prostor, katerega uporablja le on. Ker so notri osebni predmeti in morda celo stvari, katerih starši ne bi odobraval, tudi sami raje skrbijo za red v svojih sobah. Kot razlaga Mandičeva (1999, 186–208) gre pri teh personalnih zadevah v prvi vrsti za samouresničevanje in osebno identiteto. Lastna soba zagotavlja »ontološko varnost«. Kljub temu da omogoča največji nadzor, pa lahko z različnimi posegi staršev vsebuje tudi omejitve svobodnemu razpolaganju.

Po intervjujih sodeč se glede hišnih opravil v glavnem prepirajo matere in hčere, kar morda potrjuje, da je to še vedno ženska domena. Fantje pravijo, da se »doma vse zmenijo in potem z veseljem pomagajo«. Večinoma na njih padejo bolj »moška« opravila, tehnični popravki, pomoč očetu, kar je fantom bolj zanimivo, ker jim morda predstavlja izziv ali novo izkušnjo. »Moška« opravila, z izjemo kmečkih, tudi niso tako pogosta kot pranje, likanje, kuhanje ali pospravljanje. Starši so pri hčerah bolj zahtevni, kar se tiče domačih opravil, predvsem gospodinjskih del. Vse intervjuvanke trdijo, da so ta bila in so še vedno najpogostejše jabolko spora s starši.

Tudi sicer so gospodinjska dela predmet stalnih pogajanj. Adolescenti precej hitro najdejo izgovore, v času šolanja še najpogosteje učenje ali domače naloge, saj vedó, da bo imelo slednje v očeh staršev prednost. Pomoč zahteva stalno prepričevanje, kjer obe strani navajata svoje argumente, da bi dobili, kar želita.

Pred intervjuji sem pričakovala, da pri mladih odraslih ne bo več konfliktov glede domačih opravil, a ugotavljam, da so ta še vedno eno izmed najbolj spornih področij znotraj družine. Pri dveh intervjuvankah se zdi, da so starši (oziroma predvsem matere) kar obupali nad situacijo in gospodinjska dela opravljajo sami: »Naj pospravlja vsaj za sabo, če že ne pomaga doma«.

Konflikti glede pomoči doma se pojavljajo ne le med starši in otroki ampak tudi med brati in sestrami:

Intervjuvanec št. 1, 24 let: Večkrat prihaja do nesporazumov glede dela med mano in sestro, kdo dela več, kdo manj ipd.

Mati intervjuvanke št. 7: (Delitev dela, op.p.) ni dobro organizirana, sploh ni dorečena, odkar se seli mlajša hči, ja še slabše, saj tudi starejša bojkotira.

Starševska avtoriteta na tem področju ni tako močna kot pri šoli. Otroci večinoma ne ponotranjijo zahtev staršev po pomoči pri gospodinjskih opravilih brez neodobravanja, ugovorov ali le navideznega strinjanja. Tudi sinu, ki je odraščal na kmetiji, kmečka opravila ne dišijo, kar očeta precej jezi.

Mladi pa se vendarle morajo naučiti razumeti, da ne smejo vsa opravila obremenjevati le ene osebe, in da je prav, da pomagajo. Dokler se upirajo, lahko starši svoje dosežejo le s sankcijami oziroma grožnjami – večinoma, ko so adolescenti še mlajši. Predvsem matere se izogibajo sankcijam, da ne bi izzvale nasprotovanja ali upora otrok. Običajno se poskušajo dogovoriti in doseči nek konsenz, ki bo preprečil nadaljnje konflikte. Starši se tako ne poslužujejo prisilne avtoritete, ampak z argumenti otroka prepričajo, da je edino delitev dela med člani družine pravična in pravilna.

4.2.4 Pričakovanje izboljšanja odnosa po odselitvi

Najpogostejši razlogi, zaradi katerih se mladi običajno odločijo, da zapustijo družino, so samostojnost, družinski konflikt, partnerska zveza ali vstop v zakon, izobraževanje, služba in podobno. Pozitivni rezultati, ki jih mladi pridobijo z odhodom od doma, pa so predvsem razvoj identitete, pozitivno samospoštovanje, finančna oziroma ekonomska neodvisnost, intimno razmerje in večja samostojnost (povzeto po Felicijan 2004). Sicer pa glavni razlog za odhod od doma glede na moje intervjuje predstavlja partnerska zveza, morda poroka, kot drugi razlog pa se navaja redna zaposlitev – služba namreč pomeni tako ekonomski kot tudi psihološki korak k avtonomiji in samostojnosti. Zanimivo je tudi, da nobeden od moških intervjuvancev ne želi od doma, medtem ko se kar

nekaj deklet doma ne počuti dobro – kljub temu, da podatki kažejo pri vseh na visoko raven starševske podpore.

Intervjuvanci so prepričani, da se bodo odnosi spremenili na boljše, ko se odselijo od staršev. Pri vseh bodo namreč odpadli vsakodnevni konflikti glede malenkosti, pa še ti večinoma zadevajo le gospodinjska opravila. Tudi ameriške raziskave potrjujejo, da se konfliktnost zmanjša, ko se adolescent odseli od doma, kar pa tam pomeni okoli 18. leta, ko gredo najpogosteje študirat. V Sloveniji takšne razlage ne moramo sprejeti, saj jih velika večina tudi v času študija živi doma oziroma se redno vrača domov med vikendi in drugimi prostimi dnevi. Intervjuvanci v moji raziskavi so sicer živeli doma tudi med študijem, zato se strinjajo, da se bodo odnosi izboljšali, ko se odselijo od doma:

Intervjuvanka št. 2, 31 let: Ko se odselim na svoje, bo po moje manj konfliktov, ker so že sedaj večinoma samo zaradi pospravljanja...ampak mislim, da bosta še vedno poskušala vplivati name, že samo zato ker sta starša...

Vsi trdijo, da bodo obdržali redne stike s starši, nekateri pa so prepričani, da jih bodo starši še vedno želeli nadzirati ali nanje vplivati. Kot pravi *intervjuvanec št. 4, 27 let:* »A nočejo tega vsi starši, imeti vpliv na svoje otroke celo življenje oziroma vsaj imeti občutek, da ga imajo?«

Vendar naj starši vpliva ne bi imeli, nasvete pa bodo mladi upoštevali le, ko se jim bodo zdeli smiselni. Prihodnost si želijo oblikovati po svojih željah. Vsi intervjuvanci pa pričakujejo pomoč staršev, če bodo zanjo prosili, tudi po odselitvi. Nadzora se ne bojijo, sicer pa je očitno, da ga je že sedaj precej malo; pri svojih izbirah in stališčih so praktično popolnoma avtonomni.

Intervjuvanka št. 6, 25 let: Ko se odselim na svoje, vem, da bodo odnosi boljši. Mami bom še vedno pomagala, zato sem prepričana, da me bo do neke mere še vedno nadzorovala oziroma bo verjetno v vsakem primeru našla način, da ji bo to uspevalo. Vpliva na moje odločitve, razen v primeru, da jo bom prosila za nasvet ne bo imela.

Intervjuvanec št. 1, 24 let: Starši bodo še vedno verjetno imeli vpliv name in na najino življenje, vendar mislim, da to ne bo nič hudega. Svojo prihodnost si bom oblikoval po svojih željah in skupnem interesu, ki ga imava s punco in ga oblikujeva že zdaj.

Dve intervjuvanki menita, da starševskega nadzora po odselitvi od doma ne bo, saj sta že sedaj popolnoma avtonomni:

Intervjuvanka št. 3, 25 let: Po moje bodo odnosi boljši, ker si ne bomo šli na živce, nadzorovati me ne bodo več želeli, upam. Gotovo bodo imeli takrat še manj besede kot zdaj.

Intervjuvanka št. 5, 27 let: Mislim, da me ne bodo poskušali nadzorovati, me že sedaj ne... Vem pa, da mi bodo vedno pomagali, če jih bom prosila.

V enostarševski družini, ki sem jo intervjuvala, pa je mati zelo odvisna od hčere, kar hčeri otežuje osamosvojitvev in ločeno življenje s partnerjem. Mati se je po boleznih upokojila in večino časa preživlja doma, zato je hči njena edina opora, nanjo pa prelaga tudi slabo voljo zaradi svojih psihičnih težav. Odnosa med njima ne morem označiti kot prijateljskega, saj je slabe volje iz leta v leto več. Hči ve, da bi bilo za obe in njun medsebojni odnos bolje, da se odseli, vendar jo mati hoče zadržati doma in pogosto kot razlog omenja bolezen in potrebo po vsakodnevni pomoči, pa tudi sama dojema njun odnos kot dober in podporen.

Nasploh lahko glede na odgovore vseh intervjuvanih staršev zaključim, da prav nikogar ne spodbujajo k selitvi na svoje, ampak jim sobivanje z mladimi, pa čeprav podaljšano, ustreza.

5 Zaključek

V odnosih med starši in odraslimi mladimi gre za neke vrste »izmenjavo«, ko so se mladi v zameno za ugodje, finančno in emocionalno podporo pripravljene odpovedati deležu svoje avtonomije, zasebnosti in do neke mere tolerirati starševski monitoring. Starši so po drugi strani pripravljene vzdrževati svoje odrasle otroke tudi v obdobju, ko so že sposobni (pre)živeti sami, saj jim skrb vlija občutek, da so še koristni, kar je zanje identitetno pomembno. Poleg tega jih otroci ohranjajo mladostne in jih tudi s svojim znanjem ohranjajo aktivne v (pozno)modernem svetu. Ekspertno avtoriteto, ki je nekdanj pripadala staršem, imajo na določenih področjih zagotovo že mladi odrasli. Nasploh težko rečem, da imajo starši pri odraslih otrocih še avtoriteto, kar je opazno pri gospodinjskih delih, kjer so matere že kar obupale nad situacijo in dela raje (in prej) opravijo same, kakor da bi prosile za pomoč. Pomoč pri domačih opravilih je, po intervjujih sodeč, zmanjšana na minimum, mladi torej v večini uživajo v storitvah »hotela mama«, kar kaže na nemoč staršev, da bi otroke pripravili do pomoči pri pospravljanju. Mladi v domačih opravilih ne vidijo pravega bistva, z leti pa naj bi razvili vsaj moralni čut za medsebojno pomoč. Iz intervjujev je razvidno, da mladi odrasli potrebe po pomoči ne vidijo in jih mora nekdo opomniti. Od hčera sicer pričakujejo več samoiniciative pri gospodinjskih opravilih, kar kaže na še vedno močno stereotipno deljenje »moških in ženskih opravil«. Manjši konflikti ali očitki staršev se zdijo celo mladim včasih povsem upravičeni (intervjuvanka št. 3 se, na primer, strinja s starši, da je lena). Kazni za neopravljeno delo razen grdih pogledov, ni; pa tudi če bi bile, jih intervjuvani ne bi upoštevali, kar bi bilo za starše, ki še verjamejo v svojo avtoriteto, precej neprijetno. Sankcije bi lahko sprožile tudi konflikt in odpor mladih pri nadaljnji pomoči; zato se v družinah raje zmenijo »kot odrasli« in z medsebojnim dogovorom delo vnaprej razdelijo. Delitev gospodinjskih del najpogosteje predstavlja jabolko spora v družinah, starševska nemoč pripraviti otroke, da pospravijo vsaj za seboj pa kaže na odsotnost avtoritete. Morda pa tudi otrokovi pomoči v gospodinjstvu ne posvečajo pozornosti oziroma so kar sprejeli »ritualno« pregovarjanje okoli tega.

Mladi torej uživajo podaljšano mladost in njene bonitete: žepnina staršev oziroma kakršnakoli finančna pomoč, pomoč staršev pri iskanju službe, napletanju vezi, plačano šolanje in vključene študijske ekskurzije ali celo daljši študij v tujini, ponekod celo plačane počitnice, oblačila in podobno ter seveda brezkompromisna čustvena podpora, saj je vendar »njihov otrok«. Bivanje doma je za mlade ugodno tudi zaradi njihove socialne neodvisnosti, kar pomeni relativno svobodo pri odločanju in urejanju svojega življenja oziroma visoko stopnjo osebne avtonomije.

Kaj pa imajo starši od podaljšanega bivanja otrok pri njih? Nekateri starši so identitetno odvisni od svoje vloge starša, saj so v to investirali svoje emocionalne in finančne resurse. Sodobni sistem blaginje od staršev pričakuje takšne investicije v otroke, starši pa zato želijo obdržati nadzor nad njimi oziroma se nočejo odreči podaljšanemu monitoringu. Starše osrečuje dejstvo, da je njihov otrok srečen, zdrav in da mu nič ne manjka. Zato ga tudi ne silijo na svoje, kjer bi živel precej slabše. Bojijo se tudi večjega prepira z otrokom, zaradi česar bi lahko pretrgal stike z njimi, starši pa vendarle pričakujejo ali vsaj upajo na pomoč na stara leta ali pa vsaj na obiske otrok in vnukov. Konec koncev, otroci so vendarle njihovi prijatelji in zaupniki, nekaj, kar so vzgajali in oblikovali celo življenje in bi se jim nekoč moralo obrestovati. Tu pa naj omenim še večni strah staršev, da bi otroci zašli na kriva pota ali pa da bi se jim kaj zgodilo. Ta strah pravzaprav nikoli ne pojenja, tudi ko otrok sam postane starš in ima enake odgovornosti. Če so mladi dlje časa doma, se zdi, da jih še vedno lahko nadzorujejo in obvarujejo pred življenjskimi napakami, ali imajo – kot pravi intervjuvanec št. 4 – vsaj občutek, da imajo nadzor. Kljub temu pa se zdi, da je takšen način življenja bolj sprejemljiv za otroke kot njihove starše. Verjetno jih tudi zato tako spodbujajo k šolanju in ustrezni zaposlitvi. Abels (v Beck 1997, 165) govori o »ločenih razumevanjih življenjskih slogov in ciljev« kot obliki kompromisa v »skupnem barantanju« generacij.

Starši od adolescentov in kasneje mladih odraslih pričakujejo spoštovanje in upoštevanje tudi njihove volje. Prava pot se zdi sklepanje kompromisov. Če želijo starši z mladim odraslim ohraniti čim boljši odnos, je pomembno, da tudi sami sprejmejo dejstvo, da je njihov otrok odrasel, in se spreminjajo z njim, saj rigidnost le še hitreje krha že tako občutljive odnose med dvema generacijama. V nekaterih družinah se odnosi v primerjavi z

obdobjem adolescence niso izboljšali, intervjuvanka (7) pravi, da so celo slabši. Te družine imajo tudi nekaj skupnega: prav vse spore rešujejo« s tišino in trmo, zato se konflikti vlečejo dolgo, intervjuvanka (3) navaja, da z očetom nista spregovorila tudi po pol leta. Poleg tega tri intervjuvanke ocenjujejo, da jih starši ne vidijo kot enakopravnih članov družine, ampak še vedno kot otroke. V teh družinah primanjkuje tudi vsakdanje emocionalne podpore, v primerjavi z družinami, kjer so običajni redni pogovori glede službe in zasebnosti. Vendar pa se v težavah vedno lahko obrnejo na starše (ali starši na otroke), zato sklepam, da imajo težave predvsem pri komunikaciji in ne v medsebojnem nesprejemanju. V teh družinah intervjuvanke menijo, da bi bilo bolje, da se odselijo. Glede na slabo razumevanje in dejstvo, da imajo svoj vir dohodka, sem vprašala, zakaj se vendarle ne odselijo. Odgovorile so mi, da ne vedo, kako bo s službo – sedaj jo imajo le za določen čas, nekatere pa tudi menijo, da še nimajo partnerja, same pa ne bi rade živele oziroma bi bili stroški preveliki. Za življenje v samostojnem gospodinjstvu je poleg stanarine potrebno plačevati tudi stroške, kar seveda znižuje življenjski standard mladih odraslih. Pri starših si zagotovijo boljše razmere za varnejšo in stabilnejšo prihodnost, kot bi si jih brez njih. Tudi ti dve značilnosti, torej nestalna zaposlitev in stanovanjski problem, ustvarjata kontekste podaljšane kohabitacije s starši. Kot opombo pa moram napisati, da mladi, ki sem jih intervjuvala, živijo v povprečno ali celo nadpovprečno dobrih razmerah, ki jih občasno zmoti le nerazumevanje s starši. V intervjuvanih družinah nikoli ni bilo nasilja ali kršenja otrokovih pravic, kar je gotovo tudi eden izmed ključnih razlogov za podaljšano sobivanje staršev in otrok.

Oboji torej iščejo pozitivne vidike sobivanja. Giddens je odnos, v katerem posamezniki neprestano vrednotijo ugodje, ki jim ga nudi, poimenoval čisto razmerje. Vendar pa nastane konflikt interesov, ko ena stran zahteva preveč: starši upoštevanje avtoritete in poslušnost, mladi pa svobodo in neodvisnost. Starševska avtoriteta zahteva legitimacijo in je vedno so-utemeljena kot skupni izdelek družinskih odnosov. Idealno bi bilo, da bi se starševska avtoriteta z izboljšano komunikacijo med družinskimi člani in postopnim izenačenjem otrok s starši preoblikovala v skupni družinski projekt (povzeto po Kuhar 2010). Intervjuvani mladi se večinoma počutijo enakovredne staršem, kar je tudi edina možnost za nekonfliktno podaljšano skupno bivanje. V medsebojnih pogovorih si

zaupajo, to pa je bistven napredek od odnosa med staršem in podrejenim otrokom. Starši materialno, intelektualno in emocionalno podpirajo mlade, slednji pa jim lahko vračajo s čustvenim, pa tudi intelektualnim povračilom in starše na nek način socialno promovirajo. Konflikti med starši in mladimi so precej podobni konfliktom med partnerjema: če je bil otrok včasih tiho, ko ga je oče okaral, mu danes upa povedati nazaj, kar pa lahko staršem omaje občutek avtoritete. To obdobje, kot vsako partnersko, zahteva kompromise, če si vpleteni na obeh straneh želijo, da uspe. Poudarjanje »kdo je glavni«, konflikte le še poslabša, starši pa pogosto v opomin omenjajo prav tisto vejo opore, ki jo lahko nudijo otrokom le oni: materialno. Mladi s starši ne morejo biti enakopravni, saj so vsi intervjuvani vsaj finančno odvisni od staršev. Odvisnost staršem omogoča neko stopnjo nadrejenosti in s tem moči, kar pomeni, da odnosi vendarle niso v celoti demokratizirani, saj ne vključujejo popolnoma enakopravnih partnerjev. Ekonomska moč staršev torej spodbija demokratizirane odnose, ki temeljijo na enakosti.

Svojo nalogo zaključujem z ugotovitvijo, da dandanes v slovenskih družinah demokratičnost med starši in otroki ni celovita oziroma ni prave demokratičnosti, saj s pomembnim delom – ekonomsko podporo, še vedno pušča več moči staršem. Kljub temu pa je neravnotežje moči v družinah, kjer se dobro razumejo, uspešno komunicirajo in sproti rešujejo konflikte, neizrazita. Demokratičnost se lahko oblikuje, kjer so odnosi v vseh pogledih podporni, komunikacija pa poteka dvosmerno in tako ne pušča možnosti za prevzem moči eni strani in občutek podrejenosti in manjvrednosti drugi. Razlike med generacijami se na takšen način lažje prebrodijo, nikoli pa se jim ne bo možno povsem izogniti.

Vsaka stran gre skozi življenje z brezplačno prepustnico druge strani. Niti se ne trudijo razumeti eden drugega in mu preprosto zaupajo, o »neumnostih« drugih pa raje molčijo. A obenem v sebi šepetajo, premišlujejo in preklinjajo, kako »čudno normalen« je um »starih« in »mularije« (Beck 1997, 165).

5.1 Predlogi za nadaljnje raziskave

Kot sem omenila, sem intervjuje opravljala na majhnem vzorcu relativno dobro situiranih družin, zaradi česar ugotovitev ne morem posplošiti. Zanimivo bi bilo raziskati, koliko velja ekonomska moč v družinah z nižjim standardom in/ali več otroki. Prav tako bi bilo zanimivo primerjati pripravljenost za pomoč pri hišnih opravilih, ki je pri mojih intervjuvancih precej šepala. Ali je v takšnih družinah še vedno več poslušnosti in strahospoštovanja ali so mladi prav tako postali staršem enakopravni? Kako dolgo ostajajo doma otroci v ne tako ugodnih razmerah in katera oblika moči in podpore prevlada, če ekonomska ni izrazita?

6 Literatura

Abels, Heinz. 1993. *Jugend in der Moderne*. Opladen: Leske und Budrich.

Aquilino, William. 2006. Family relationships and support systems in emerging adulthood. V *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century*, ur. J. J. Arnett in J. L. Tanner, 193–217. Washington, DC: American Psychological Association.

Ausubel, David P., Raymond Montemayor in Pergrouhi N. Svajian. 1977. *Theory and problems of adolescent development*. Druga izdaja. New York: Grune & Stratton.

Barber, Bwan K., Joseph E. Olsen in Shobha C. Shagle. 1994. Associations between Parental Psychological and Behavioral Control and Youth Internalized and Externalized Behaviors. *Child Development* (65): 1120–1136.

Bao, Yeqing. 2001. *Effects of parental style and power on adolescent's influence in family consumption decisions*. Doctoral dissertation. Virginia: Blacksburg.

Baumrind, Diana. 1971. Current Paterns of Parental Authority. *Developmental Psychology Monograph* 4 (1): 1103.

--- 1980. New directions in socialization research. *American Psychologist* (35): 639–652.

--- 1981. Reply to Hoffman and Teyber. *American Psychologist* (36): 530–531.

Beck, Ulrich. 1997. Democratization of the Family. *Childhood* (4): 151–168.

Bee, Helen L. 1994. *Lifespan development*. New York: Harper Collins College Publishers.

Bell, Richard Q. 1968 A reinterpretation of the direction of effects in socialization. *Psychological Review* (75): 8195.

Bendit, René, Wolfgang Gaiser in Jan Marbach. 1999. *Youth and Housing in Germany and the European Union. Data and Trends on Housing: Biographical, Social and Political aspects*. Opladen: Leske+Budrich.

Bernstein, Basil. 1971. *Class, Codes and Control*. Vol. 1. London: Routledge and Kegan-Paul.

Biggart, Andy, René Bendit, David Cairns, Kerstin Hein in Sven Mörch. 2004. Families and Transitions in Europe. V *EUR 20796 - EU research on social sciences and humanities*, ur. Andrew Biggart. Dostopno prek: <http://www.socsci.ulst.ac.uk/policy/fate/pubs/State%20of%20Art.pdf> (19. januar 2010).

Blos, Peter. 1962. *On adolescence*. New York: Free Press.

Blumenthal, Erik. 1987. *To understand and be understood*. Oxford: Oneworld Publications.

du Bois-Reymond, Manuela. 1991. Zum Wandel der Beziehungen zwischen Eltern und Heranwachsenden. Ein Generationenvergleich aus niederländischer Sicht. V *Aufwachsen hüben und drüben*, ur. Peter Büchner in Heinz-Hermann Krüger, 297–306. Opladen: Leske & Budrich.

--- 1993. Pluraliseringstendensen en onderhandelingsculturen in het gezin. *Amsterdams Sociologisch Tydschrift* (19): 113–144.

---, Peter Büchner in Heinz-Hermann Krüger. 1993. Modern family as everyday negotiation: continuities and discontinuities in parent-child relationships. *Childhood* (1): 87–99.

Bosma, Harke A., Sandy E. Jackson, Djurre H. Zijsling, Bruna Zani, Elvira Cicognani, Lucia Xerri M., Terry M. Honess in Liz Charman. 1996. Who has the final say? Decisions on adolescent behaviour within the family. *Journal of Adolescence* (19): 277–291.

Boszormenyi-Nagy, Ivan. 1973. *Invisible loyalties: Reciprocity in intergenerational family therapy*. New York: Harper & Row.

Brajša, Pavao. 1982. *Človek, spolnost, zakon*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Brannen, Julia. 1996. Discourses of Adolescence: Young People's Independence and Autonomy within Families. V *Children in Families*, ur. J. Brannen in M. O'Brian, 114–129. London: Falmer Press.

---, Katherine Dodd, Ann Oakley in Pamela Storey. 1994. *Young People, Health and Family Life*. Buckingham: Open University Press.

Bush, Kevin Ray, Andrew J. Supple in Sheryl Beaty Lash. 2005. Mexican adolescents' perceptions of parental behaviors and authority as predictors of their self-esteem and sense of familism. V *Parent-youth relations: cultural and cross-cultural perspectives*, ur. G. W. Peterson, S. K. Steinmetz in S. M. Wilson, 209–238. New York: The Haworth Press.

Čačinovič – Vogrinčič, Gabi. 1998. *Psihologija družine*. Ljubljana: Advance.

Černič Istenič, Majda. 1998. Proces oblikovanja družine v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 14 (27/28): 157–170.

Darling, Nancy in Laurence Steinberg. 1993. Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin* (113): 487–496.

Dornbusch, Sanford M., J. Merrill Carlsmith, Steven J. Bushwall, Philip L. Ritter, Herbert Leiderman, Albert H. Hastorf in Ruth T. Gross. 1985. Single parents, extended households, and the control of adolescents. *Child Development* 56: 326–341.

Dornbusch, Sanford M., Philip L. Ritter, Randy Mont-Reynaud in Zeng-yin Chen. 1990. Family decision-making and academic performance in a diverse high school population. *Journal of Adolescent Research* 5 (2): 142–16.

Elkind, David. 1980. *Strategic interactions in early adolescence*. V *Handbook of adolescent psychology*, ur. J. Adelson, 432–444. New York: Wiley.

Erikson, Erik H. 1968. *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.

Eurobarometer. 2007. *Young Europeans. A survey among young people aged between 15–30 in the European Union. Analytical Report*. Brussels: Eurostat.

Eurobaromètre 39.0. 1993. *Les Européens et la Famille*. Rezultati mnenjske ankete. Bruselj: Commission des Communautés Européennes.

European Commission. 2001. *Young European in 2001*. Results of a European Opinion Poll (Eurobarometer 2001).

Eurostat. 2008. *The life of women and men in Europe – A statistical portrait*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal_&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-80-07-135 (20. januar 2010)

Felicijan, Erika. 2004. *Spreminjanje odnosov družine do mladostnikov skozi zgodovino*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

Finkel, Norman J. in Fathali M. Moghaddam, ur. 2005. *The Psychology of Rights and Duties*. Washington: American Psychological Association.

Freud, Sigmund. 1953. *Three Essays on sexuality*. London: Hogarth Press.

Garrett, Eilidh, Alice Reid, Kevin Schurer in Simon Szreter. 2001. Changing Family Size in England and Wales. *Place, Class and Demography, 1891–1911*. Cambridge: University Press.

Gerhards, Jürgen. 1988. *Soziologie der Emotionen*. Weinheim/München: Juventa.

Giddens, Anthony. 1990. *The consequences of modernity*. Stanford: Stanford University Press.

--- 1998. *The Third Way*. Cambridge: Polity.

--- 2000. *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba *cf.

Gillies, Val, Jane Ribbens McCarthy in Janet Holland. 2001. *Pulling Together, Pulling Apart*. London: Family Policy Studies Centre.

Goethals, G. W. 1975. Adolescence: Variations on a theme. V *Youth*, ur. R. J. Havighurst in P. H. Dreyer. Chicago: University of Chicago Press.

Goffman, Erving. 1969. *Strategic interaction*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Grolnick, Wendy S. 2003. *The psychology of parental control: How well-meant parenting backfires*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

---, Edward L. Deci in Richard M. Ryan. 1997. Internalization within the family: The self-determination theory perspective. V *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory*, ur. J. E. Grusec in L. Kuczynski, 135–161. New York: Wiley.

Grusec, Joan. E. in Jacqueline J. Goodnow. 1994. Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology* 30 (1): 4–19.

Hall, G. Stanley. 1904. *Adolescence*. New York: Appleton&Co.

Hill, John P. 1980. The family. V *Toward adolescence: The middle school years*, ur. M. Johnson, 32–55. Chicago: University of Chicago Press.

Hofer, M., J. Youniss in P. Noack, ur. 1999. Verbal Interaction and Development in Families with Adolescents. *Advances in Applied Developmental Psychology* (15): 1–10. Stamford: Ablex.

Hoffman, Charles D. in Edward Teyber. 1981. Undermining Fathers: A Response to Baumrind. *American Psychologist* (35): 530.

Holter, Harriet. 1975. *Familien i Klasesamfundet*. Pax Forlag. Oslo.

Horkheimer, Max. 1976. Avtoriteta in družina (Authority and family). *Razprave – Problemi (Discussions-Problems)* (14): 163–168, 1–29.

Hurrelmann, Klaus, ur. 1996. *Social problems and social contexts in adolescence: Perspectives across boundaries*. New York: de Gruyter.

Iacovou, Maria. 1999. *Young People in Europe: Two models of household formation*. Öhningen: Communication Centre Marbach Castle.

IARD. 2001. *Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe*. Milano: Executive Summary and Comparative Reports.

Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Jamieson, Lynn. 1998. *Intimacy*. Cambridge: Polity.

--- 1999. Intimacy transformed? A Critical Look at the »Pure Relationship«. *Sociology* 33 (3): 477–493.

Kieselbach, Thomas. 2002. *Long-Term Youth Unemployment and the risk of Social Exclusion: Qualitative Data from the YUSEDER project*. Madrid: Spanish Youth Institute.

Kochanska, Grazyna. 1995. Children's temperament, mothers' discipline, and security of attachment: Multiple pathways to conscience for children with different temperaments: From toddlerhood to age 5. *Developmental Psychology* (33): 228–240.

Kroflič, Robi. 2007. Vzgoja za odgovornost onkraj razsvetljenske paradigme (Education for responsibility beyond Enlightenment paradigm). *Sodobna pedagogika (Contemporary pedagogics)* (58): 56–71.

Kuhar, Metka. 2010 (v tisku). *Fluidna avtoriteta - Kvalitativna raziskava manifestacij starševske avtoritete v Sloveniji*. Ljubljana: Psihološka obzorja.

Langford, Wendy, Charlie Lewis, Yvette Solomon in Jo Warin. 2001. *Family Understandings*. London: Family Policy Studies Centre.

Lasch, Christopher. 1979. *Das Zeitalter des Narzissmus*. München: Bertelsmann Verlag.

Lewis, Catherine C. 1981. The effects of parental firm control: A reinterpretation of findings. *Psychological Bulletin* (90): 547–563.

Lidz, Theodore. 1971. *Familie und psychosoziale Entwicklung*. Frankfurt/Main: Fischer.

Maccoby, E. E. in J.A. Martin. 1983. Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. V *Handbook of child psycholog. Socialization, personality, and social development*, ur. P. H. Mussen in E. M. Hetherington. New York: Wiley.

Mackey, Kathleen, Mary Louise Arnold in Michael W. Pratt. 2001. Stories of decision making in more and less authoritative families. *Journal of Adolescent Research* 16 (3): 243–268.

Mandič, Srna. 1999. Stanovanje, kakovost življenja in spremembe v zadnjem desetletju. *Družboslovne razprave* 30 (31): 186–208.

--- 2008. Home-leaving and its structural determinants in Western and Eastern Europe: An exploratory study. *Housing Studies* 23 (4): 615–637.

Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Miheljak, Vlado. 2002. *Mladina 2000. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Maribor: Aristej.

Montemayor, Raymond. 1983. Parents and Adolescents in Conflict: All Families Some of the Time and Some Families Most of the Time. *The Journal of Early Adolescence* (3): 83–103.

Morton, T. L., J. F. Alexander in I. Altman. 1976. Communication and relationship definition. V *Annual review of communication research: Interpersonal communication*, ur. G. R. Miller. Beverly Hills: Sage Publications.

Orfali, Kristina. 1993. Modell der Transparenz: die schwedische Gesellschaft. V *Geschichte des privaten Lebens*, ur. P. Aries in G. Duby. Frankfurt: Fischer Verlag.

Papalia, D. E., S. Wendoks Olds in R. Duskin Feldman. 2000. *Human development*. New York: McGraw-Hill.

Parsons, Talcott. 1974. Religion in Postindustrial America. *Social Research* 41 (2): 193–225.

Peterson, Gary W., B.C. Rollins in D.L. Thomas. 1985. Parental influence and adolescent conformity: Compliance and internalization. *Youth and Society* (16): 297–420.

---, Suzanne K. Steinmetz in Stephan M. Wilson, ur. 2005. *Parent-youth relations: Cultural and cross-cultural perspectives*. New York: Haworth Press.

Pettit, Gregory S. in Robert David Laird. 2002. Psychological control and monitoring in early adolescence: The role of parental involvement and earlier child adjustment. V *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents*, ur. B. K. Barber, 97–123. Washington, DC: American Psychological Association Press.

Prosen, Harry, John Toews in Robert Martin. 1981. The life cycle of the family: Parental midlife crisis and adolescent rebellion. V *Adolescent psychiatry*, ur. S. C. Feinstein, J. G. Looney, A. Z. Schwartzberg in A. D. Sorosky, 170–179. Chicago: University of Chicago Press.

Renner, Tanja. 2000. *Socialna ranljivost mladih. Ranljivost, mladi in zasebno okolje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.

--- 2006. Odraščati v družinah (Growing up in families). V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji (Families and family life in Slovenia)*, ur. T. Renner, M. Sedmak, A. Švab in M. Urek, 89–126. Koper: Annales.

--- 2007. Globalizacija, individualizacija in socialna izključenost mladih. *IB revija* 41 (2): 40–42. Ljubljana: UMAR.

---, Vekoslav Potočnik in Vera Kozmik. 1995. *Družine različne enakopravne*. Ljubljana: VITRUM.

Roberts, Kenneth. 1995. *Youth Employment in Modern Britain*. Oxford: Oxford University Press.

Santoro, Monica. 2000. *Extended Young People's Permanence with the Family of origin. A research among Italian Young People and Their Mothers*.

Selvini Palazzoli, Mara. 1984. Das Spiel der Organisation ist bereits im Gang. V Mara Selvini Palazzoli, L. Anolli, Paola DiBlasio, *Hinter den Kulissen der Organisation*. Stuttgart: Klett – Cotta.

Sgritta, Giovanni. 2001. *Family and Welfare Systems in the Transition to Adulthood: an emblematic case study*. Dunaj: Austrian Institute for Family Studies.

Sharp, R. in A. Green. 1975. *Education and Social Control*. London: Routledge.

Smetana, Judith G. 1988. Concepts of self and social convention: Adolescents' and parents' reasoning about hypothetical and actual family conflicts. V *21st Minnesota Symposium on Child Psychology: Development during the transition to adolescence*, ur. M. R. Gunnar in W.A. Collins, 79–122. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

--- 1989. Adolescents' and parents' reasoning about actual family conflict. *Child Development* (60): 1052–1067.

--- in Pamela Asquith. 1994. Adolescents' and parents' conceptions of parental authority and adolescent autonomy. *Child Development* (65): 1147–1162.

--- 1995. Parenting styles and conceptions of parental authority during adolescence. *Child Development* (66): 299–316.

--- in Susan S. Chuang. 2001. Middle-class African American parents' conceptions of parenting in the transition to adolescence. *Journal of Research on Adolescence* (11): 177–198.

--- in Cristopher Daddis. 2002. Domain-specific antecedents of parental psychological control and monitoring: The role of parenting beliefs and practices. *Child Development* (73): 563–580.

Solomon, Yvette, Jo Warin, Charlie Lewis in Wendy Langford. 2002. Intimate Talk Between Parents and Their Teenage Children: democratic Openness or Covert Control? *Sociology* 36 (4): 965–983. London: Sage Publications.

Steinberg, Laurence, Susie D. Lamborn, Sanford M. Dornbusch in Nancy Darling. 1992. Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development* (63): 1266–1281.

Stierlin, Helm. 1978. *Delegation und Familie*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.

de Swaan, Abram. 1982. Vom Ausgehverbot zur Angst vor der Straße. *Pd. Extra* (10): 48–55. Amsterdam: Meulenhoff.

Švab, Alenka 1999. Anthony Giddens: Transformacija intimnosti: seksualnost, ljubezen in erotika v modernih družbah. *Teorija in praksa* 36 (5): 873–876.

--- 2000. *Nova intimna razmerja? Zasebnost in intimnost v pozni modernosti*, spremna beseda. V Giddens, A. (2000), navedeno delo.

Tomori, Martina. 1994. *Knjiga o družini*: EWO.

Turiel, Elliot. 1975. The development of social concepts. V *Moral development*, ur. D. DePalma in J. Foley. Hillsdale, N. J.: Erlbaum.

--- 1977. The development of concepts of social structure. V *Personality and social development* (Vol. 1), ur. J. Glick in. Clarke-Stewart. New York: Gardner Press.

Turner, Ralph H. 1970. *Family interaction*. New York: Wiley.

Ule, Mirjana in Vlado Miheljak. 1995. *Pri(e)hodnost mladine (The future of youth)*. Ljubljana: DZS.

---, Tanja Rener, Vlado Miheljak, Metka Mencin-Čeplak in Slavko Kurdija. 1996. *Predah za študentsko mladino (Time-out for students)*. Ljubljana: Juventa.

---. 2000. *Sodobne identitete*. Ljubljana: ZPS.

--- 2000. Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti (Youth in society of risks and uncertainties). V Ule, M., Rener, T., Mencin-Čeplak, M., Tivadar, B. *Socialna ranljivost mladih (Social vulnerability of youth)*, 15-79. Ljubljana: MŠZŠ, Urad RS za mladino in Aristej.

---, Tanja Rener, Blanka Tivadar in Metka Mencin-Čeplak. 2000. *Socialna ranljivost mladih (Social Vulnerability of Young People)*. Maribor: Aristej.

--- in Metka Kuhar. 2002. *Sodobna mladina: Izziv sprememb (Contemporary Youth: The Challenge of changes.)*. V *Mladina 2000*, ur. Miheljak, V., 40-78. Ljubljana, Maribor: Office of the Republic of Slovenia for Youth and Aristej.

--- 2003. *Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana: FDV.

--- in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: FDV.

--- in Metka Kuhar. 2008. Orientations of Young Adults in Slovenia toward the Family Formation. *Young* 16 (2): 153–183.

Van de Velde, Cecile. 2000. *Autonomy Construction in a Dependence Situation. Young unemployed people and family relationships in France and Spain*. Paris: Centre de Recherche en Economie et Statistiques.

Warin, Jo, Yvette Solomon., Charlie Lewis in Wendy Langford 1999. *Fathers, Work and Family Life*. London: Family Policy Studies Centre.

West, Jackie. 1999. (Not) Talking About Sex: Youth, Identity and Sexuality. *Sociological Review* 47 (3): 525–47.

Wilkinson, Helen in Geoff Mulgan. 1995. *Freedom's Children*. London: DEMOS.

Youniss, J., J. DeSantis in S. Henderson. 1992. Parents' approaches to adolescents in alcohol, friendship, and school situations. V *Parental belief systems*, ur. I. E. Sigel, A. McGillicuddy-DeLisi in J. Goodnow, 199–216. Hillsdale, N.J.: Erlbaum.

Zinnecker, Jürgen. 1987. *Jugendkultur 1940 bis 1985. Opladen: Leske & Budrich*.

Priloge

PRILOGA A: Vprašalnik – vodilo pri intervjuju

Vaša starost, stopnja dosežene izobrazbe, trenutna dejavnost (študij, delo, delo preko študentskega servisa)?

Ali živite s starši v istem gospodinjstvu?

Ali živite skupaj z materjo in očetom, ali sta starša ločena in s kom živite, ali živita v zunajzakonski skupnosti, ali živite s staršem in njegovim/njenim partnerjem? Kakšna je starost oseb, s katerimi živite v istem gospodinjstvu?

Kako bi opisali razumevanje med staršema oziroma skrbnikoma, in odnos med vami?

Kako se je odnos spremenil od najstniških let pa do danes: koliko so vam zaupali takrat, koliko vam danes?

Glede česa ste se najpogosteje prepirali takrat (npr. obdobje srednje šole) in glede česa se danes?

Kakšna je narava vaših prepиров? Se s starši pogovorite in konflikt razrešite s pogovorom, ali nekaj časa ne govorite oziroma se izogibate nadaljnjim skupnim dejavnostim? Kdo naredi prvi korak k spravi? Kaj v vašem spominu smatrate kot največji konflikt v družini? (isto vprašanje zastavi še materi/očetu/skrbniku) Kako se je razrešil?

Kaj so bile in kaj so vaše pravice, dolžnosti?

Kakšna je bila kazen, ko ste storili kaj v nasprotju s prepričanjem staršev, ko ste bili stari npr. 14 let, in kakšna je danes?

Ali kdaj staršem/skrbnikom poveste, ko naredijo kaj narobe, in kako oni sprejmejo vašo kritiko? Ali vas smatrajo za enakovrednega sogovornika? Se vam kdaj zaupajo v prijateljskem pogovoru? Vas prosijo za nasvet, ga upoštevajo?

Kolikšna je vaša stopnja avtonomije in neodvisnosti v družini? Kakšne so vaše obveznosti do družine? Za starša: kakšne so obveznosti otroka do družine, dokler še biva doma?

Na koga se vi obrnete, ko imate težave – če na starše, zakaj? So to »resnejše« težave (npr. težave z zakonom, denarjem, službo, prihodnostjo) ali se pogovorite tudi o »manjših« težavah (npr. težave v ljubezni, službi, šoli, prijateljstvu)? Ali se vam zaupajo tudi sami o tovrstnih težavah? Koliko so vam pripravljeni razkriti? Se vam zdi, da vam zaupajo tudi »skrivnosti«?

Kakšna je delitev dela doma? Se držite določenih pravil (npr. urnik pospravljanja, skrb za domače živali ali varstvo mlajših bratov/sester)? Je ta urnik fleksibilen – kaj se zgodi, če delo ni opravljeno, kot ali ko je bilo naročeno?

Ste redno zaposleni oz imate redne dohodke? Morate prispevati kaj denarja v »skupno blagajno« (koliko, za kaj)?

Kateri v družini je bolj strog? Kateremu od staršev se raje zaupate?

Mislite, da bodo odnosi kaj boljši, ko se odselite? Menite, da vas bodo starši še vedno želeli nadzorovati oziroma imeti vpliv na vaše odločitve?

PRILOGA B: Transkribcija intervjujev

INTERVJUVANEC ŠT. 1

24 let, 3+2 elektrotehnik, zaposlen za nedoločen čas

Živim z materjo, očetom in sestro, občasno je pri meni tudi punca. Starost: oče 58 let, mati 55 let, sestra 35 let.

Na splošno se dobro razumemo, čeprav so tudi prepiri, a nič hujšega. Glede zaupanja je boljše zdaj, ko sem odrasel. Kazni nikoli ni bilo. Če je bilo kaj narobe, sem trmasto odšel oziroma se nisem nikoli uklonil. Če sem se odločil za nekaj, sem to izpeljal kljub kljubovanju. Včasih smo se prepirali, ker sem bil premalo doma – deloma zaradi službe, deloma zaradi osebnih zadev (bivša punca).

Oče: Doma je veliko za pomagati (imajo manjšo kmetijo, op.p.), sin pa ni dosti prispeval, dosti je bil odsoten. Nismo bili zadovoljni z družbo...

Mati: veliko so hodili ven, vemo, da je bil prisoten tudi alkohol ipd. Skrbelo me je zanj...

Intervjuvanec: Sedaj se doma veliko pogovarjamo, a večkrat oče želi prevladati s svojim mišljenjem. Vsakokrat povem svoje mnenje, ki ga ne sprejemajo vedno z odprtimi rokami, zaradi česar pride do prepira. Sicer delujemo zelo složno in se dobro razumemo, o službenih zadevah, kot tudi privat se pogovarjamo vsak dan. Kritike ne sprejemajo preveč dobro – bolj se opazi to, da želi vsak prevladati s svojim predlogom kot se ukloniti. Pogovori med mano in ostalimi člani v družini temeljijo na zaupanju in se zaradi tega lahko pogovarjamo o marsičem. Težave največkrat rešujem sam. Včasih jih razkrijem tudi svoji družini, večinoma pa se o problemih in ostalih zadevah pogovarjam s punco. Sicer je oče že od nekdaj bolj strog. Zaupam se večkrat mami ali sestri. Tudi očetu, a se z njim pomenim bolj na kratko. Odvisno od njegove dobre volje tisti dan ipd.

Mati: ampak smo se vedno zmenili, če je bilo kaj narobe... Prepiri se ponavadi začnejo zaradi odsotnosti obeh otrok, še posebej sina. Potem ni pomoči doma....

Intervjuvanec: ... ja... v smislu da naredim premalo oziroma me nikoli ni, ko je doma delo ipd. Konflikt je včasih verbalno zelo buren, včasih skoraj nič – nikoli ni daljših zamer. Pogovarjati se začnemo kmalu po konfliktu, saj skupaj živimo in vemo, da to ne pelje nikamor. Največji, dolgotrajnejši konflikt je šola in študij ..

Oče: ... končalo se bo, ko bodo narejeni izpiti in končana šola.

Mati in oče: Predvsem hočeva, da doma pomaga pri sprotnih opravilih – predvsem popoldan in ob vikendih. Treba bo pokazati malo spoštovanja in pripravljenosti pomagati.

Intervjuvanec: Sicer vsem članom v družini pomagam, svetujem pri nakupu (gradnja hiše), jim želim najboljše in se za njih tudi potrudim kolikor je v moji moči. Pri vsakdanjih opravilih se dogovorimo včasih vnaprej, včasih sproti, včasih pa po principu prisotnosti člana. Večkrat prihaja do nesporazumov glede dela med mano in sestro, kdo dela več, kdo manj ipd. A če imam le čas in voljo, rad pomagam, včasih to počneva tudi skupaj s punco in je bolj prijetno. Ker imam redne prihodke, doma tudi prispevam – občasno, odvisno za kaj se gre.

Oče: Velikokrat kaj uredi za nižjo ceno ali s kakšnim popustom pri prijateljih ali kaj takega.

Vprašanje: Mislite, da bodo odnosi kaj boljši, ko se odselite? Menite, da vas bodo starši še vedno želeli nadzorovati oziroma imeti vpliv na vaše odločitve?

Intervjuvanec: Odselili se bodo starši in sestra v novo hišo, sam ostanem v tej hiši. K meni se bo preselila punca in bova živela skupaj. Starši bodo še vedno verjetno imeli vpliv name in na najino življenje, vendar mislim, da to ne bo nič hudega. Svojo prihodnost si bom oblikoval po svojih željah in skupnem interesu, ki ga imava s punco in ga oblikujeva že zdaj.

Oče in mati: Sinu bomo pomagali, če naju bo potreboval, vemo da bo tudi on nam, ko ga bomo rabili.

INTERVJUJAVKA ŠT. 2

31, univ. dipl.polit., zaposlitev za določen čas

Intervjuvanka: živim še s starši... odnosi so relativno dobri. Zdaj je bolje kot nekoč, kot bi bili vsi odrasli, včasih smo se kregali bolj zaradi malih stvari, ocen, pospravljanja,

Mati: V šoli je bila njena sestra bolj pridna, vestna, zato je ni bilo potrebno toliko nadzirati in spodbujati kot A., ki je bila vedno bolj živa...

Intervjuvanka: Zdaj se večkrat pogovarjamo, si več povemo...tudi mojo kritiko, včasih sprejmejo, včasih ne, smatrajo me po moje za enakovrednega sogovornika, se tudi zaupajo

meni kot prijateljici, včasih vprašajo tudi za nasvet – bolj malo sicer... največ se zaupam sestri, večinoma se pogovorim tudi s starši, edino morda o težavah s fanti ne... s starši hočem govoriti o pomembnejših temah, službi, denarju, večjih nakupih...

Sedaj sem skoraj popolnoma neodvisna, me ne sprašujejo več toliko kam grem, vprašajo pa s kom.

Mati: Želiva, da sporoči, če se kje zadrži, da smo mirni... kar se tiče obveznosti, pa zahtevava, da pospravlja vsaj za sabo, če že ne pomaga doma.

Intervjuvanka: Ja, če ni pospravljeno lahko pride do prepira z mami in posledično z očetom...

V konfliktih se vedno želim takoj pogovoriti in čim prej razčistiti, po navadi naredim jaz prvi korak...ali pa mami, oče je bolj strog, trmast...

Mati: nikoli nismo sprti več kot en dan, ampak tisti dan je bolj tih...potem pa se kar hitro ohladimo, ker nima smisla...

Finance:

Intervjuvanka: Ni mi treba prispevati nič za stroške pri gospodinjstvu, ponavadi mi še starši kaj dajo, čeprav sem že zaposlena - za določen čas.

Intervjuvanka: ko se odselim na svoje, bo po moje manj konfliktov, ker so že sedaj večinoma samo zaradi pospravljanja...ampak mislim, da bosta še vedno poskušala vplivati name, že samo zato ker sta starša...

INTERVJU VANKA ŠT. 3

25 let, študentka, dela preko študentskega servisa

Intervjuvanka: Živim skupaj s starši, starost očeta je 59, starost mame je 52, sem edinka. Živimo sicer skupaj, vendar imam z njima bolj malo stikov. Pogovarjamo se o pomembnih opravkih (pošti, prijavnica) in domačih opravilih, ki jih je treba

postoriti, osebne reči pa pustimo ob strani in se tudi ne vtikajo več v moje zasebno življenje.

Zdi se mi, da mi bolj zaupajo sedaj kot ko sem bila mlajša, vendar bi bil že čas, da se odselim, ker se ti pri 25ih še vedno počutiš kot otrok, ki ga je moč nadzorovati, premalo je tudi zasebnosti; živcirajo me vprašanja glede mojega vsakdana, čeprav se, po moje, le delata prijazna. Se pa sedaj bolje razumemo, kot smo se v mojih najstniških letih, takrat sem bila namreč do njih velikokrat sovražno nastrojena. Vem da so me skoz preganjali glede učenja v šoli, pa glede pospravljanja sobe. Danes mi pa samo glede pospravljanja sobe.

Mati: večino domačih opravil postorim sama, nato oče, hči najmanj...

Intervjuvanka: Večkrat mi očitata, da sem najbolj lena, po drugi strani pa vem, da imata prav. Če delo ni opravljeno, mi rečeta, naj to naredim in pa grdo gledajo.

Ja, prepiramo se največ glede ne opravljanja domačih del. Konflikta ponavadi ne rešimo, ampak se sama odstranim od situacije, nato pa se čez kako uro ali dve že vse pozabi. Največji konflikti so se odvijali v času najstniških let, ko sva se z mamo prepirali tako pogosto, da je še oče ponorel. Enkrat se spomnim, sta se domislila, da bom morala iti živeti na svoje, vendar sem potem vseeno ostala doma, oče pa kar pol leta ni skoraj nič govoril z mano.

Mama: Korak k spravi je napravila sama, ko mu je čestitala za rojstni dan, potem pa se je bilo čez kak teden že vse po starem. O osebnih stvareh se nama noče pogovarjati in je ne siliva v to...

Kazen takrat je bila recimo prepoved iti ven, smo se tudi grdo gledali, danes pa je kazen npr. da ji ne posodiva avta, vendar se ne spomnim, da bi v zadnjih 4 letih kaj nasprotovala njenim odločitvam. Običajno nama reče, naj se ne vtikava.

Intervjuvanka: Če se mi zdi njuno ravnanje napačno, jima rečem, da naj se malo zamislita, ampak ponavadi si raje mislim svoje in grem. Na mojo kritiko se čudno spogledata. Mislim, da me smatrata za otroka. Se mi ne zaupata v prijateljskem pogovoru in me prosita za nasvet samo če je kaj v zvezi z umetnostjo (ker to študira, op.p.), pa še to se mi zdi, da se malo šalita. Vedno se obrnem na prijatelje. Od naštetih težav (npr. težave v ljubezni, službi, šoli, prijateljstvu, op.p.) se za nobeno še nisem posvetovala s starši. Sami se mi o tem nikoli

ne bi zaupali, velikokrat skrivajo podatke glede denarja. Z mano ne delijo skrivnosti. Sama se raje zaupam mami, čeprav nihče ni prav strog...

Sicer sem samo finančno odvisna od njih, zato čutim dolžnost, da jim pomagam pri gospodinjskih opravilih.

Mati: Mislim, da sva kot starša dolžna poskrbeti za osnovne življenjske potrebe in kakršnokoli pomoč, če otrok zanjo prosi. Dajeva ji tudi žepnino...

Intervjuvanka: Ja, z njo si tudi kupujem kar veliko hrane, ker sem pogosto cel dan zdoma. Moji dohodki so bolj mizerni, vendar tudi če bi bili višji mi starši ne bi nič odvzeli.

Po moje bodo odnosi boljši, ker si ne bomo šli na živce, nadzorovati me ne bodo več želeli, upam. Gotovo bodo imeli takrat še manj besede kot zdaj.

INTERVJUVANEC ŠT. 4

27, 7. stopnja izobrazbe, nezaposlen, dela prek študentske napotnice

Starost: Mati 47, oče 57, sestra 23, brat 25; živijo skupaj

Intervjuvanec: Menim, da se precej dobro razumemo, vedno smo se, v bistvu se ni kaj dosti spremenilo od najstniških let...toliko kot so mi takrat zaupali, mi tudi danes...

Konflikti so glede malenkosti, nikoli kaj večjega, največkrat se pogovorimo o njih že naslednji dan, ko se malo pomirimo...

Mati: Najhujši konflikti so bili glede šole, ker faksa ni resno jemal, ampak letos ga je končal, službo bo pa tudi dobil. V srednji šoli so bile glavni vir konfliktov ocene, ali pa neumnost, ki so jih mladi fantje počeli...

Intervjuvanec: ampak kazni pa nikoli ni bilo, kolikor se spomnim, nikoli mi niso prepovedali iti ven ali kaj podobnega... oče se je ene pol ure jezil, potem pa se je vse umirilo, ker ni bilo prav dosti efekta, tudi sedaj si ne pustim veliko reči...preprosto zapustim prostor...

Intervjuvanec: glede zaupanja: starši se mi zelo redko zaupajo, včasih mama, kaj potoži, za nasvet me redko vprašajo, čeprav imam občutek, da me smatrajo kot enakovrednega sogovornika...

Finance:

Intervjuvanec: Delam, da mi za denar ni treba prositi staršev, ampak dokler pa živim doma, pa starši plačujejo račune za gospodinjstvo, ni mi treba nič prispevati.

Obveznosti:

Mati: v glavnem narediti šolo, dobiti službo in ne početi neumnosti.

Intervjuvanec: doma nikoli nisem imel kakih obveznosti glede pospravljanja hiše ipd., večino je opravila mama, sicer smo se pa zmenili ob priliki, nikoli nismo imeli vnaprej razdeljenih del,

Intervjuvanec: staršev ne sprašujem kaj dosti za nasvete, k sreči nimam veliko težav, ki jih ne bi znal sam rešiti...če ima kdorkoli težave, pa se vedno lahko obrne na domače, vedno se poskusi najti rešitev...mislim, da večino stvari vemo en o drugem, saj skupaj živimo, ni skrivnosti.

Ko se odselim, bodo po moje odnosi ostali enaki, že sedaj so v redu...

Glede vpliva staršev nanj, potem ko se odseli:

»A nočjo to vsi starši, imeti vpliv na svoje otroke celo življenje oziroma vsaj imeti občutek, da ga imajo?«

INTERVJUVANKA ŠT. 5

27 let, VII, zaposlena za določen čas

S starši, oče 51 let, mami 50let, brat 25 let, živijo v istem gospodinjstvu.

Odnos je bil vedno prijateljski, iskren, ljubeč. Vedno so mi zaupali, pa tudi jaz njihovim odločitvam, sedaj, ko smo vsi odrasli, pa je še bolje. Če je kaj narobe, se vedno usedemo in pogovorimo. Ko sem bila mlajša, je bila kazni odvzem žepnine in pa skrajšan čas ponočevanja. Danes kazni ni. Ko se skregamo, molk traja največ 15 min. Itak je vedno glede malenkosti ali pa če je tisti dan kdo slabe volje. Korak k spravi naredi vedno tisti, ki je kriv. Sicer je pa mami bolj stroga.

Mati: Ko je bila najstnica, smo se največkrat sprli, če je špricala pouk. Jezni smo bili tudi, ko smo ugotovili, da kadi. Meni tudi ni bilo všeč, kako se je oblačila, ali pa barva las,

make-up pri tako mladem dekletu... ne zdi se mi primerno, sploh pa ne za v šolo. Danes ji svetujeva predvsem pri večjih nakupih, opremi za novo stanovanje, ko se bo preselila, ali pa za obnovo npr.

Intervjuvanka: Mislim, da se glede vsega lahko pogovorimo, velikokrat tudi mene vprašajo za nasvet, če jim povem, da počnejo kaj narobe, to upoštevajo, mislim, da me imajo za enakovredno sogovornico, ne več otroka, ki itak ne ve...

Finance:

Intervjuvanka: glede na to, da sem pogodbeno zaposlena, moram prispevati, ko gre za večje investicije, npr. nakup goriva za ogrevanje (pred zimo), obnova kopalnice, strehe itd., kar se tiče gospodinjstva, pa ne.

Moja obveznost doma je, da pomagam pri čiščenju, tako smo tudi dogovorjeni...Sicer pa pomoč vedno, ko se kaj dogovorimo.

Domača opravila:

Okvirno: mami kuha, pere, lika, opravlja manjše nakupe in v družbi nekoga izmed članov družine tudi večje; oče skrbi za infrastrukturo, jo obnavlja in skrbi za vrt; z bratom pomagava pri vseh teh opravilih, ko je potrebno in skrbiva za red in čistočo v najinih sobah. Če se zmenimo in delo ni pravočasno opravljeno, se tistega, ki ga ni opravil, opomni, če pa ne more čakati, ga lahko tudi kdo drugi opravi, potem pa mu tisti vrne uslugo.

Pričakujejo pa tudi, da povem, kje se nahajam, vsaj okvirno, kdaj se vrnem, ali pa če prespim pri fantu...

TEŽAVE:

Večinoma se obrnem na starše, ker so edini iskreni prijatelji... lahko tudi na partnerja ali prijateljice – odvisno od težav.

S starši, predvsem mami, se lahko pogovorim o vseh težavah. Sicer se mi pa tudi sami zaupajo in vedno poskusim pomagati.

Mati: Poveva ji praktično vse, kar je primerno za otroka, da ve. Tudi osebne zadeve, skrivnosti nimamo.

Intervjuvanka: Ko se odselim na svoje: Mislim, da me ne bodo poskušali nadzorovati, me že sedaj ne... Vem pa, da mi bodo vedno pomagali, če jih bom prosila.

INTERVJUJAVANKA ŠT. 6

Starost 25 let, dokončana klasična gimnazija, trenutno pred univerzitetno diplomo in ponovno v srednji šoli na izobraževanju odraslih (enoletna prekvalifikacija). Živi skupaj z mamo (53 let), starša sta ločena.

Opis odnosa: Starša sta ločena in od ločitve nimata nobenih stikov več, z mamo se ne razumem, z očetom imava dober in korekten odnos. Odnos z mamo se ni spremenil v veliki meri, še vedno se obnaša kot, da sem otrok, ki ni sposoben skrbeti zase. Za kazni sem pri 25 letih prestara, zato jih nimam več. Pri 14 letih sem imela ponavadi "house arrest", v še mlajših letih za kazen nisem smela gledati televizije ali jesti sladkarij. Odnos z očetom se je spremenil po ločitvi staršev, mislim, da oče name gleda kot na odraslo osebo in zaupa tudi moji presoji.

Mati: Največkrat se spreva glede obveznosti, ki naj bi jih imel vsak posameznik v gospodinjstvu. Že ko je bila mlajša in smo še živeli z njenim očetom, smo se največkrat prepirali zaradi pospravljanja. Tudi zdaj je podobno, midve pa se prepirava, če hči ne izpolnjuje dolžnosti (intervjuvanka je to poimenovala »zahteve«, op.p.), ki naj bi jih kot hčerka imela.

Intervjuvanka: Ko se ne strinjam z mamo ali očetom, vedno povem, najprej na lep način, vendar mama ne sprejme moje konstruktivne kritike, kar neizbežno vodi v prepir. Mislim, da me v veliki večini ne smatra za enakovrednega sogovornika, saj me ne obravnava kot odraslo osebo z izkušnjami, ampak kot svojega otroka (jaz kot otrok nimam besede v primerjavi z njo, ker je starejša in bolj izkušena oseba). Redko se zgodi, da se mi zaupa v prijateljskem pogovoru in takrat me sicer prosi za nasvet, vendar ga upošteva samo kadar moj odgovor sovпада z njenimi že v naprej določenimi namerami.

Včasih sem bila popolnoma odvisna, zdaj si svojo svobodo vzamem ne glede na opazke in očitke, ki sledijo. Sem neodvisna. Moje obveznosti so, da doma pomagam oziroma skrbim za večji delež hišnih opravil kadar le morem, hodim po večjih nakupih, skrbim za domače živali, to so tudi obveznost, ki jih od mene pričakuje mama. To se mi zdi do neke mere razumljivo saj je mama bolna. Kljub temu prevečkrat izkorišča svojo bolezen in name prelaga obveznosti, ki bi jih lahko storila tudi sama. To je tudi najpogosteje razlog spora.

Mati: Urnika načeloma ni, če se nekaj zmeniva potem mora to držati. Če delo ni opravljeno se ponavadi skregava ... Sem pa res bolna in mi vsakršna pomoč še kako prav pride!

Intervjuvanka: ...oziroma mi to očita. Nasploh z mamom konflikta ne znava rešiti s pogovorom, običajno nekaj časa ne govoriva in se igrava "tiho mašo", sploh mama. Ponavadi jaz naredim prvi korak k spravi. Največji konflikt je bil očetov skok čez plot, ki je vodil do ločitve.

Težave:

Mati: Dostikrat se kljub slabim odnosom, kot ona pravi, obrne tudi name, sploh kadar gre za večje težave. Kljub občasno slabemu razumevanju, si je pri vseh težjih odločitvah večinoma stojiva ob strani in se podpira.

Intervjuvanka: V res hudi stiski se ponavadi obrnem še na očeta. O manjših težavah se z mamom ponavadi ne pogovarjava. O tovrstnih težavah se mi mama zaupa redko, vendar mi je takrat (vsaj kot se meni zdi) pripravljena razkriti veliko in mi zaupa tudi "skrivnosti". Ko imam težave, se vedno obrnem na partnerja, v veliki meri tudi na prijateljice in prijatelje.

Finance:

Intervjuvanka: Nisem redno zaposlena, občasno delam prek študenta, imam pa redne dohodke in sicer mi oče plačuje preživnino od katere 300 evrov prispevam v skupno blagajno. S tem denarjem pokrivava del stroškov za stanovanje, hrano...

Avtoriteta:

Intervjuvanka: Oče je bolj strog oziroma bi lahko rekla da imajo njegove besede veliko večjo težo in vpliv name. Mame ponavadi ne jemljem resno... Raje zaupam mami kot

očetu, ker ga ne želim obremenjevati s svojimi problemi, če to ni res nujno potrebno, saj spoštujem da ima zdaj novo družino.

Ko se odselim na svoje, vem, da bodo odnosi boljši. Mami bom še vedno pomagala, zato sem prepričana, da me bo do neke mere še vedno nadzorovala oziroma bo verjetno v vsakem primeru našla način, da ji bo to uspevalo. Vpliva na moje odločitve, razen v primeru, da jo bom prosila za nasvet ne bo imela.

INTERVJUJAVANKA ŠT. 7

(24 let, 5 stopnja izobrazbe, absolventka, dela preko študentske napotnice)

Živi s starši in starejšo sestro, mama ima 49 let, oče 62, sestra 25.

Mama (M): Zadnje leto je razumevanje med nami slabo, povezave ni med člani družine.

Intervjuvanka: včasih se mi je zdelo zelo dobro in vsaj kar se tiče mene, smo se razumeli zelo dobro, vedno starejša ko sem, bolj škriplje, ampak samo na očetovi strani, ki je bolj konservativen in se ne strinja z mojimi odločitvami.

Kako se je odnos spremenil od najstniških let pa do danes: koliko so vam zaupali takrat, koliko vam danes

M: Jaz obema hčerama zaupam popolnoma, a oče manj. Vedno sem jima 100% zaupala. Ko sta bili hčeri še najstnici, sem se sicer včasih zbala, da bi zašli na kriva pota; takrat sem jima povedala, da od mene ne dobita več denarja ali podpore, če slišim za droge, alkohol...neumnosti.

Intervjuvanka: včasih so mi več zaupali, ker ni bilo takih drastičnih odločitev, z vidika danes so bile le malenkosti. Sedaj pa so večji problemi, se mi zdi da mi oče manj zaupa kot mami. Ona mi vedno, lahko da se motim...

M: Ne, seveda ti zaupam, a se vseeno bojim, da ne bi naredila življenjske napake...

M: Prepirov kot takih skoraj ni, ker je vedno prisotna trma in dolga obdobja tišine.

Intervjuvanka: Sama tišina. Včasih so bili konflikti ostri, na koncu vedno jok, trma, zaprla sem se v sobo. Sedaj gre vsak v svojo smer; jaz si mislim, da bo že, oče pa: »bo že videla«. Mami nemočno obsedi in zre v prazno. Sestra pa odvisno kakšne volje je.

M: Situacijo rešujemo s tišino...trma traja odvisno od situacije, konflikti se vlečejo včasih zelo dolgo, predolgo, pa četudi posredujem, da bi se pogovorili. se na obeh straneh trma nadaljuje...

Intervjuvanka: ...in je v bistvu še bolj neprijetno, ker si ne upaš prvi spregovoriti, ne veš, kako bi, nerodna situacija. Ampak če bi bilo kaj narobe v določenem trenutku, bi stopila družina skupaj.

Kaj v vašem spominu smatrate kot največji konflikt v družini? Kako se je razrešil?

M: Odselitev mlajše hčere v začetku fakultete.

Intervjuvanka: sploh ne vem, zakaj smo se takrat sprli...verjetno spet zaradi malenkosti

M: Reakcija hčere: selitev k starim staršem in piercing v nos, za kar je vedela, da oče ne odobrava, a kasneje to v primerjavi z ostalim ni imelo posebne vloge.

Intervjuvanka: Pomembni konflikti so bili tudi špricanje šole, vedno okoli novega leta, tako da 3 leta zapored nisem smela ven za novo leto. Enkrat sem mu rekla v obraz, da ga sovražim..

M: Takrat za kazen v glavnem ni bilo večernega izhoda, sedaj pa najhujša kazen ignoranca..

Intervjuvanka: Pri 14 me je kaznoval s prepovedjo tistega kar sem si najbolj želela v naslednjih dneh.

Intervjuvanka: V srednji šoli smo se največkrat kregali zaradi špricanja, popravnega izpita v 2. letniku, laži. Danes pa zato, ker po resnici povem, tudi ko ni po njegovo.

M: Sestra se je vedno jezila na naju z očetom zaradi prezgodnje ure za domov, saj so vsi lahko dlje ostajali, pa da ne sme nikamor, kamor gredo drugi, a nisva dosti popuščala, oče

pa sploh ne. Danes pa se spremo predvsem z očetom zaradi neuskklajenih pričakovanj na eni strani in dejanj na drugi.

Ali kdaj staršem/skrbnikom poveste, ko naredijo kaj narobe, in kako oni sprejmejo vašo kritiko?

Intervjuvanka: Povem jim pa tudi ko mislim, da delajo napako, naredim vse da preprečim. Če ne upoštevata, trmasto odidem oz povzdignem glas. Bolj slabo me upoštevata...

M: Jaz še kar z razumevanjem sprejmem in hočem pomiriti obe strani, medtem ko oče slabše sprejeme oziroma sploh ne.

Ali vas smatrajo za enakovrednega sogovornika? Se vam kdaj zaupajo v prijateljskem pogovoru?

Intervjuvanka: Se, odvisno od teme. Če o svojih stvareh govorim, me imata, če pa o njunih, pa večinoma ne, niti ne vprašata, kar je logično, saj je to njuna stvar. Sama se raje in večkrat zaupam mami kot očetu.

Vas prosijo za nasvet, ga upoštevajo?

Intervjuvanka: Tudi, M: Upoštevam.

Intervjuvanka: Mislim, da sem avtonomna in si to pravico do samoodločanja vzamem, ker sem dovolj stara. Dobivam žepnino, kljub temu, da delam, če službe ne bi bilo, bi bila 100% odvisna.

Kakšne so vaše obveznosti do družine?

Intervjuvanka: Pomoč bolj pri logistiki in fizična pomoč, tudi gospodinjska opravila.

M: Pričakujem enakopravno pomoč vseh članov.

Intervjuvanka: Vedno moram tudi povedati, če prespim pri fantu, da jih ne skrbi. Poleg tega, predvsem oče zahteva, da sporočim vse potrebno, ko grem na dopust. To pomeni kam in s kom grem, naziv hotela, kontaktno telefonsko številko, številko leta, za koliko časa ipd.

Težave:

Intervjuvanka: O težavah nerada govorim z drugimi in jih rešim sama, sicer največ govorim s fantom, če je resneje z mamo in sestro. Tudi starši se mi zaupajo, sem vedno pripravljena poslušati.

M: Kakšne zelo osebe stvari ohranim zase, sicer pa karkoli družinskega vedno povem.

Kakšna je delitev dela doma?

M: ni dobro organizirana, sploh ni dorečena, odkar se seli mlajša hči, ja še slabše, saj tudi starejša bojkotira. Največkrat vse opravi kar sama, sploh če kdo pozabi na opravilo, ki bi ga on moral storiti ...

Finance:

Intervjuvanka: nič ne prispevava...

Kateri v družini je bolj strog?

Intervjuvanka: Oče, je zelo načelen, mora biti vse, kot pravi sam...sestra mu je podobna.

Mislite, da bodo odnosi kaj boljši, ko se odselite?

M: odvisno od partnerja...mislim da jo bom jaz bolj pogrešala, kot ona mene.

Intervjuvanka: mislim da bodo manjši nepotrebni konflikti odpadli, z mami pa tako nimam konfliktov

Menite, da vas bodo starši še vedno želeli nadzorovati oziroma imeti vpliv na vaše odločitve?

Intervjuvanka: Če bova z očetom nekoč zopet normalno komunicirala, mislim, da bi definitivno hotel vplivati na moje odločitve, mami mislim, da bo rekla le kaj dobronamerno, tako ali tako bo vse vedela, ker se bova redno pogovarjali, ker ji zaupam.

PRILOGA C: Tabela s socio-demografskimi značilnostmi intervjuvancev

Intervjuvanec št.	spol	starost	Kraj bivanja	Izobrazba	Prostori	Živi z...
1	moški	24 let	ruralno	srednja	skupni	mama, oče, sestra
2	ženski	31 let	urbano	visoka	skupni	mama, oče
3	ženski	25 let	urbano	absolventka	skupni	mama, oče
4	moški	27 let	urbano	visoka	skupni	mama, oče, sestra, brat
5	ženski	27 let	ruralno	visoka	skupni, lastna kopalnica	mama, oče, brat
6	ženski	25 let	urbano	absolventka	skupni	mama
7	ženski	24 let	urbano	absolventka	skupni	mama, oče sestra

Intervjuvanec št.	Mesečni prihodek	Žepnina
1	1000€	ne dobiva
2	850€	dobiva
3	500€	dobiva
4	800€	ne dobiva
5	700€	ne dobiva
6	600€	dobiva
7	800€	dobiva